BUNE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA KUMI NA TATU

Kikao cha Nane – Tarehe 15 Novemba, 2018

(Bunge lilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Spika (Mhe. Job Y. Ndugai) Alisoma Dua

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae. Katibu!

NDG. STEPHEN KAGAIGAI – KATIBU WA BUNGE:

KIAPO CHA UAMINIFU

Wabunge wafutao waliapa:-

Mhe. James K. Milya

Mhe. Joseph M. Mkundi

Mhe. Pauline P. Gekul

Mhe. Marwa R. Chacha

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge tunaendelea, magoli manne bila, Katibu! *(Makofi/Vigelegele)*

(Hapa baadhi ya Wabunge walizungumza bila kufuata utaratibu)

NDG. STEPHEN KAGAIGAI – KATIBU WA BUNGE: Hati za kuwasilisha mezani.

HATI ZILIZOWASILISHWA MEZANI

Hati zifuatazo ziliwasilishwa Mezani na:

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO:

Maelezo ya Waziri wa Fedha na Mipango kuhusu Muswada wa Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha za Mwaka 2018 *(The Microfinance Bill, 2018).*

MHE. MASHIMBA M. NDAKI (K.n.y. MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI):

Maoni ya Kamati ya Bajeti kuhusu Muswada wa Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha wa Mwaka 2018 yaani *The Microfinance act, 2018.*

SPIKA: Ahsante sana. Sasa namuita Msemeji Mkuu wa Kambi Rasmi ya Upinzani wa Wizara ya Fedha na Mipango. Naona ganzi imeingia, tunaendelea. Katibu.

NDG. STEPHEN KAGAIGAI – KATIBU WA BUNGE:

MASWALI KWA WAZIRI MKUU

SPIKA: Maswali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu, Mheshimiwa Waziri Mkuu karibu. *(Makofi)*

Muuliza swali wa kwanza atakuwa Mheshimiwa Esther Nicolas Matiko, namuondoa kwenye orodha; wa pili ni Mheshimiwa Susan Anslem Jerome Lyimo, namuondoa kwenye orodha. Mheshimiwa Zainab Vulu tafadhali. *(Makofi)*

MHE. SUSAN A. LYIMO: Mheshimiwa Spika, nipo.

SPIKA: Mheshimiwa Zainab Vulu.

MHE. ZAINAB M. VULU: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi hii, pia namshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuwa mtu wa kwanza kuuliza swali kwa Mheshimiwa

Waziri Mkuu. Niungane na maneno yako kwamba nne bila inaendelea kushamiri.

Mheshimiwa Spika, sote tunafahamu kwamba kuna baadhi ya vyakula vinavyotengenezwa lazima viwekewe virutubisho na visipowekewa virutubisho vyakula hivyo tumegundua kwamba kuna maradhi mbalimbali yanayotokea kwa wananchi hususani watoto na wamama wajawazito.

Mheshimiwa Spika, sasa nataka kuuliza kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu. Kwa kuwa tumeshuhudia uingizaji holela wa vyakula na mafuta ya kula ya aina mbalimbali; je, udhibiti wa kuhakikisha mafuta hayo na vyakula yanawekewa virutubisho unahakikiwa vipi na hasa ukizingatia Serikali imeweka sheria nzuri inayotulinda wananchi wake, ya mwaka 2003?

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, kabla sijaanza kujibu swali la Mheshimiwa Vulu, Mbunge wa Mkoa wa Pwani naomba nitumie nafasi hii kwanza kuwapongeza Wabunge wapya ambao leo wameapishwa hapa mbele yako. Tunawakaribisha sana, tunaamini mtatekeleza wajibu wenu kama Wabunge kwa kuishauri Serikali na sisi Serikali tupo tayari kuwasikiliza na kuwapa ushirikiano. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa niendelee kujibu swali la Mheshimiwa Vulu, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kabisa kwamba vyakula vyote ambavyo vinapitia viwandani iko sheria tumeiweka ya kuongeza virutubisho kwa lengo la kuvipa thamani ya kiafya pindi vinapotumika kama chakula kwa wote. Sheria hii tumeendelea kuisimamia kwenye bidhaa zote; na sheria hii inaendelea kulindwa na kuhakikisha kwamba kila bidhaa ambayo inatengenezwa; na wakati mwingine hata bidhaa za nje nazo tumeziwekea sheria kwamba zinapoingia nchini lazima zikaguliwe na chombo chetu kinaitwa *TFDA,* Taasisi

ambayo inakagua vyakula na kuthibitisha ubora kwamba vyakula hivi ambavyo vinavyopita kwenye mitambo yetu lazima viwekewe virutubisho ili kukidhi sheria ambazo tunazo nchini.

Mheshimiwa Spika, na katika udhibiti huo pia tumepanua wigo wa ukaguzi. Ukaguzi huu unatokana na bidhaa ambazo pia zinaingia kiholela kupita kwenye mipaka ambayo haijaruhusiwa na si rasmi kwa lengo la kukamata bidhaa na kujiridhisha mara mbili; kwa nini ameingiza kwa njia ambazo siyo rasmi lakini kama, je, bidhaa hizo nazo zina virutubisho tayari kwa kutumika ndani ya nchi. Mimi nikiri kwamba kazi hiyo inaendelea vizuri na *TFDA* wanaendelea kufanya ukaguzi kwenye bandari zetu, mipaka yote, viwanja vya ndege na kila ambapo panaingia bidhaa kutoka nje. Pia ndani kupitia kwenye viwanda vyetu vyite ukaguzi huoi unaandelea.

Mheshimiwa Spika, nataka nitumie nafasi hii kutoa tamko kali dhidi ya wananchi wote wanaoingiza bidhaa ambazo zimewekewa Sheria ya Kuongeza Virutubisho, na wanaingiza bidhaa kwa njia zisizo rasmi au njia za panya na hazina virutubisho kwamba endapo tutawakama adhabu kali dhidi yao itachukuliwa. Kwa sababu kwa kufanya hilo nchi itakuwa inapata vyakula ambavyo havijawekewa virutubisho na kwa hiyo watakuwa hawajawatendea haki Watanzania kiafya.

Mheshimiwa Spika, tunatmbua mpoaka wetu wa bahari ndio mpaka ambao unaingiza sana vitu hivi na kwenye *point* zetu kama vile Sirari na maeneo mengine kama Namanga na maeneo yote ya mipaka kuingia nchini ikiwemo na Mutukura ni maeneo ambayo tunaona watu wengi wanakimbia kupita kwenye vituo rasmi na kwenda pembeni. Niziagize sasa Kamati za Ulinzi na Usalama za Wilaya zote na Mikoa yote inayopitisha wafanyabiashara ambao wanaingiza bidhaa kiholela nchi bila vibali ili wachukue hatua kali dhidi yao; kama vile Bagamoyo, Pangani – Tanga, Mkinga na maeneo yote ambayo nimeyataja ya mpakani ambapo nchi jirani zinaweza zikaingiza au mipaka inaweza kutumika

kuingiza vyakula ambavyo havina ubora kwa matumizi ya Watanzania.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ninawasihi sana Watanzania tushirikiane kubaini bidhaa zinazoingia bila utaratibu na tuwakamate ili tutoe adhabu kali dhidi yao na iwe mfano kwa wengine ambao watakuwa wanaingiza bidhaa hizi ambazo hazina ubora nchini kwa njia za panya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ahsante sana.

SPIKA: Ahsante sana, tunaendelea na Mheshimiwa Oran Manase Njeza, uliza swali lako.

MHE. ORAN M. NJEZA: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa kunipa fursa ya kuuliza swali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri Mkuu, kutokana na mafanikio makubwa sana ya uzalishaji wa mazao ya kilimo pamoja na mifugo hususani mazao ya nafaka ikiwemo mahindi, ndizi na viazi; je, Serikali ina mkakati gani wa kutafuta masoko kwa haya mazao ikiwemo ujenzi wa masoko kwenye mipaka yetu na nchi jirani?

Mheshimiwa Spika, nashukuru.

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mbunge kutoka Mbeya Vijijini kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, upo mfumo ambao Serikali tumeuweka wa kutafuta masoko ya mazao yetu yote nchini, na tumeunda bodi maalum zinazoshughulikia kazi hizo ikiwemo na Bodi ya Mazao mchanganyiko na zile bodi ambazo zinashughulikia mazao yenyewe kama vile Bodi ya

Korosho, Bodi ya Chai, Bodi ya Kahawa, Bodi ya Pamba na bodi nyingine zote ambazo zimeundwa chini ya Wizara ya Kilimo. Ni kweli kwamba yako mazao ambayo sasa hivi tunahangaika kupata masoko yake, ni kwa sababu baadhi ya nchi ambazo tunazitegemea kuwa ndizo sehemu ya soko letu zimeshaanza kulima na zenyewe, na kweli zinajitegemea kwa uzalishaji.

Mheshimiwa Spika, lakini hilo halifanyi nchi yetu wakulima tuendelee kuacha kulima kwa sababu ya masoko kwa sababu mazao haya pia nayo ni sehemu ya chakula. Hivyo, tunachofanya tunajenga masoko yanayoweza kuvutia wanunuzi kutoka ndani na nje ya nchi; tumesambaza masoko maeneo yote. Hivi karibuni nilikuwa na Halmshauri ya Wilaya ya Kongwa nyumbani kwa Mheshimiwa Spika nikizungumza juu ya Soko letu la Kimataifa la Kibaigwa ikiwa ni moja kati ya masoko 11 tuliyonayo nchini yamesambaa maeneo yote.

Mheshimiwa Spika, na kwa upande wa mifugo tunayo minada mikubwa sana ambayo pia imesambaa maeneno yote ya pembezoni na tumeyaweka kimkakati. Malengo yetu ni kuhakikisha kwamba mazao yanayozalishwa ndani ya nchi yaende kwenye masoko hayo ambayo tumeyajenga ili wanunuzi waende hapo. Wanunuzi hao wanaweza kuwa wa ndani ama nje ya nchi; tumewarahisishia namna ya kupata mazao hayo. Yote hii ni jithada za Serikali katika kutengeneza mfumo mzuri wa masoko ya mazao haya. Kwa hiyo nitoe wito kwa Watanzania na wakulima wetu wa mazao mbalimbali kutumia masoko tuliyonayo kwa mazao ya kilimo, kutumia minada na masoko ya mifugo tuliyonayo kwa ajili ya mifugo ili mifugo na mazao yetu tuyapeleke pale na huku Serikali ikiendelea kutangaza masoko hayo ili wanunuzi wote waende kwenye masoko wapate bidhaa hizo. Pia tunawakaribisha wanunuzi kutoka nje ya nchi kuja kununua mazao yetu ndani.

Mheshimiwa Spika, hivi karibuni tumetoa kibali cha zao la mahindi liweze kuuzwa hata nje, kwa hiyo wakulima wanayo fursa ya kwenda kuuza nje; lakini muhimu zaidi lazima watoe taarifa kwenye maeneo walimo ili tuwe na

kumbukumbu sahihi za kiwango cha mazao tunachopeleka nje pamoja na kuwa na kumbukumbu zetu za mauzo tunayouza nje tuwe.

Mheshimiwa Spika, tutaendelea kuboresha masoko kadiri ambavyo wateja wanapatikana iwe ndani au nje ya nchi. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Catherine Ruge, uliza swali lako.

MHE. CATHERINE N. RUGE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa fursa na mimi niweze kuuliza swali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Spika, mifuko mingi ya uwezeshaji wanawake, vijana na walemavu inayosimamiwa na Serikali; kwa mfano Mfuko wa Uwezeshaji Wananchi, Mfuko wa Uwezeshaji Wanawake *(Women Development Fund),* Mfuko wa Uwezeshaji Vijana *(Youth Development Fund);* imekuwa ikitoza riba kubwa kwa makundi haya mpaka kufikia asilimia 16. Je, ni kwa nini Serikali haiondoi riba hizi kwenye hii mifuko ili kuwawezesha makundi haya ya wanawake, vijana na walemavu katika kunufaika; kama nia ni uwezeshaji kama inavyofanya kwenye mifuko ya halmashauri?

Mheshimiwa Spika, ninakushukuru *(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Ruge, Mbunge, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba Serikali tumeanzisha mifuko mbalimbali ya kuwezesha wajasiriamali ambako wanawake, vijana, walemavu na makundi mengine wamo, na wanaendelea kunufaika na mifuko hii. Ofisi yangu pia, Ofisi ya Waziri Mkuu tunayo idara, tunayo Kurugenzi ya uwezeshaji na uwezeshaji kiuchumi ambayo pia nayo inafanya kazi ya kuwezesha makundi yote uliyoyataja

Mheshimiwa Mbunge. Sina uhakika na mfuko unaoutaja wenye riba lakini mifuko tuliyonayo Serikalini mingi haina riba na kama upo mfuko ambao una riba tutaufanyia kazi; na baadaye tuwasiliane utuambie mfuko huu wenye riba ili tuufanyie kazi. Mifuko ambayo tunayo leo ukiwemo na huu mfuko ambao tunao kwenye ofisi yangu hauna riba, na unapita vijiji vyote kwenye halmashauri ukiendelea kutoa mafunzo ya ujasiriamali na kutoa mikopo ili waendelee kuitumia, na hauna riba. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini pia zile asilimia 10 za halmashauri ambazo zimelengwa kwa ajili ya wanawake, vijana na walemavu na zenyewe hazina riba, na tunatoa kwenye halmashauri zote. Tutaendelea kuboresha na kuona mifuko hii inayosaidia sana wajasiriamali kupata uwezo wa kiuchumi na kufanya biashara zao wapate mikopo nafuu; nafuu yake ni kwamba isiyokuwa na riba kama ambavyo Serikali imeendelea kuitoa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, na jitihada hizi hatujaishia kwenye mifuko hii ambayo tunayo ndani ya Serikali, tumekwenda pia mpaka kwenye benki, *NMB*, *CRDB Bank*, *TADB* pamoja na *TIB,* zote hizi tumezipa mamlaka ya kwenda kukopesha wajasiriamali kwa makundi yote uliyoyataja Mheshimiwa Mbunge ili ziweze kuwapa mitaji Watanzania kwenye makundi haya waweze kufanya kazi zao zozote zile ili waendelee kuboresha uchumi wao kwa gharama nafuu sana ya riba. Ni kweli, kama nilivyotoa mfano huo kwa benki, Serikali inaendelea kuzungumza na benki hizo ili yaendelee kupunguza riba yake ili wale wanaotaka kwenda kukopa kwenye benki waweze kupata kwa riba nafuu.

Mheshimiwa Spika, na ile ile mifuko ambayo tunayo ndani ya Serikali tunaendelea kuiboresha pamoja na hii ambayo haipokei riba kutoka kwa wajasiliamli, kwa hiyo Serikali itaendelea kuboresha. Baada ya hapa tutaonana nawe ili uniambie ni mfuko gani tuweze kuufanyia kazi ili tuweze kuondoa hizo riba au kuzipunguza kwa kiasi kikubwa. Inawezekana pia riba imewekwa kwa sheria, kwa hiyo tutaanza kupitia hizo sheria tuone namna ya kumuwezesha

mjasiliamali huyu aweze kujitaia mtaji na kufanya shughuli zake za kiuchumi, ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Kiteto Zawadi Koshuma uliza swali lako.

MHE. KITETO Z. KOSHUMA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru. Mheshimiwa Waziri Mkuu fukwe nyingi katika ukanda wa bahari pamoja na maziwa zimeachwa bila kuendelezwa. Je, Serikali inachukua hatua gani kuziendeleza fukwe hizi ili kuongeza kipato nchini katika sekta ya utalii? *(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mbunge kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, alichosema Mheshimiwa Mbunge ni kweli kwamba tunazo fukwe za bahari lakini na maziwa yetu, Ziwa Victoria, Ziwa Nyasa, Ziwa Tanganyika, ambazo miaka mingi hatujazitumia vizuri kwenye sekta ya utalii kama ambavyo tumeona kwenye nchi nyingine wanavyo tumia fukwe hizo; ukiondoa eneo la *Coco beach* Wilayani Kinondoni Dar es Salaam ambako tumeamua Watanzania wakafanye shughuli zao na wako wajasiriamali wako pale wanapata mapato yao; lakini bado hatujaimarisha kwenye sekta ya utalii.

Mheshimiwa Spika, nini tumefanya Serikali; tumeiagiza Wizara ya Maliasili na Utalii, pamoja na kuwa tuna mbuga nyingi, Mlima Kilimanjaro na maeneo mengine ya vivutio tunataka tuimarishe fukwe za bahari na maziwa tulizonazo kama ambavyo wenzetu Zanzibar wameendelea kutumia vizuri fukwe zao na zinawaingizia pato kubwa sana pale Zanzibar kupitia fukwe waliyonayo, kwa ujenzi wa mahoteli na kuweka na maeneo ya mapumziko tu mchana kutwa mtu anapumzika anarudi. Kwa hiyo Wizara ya Maliasili na Utalii sasa inaendelea kutafuta mfumo mzuri wa kutoa au

kuanzisha au idara au kurugenzi itakayokuwa inaratibu fukwe hizo na kuanza kuhamasiha watalii wawekezaji kuja kujenga hoteli kwenye fukwe hizo na maeneo mengine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini pia vivutio vitakavyovuta watalii hawa wanapotoka Serengeti wakitoka kushukua Mlima Kilimanjaro wakimbilie fukwe wakapumzike na baadaye warudi makwao. Maeneo haya tukishaimarisha tutakuwa tumepata fedha ya kutosha na tutaongeza idadi ya watalii kwa sababu pia tutakuwa tumepanua wigo wa watalii kuja kukaa kutumia vivutio vyetu tulivyonavyo. Kwa hiyo eneo hili la fukwe linaendeelea kuratibiwa vizuri na kipindi kifupi kijacho tutakuwa tumeshapata taarifa ya kuanzishwa hiyo idara au kurugenzi ili isimamie sasa na iboreshe na ivutie wawekezaji kwa ajili ya kuboresha fukwe hizo; ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Ahmed Katani toka CUF; hajaingia twende Zanzibar sasa Mheshimiwa Khadija Nasssir Ali.

MHE. KHADIJA NASSIR ALI: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa nafasi hii. Mheshimiwa Waziri Mkuu ni sera ya Serikali kutenga maeneo kwa ajili ya vijana wanaojishughulisha na shughuli za kibiashara. Kwa kuwa vijana hao bado wamekuwa wakipata usumbufu mkubwa sana wa kuhamishwa kwenye maeneo yao kibiashara na askari mgambo, ni nini kauli ya Serikali juu ya hili? Ahsante.

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Khadija Mbunge kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, tunayo sera ya kuwawezesha vijana na makundi yote ya wajasiriamali kwa kuwatengenezea mazingira mazuri ambayo yanaweza kuwezesha kuendesha shughuli zao za kujipatia kipato kwenye maeneo yetu. Ofisi ya Waziri Mkuu ambayo pia ina

idara ya vijana kupitia Naibu Waziri anayeshughulikia vijana ameshatoa maelekezo kwa Wizara ya TAMISEMI; kwa maana ya uwepo wa halmashauri na ngazi za mikoa kote nchini, kwamba kila halmashauri na ngazi ya mkoa wahakikishe wanatenga ardhi kwa ajili ya matumizi ya vijana ili waweze kuendesha shughuli zao zitakazotupatia vipato. Vilevile ule mfuko ambao Mheshimiwa Mbunge aliuliza nao pia unafanya kazi hiyo ya kuwezesha vijana hao kupata mitaji na kwenda maeneo haya.

Mheshimiwa Spika, na mimi nimefanya ziara kwenye mikoa mingi nimeona kazi hii inaanza kutekelezwa. Nimeenda mkoani Shinyanga Halmashauri ya Wilaya ya Kahama wametenga eneo moja kubwa sana wanaita eneo la Dodoma. Wamejenga na miundombinu, umeme , barabara , vyoo na majengo mbalimbali ambayo sasa vijana, wanawake na walemavu wamepata fursa ya kwenda wanakopata vibanda wanaendesha biashara zao na nimetembelea lile eneo. Pioa hivi karibuni nimeenda Geita tumekuta eneo kubwa limetengwa kwa ajili ya wajasiriamali, wachimbaji wa madini wanafanya shughuli zao pale na wengi ni vijana akina mama na walemavu wamepata fursa.*(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, wiki mbili zilizopita nilikuwa Simiyu, nako pia wametenga eneo kubwa sana ambalo vijana wengi, akina mama na wajasiriamali kwa ujumla wake wanapata fursa kuonyesha bidhaa zao na kutafuta masoko. Hata mkoa wa Pwani pia nimeenda, na niwapongeze sana Chama Cha Mapinduzi Mkoa wa Pwani wametenga eneo lao kubwa wametoa kwa Serikali ili vijana wafanye shughuli zao kwenye eneo lile. Mimi nimekwenda nimeshuhudia na nimekuta vijana, akina mama na walemavu pia wamepata fursa ya kuonesha bidhaa zao na mimi nimepita maeneo yote na kwa kweli nimewapongeza sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Kwa hiyo niendeleee kutoa wito kwa mikoa na halmashauri zote nchini. Tuna idadi kubwa ya vijana, akina mama na Watanzania ambao pia wana mahitaji maalum na wanahitaji kuwezeshwa. Huku tukiwa

tumeshaanzisha mifuko ya kuwapa uwezo wa kimtaji wafanye biashara zao ni muhimu sasa na ni lazima sasa halmashauri itenge ardhi ili haya makundi yapate fursa na huu mtaji waliopata watumie yale maeneo kwa ajili ya kufanya shughuli zao za kiuchumi. Kwa hiyo mkakati upo tunaendelea kuusimamia na tunaendelea kutoa wito, na tunaendelea kutembelea kwenye maeneo hayo ili kuwatia moyo zaidi ili tupate fursa nzuri kwa vijana, ahsante.

SPIKA: Swali la mwisho kwa siku ya leo litatoka kwa Makamu Mwenyekiti Miundombinu, Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma.

MHE. HAWA M. CHAKOMA: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru kwa kunipa nafasi ili niweze kumuuliza Mheshimiwa Waziri Mkuu swali. Mheshimiwa Waziri Mkuu suala la kupanda kwa madaraja kwa watumishi nchini yaani *promotion* ni takwa la kisheria. Zipo halmashauri ambazo zinatambua takwa hili la kisheria hivyo zimekuwa zikiwatambua watumishi kwa kuwapa barua za kuwapandisha madaraja na kubaki na changamoto moja tu ya kulipa mshahara unatokana na daraja jipya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini zipo halmashauri ambazo kwa makusudi zimeamu ku- *mute* kuwatambua kuwapa barua watumishi kwa kisingizio cha kukosa mshahara unaotokana na daraja jipya. Je ni ipi kauli ya Serikali juu ya *practice* hizi mbili zinaendelea katika halmashauri zetu nchini? Ahsante *(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya swali hilo muhimu sana kwa wafanyakazi wa nchi hii Mheshimiwa Waziri Mkuu.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Hawa Mchafu Mbunge kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, eneo la watumishi na mwenendo wa watumishi kwa kupanda madaraja ni eneo la kisheria kama ambavyo Mheshimiwa Mbunge ameeleza na Serikali tunalitekeleza. Tunatambua kuwa zipo changamoto kwenye

utekelezaji wa eneo hili kwa sababu kumbukumbu zangu zinaonesha miaka minne iliyopita hatukuwa na upandishaji wa madaraja kwa sababu tulikuwa tunafanya uhakiki ambao ulianzia tangu Serikali ya Awamu ya Nne, nasi tulipoingia madarakani tumeendela kuhakiki kujiridhisha kuwa tuna idadi kiasi gani ya watumishi ambao wanapaswa wapandishwe madaraja kwa mujibu wa taaluma yao ili tuweze kuwalipa mishahara kwa mujibu wa madaraja waliyonayo.

Mheshimiwa Spika, kwa kuchelewa kupandisha madaraja natambua kulikuwa na malalamiko mengi kwa watumishi na mimi nataka nitoe wito kwa watumishi kuwa watulivu kwenye eneo hili kwa wababu Wizara ya Utumishi inaendelea na uratibu mzuri wa upandaji wa madaraja watumishi kwa idara zao na taaluma zao ili Serikali tuweze kulipa mishahara ikiwa ni stahiki ya mtumishi huyo kwa daraja hilo.

Mheshimiwa Spika, sasa kama zipo halmashauri ambazo zinatoa barua ya mtumishi ambaye amepanda daraja lakini hawajamlipa mshahara wa daraja jipya watakuwa hawajatenda sahihi kwa sababu tunapopandisha madaraja huwa tunakuwa na bajeti tayari na tumeagiza halmashauri zote kwamba mtumishi kabla hajapandishwa daraja Mkurugenzi ajiridhishe kwamba anayo bajeti ya watumishi hao ili mtumishi anapopanda daraja basi lile daraja jipya lazima alipwe. Kwa watumishi wote ambao walipata barua za kupandishwa madaraja na mshahara umebadilika kwenda mshahara mpya kwa mujibu wa daraja jipya lakini hajalipwa mshahara huo mpya, nataka niwahakikishie kwamba stahiki hiyo bado wanayo ya kulipwa mshahara huo mpya na kama hajalipwa itaingia kwenye madeni ambayo sasa ndiyo tunayalipa. Wiki iliyopita hapa nilisema Serikali tunaendelea kulipa madeni na kutoka Julai mpaka Septemba tumeshalipa zaidi ya bilioni 184.9 kama ambavyo nilisema wiki iliyopita na ndio fedha ambayo tunalipa na tunaendelea kulipa madeni.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo niwasihi watumishi wale wote ambao wamepanda daraja na wamepanda na ngazi

ya mshahara lakini bado mshahara mpya hawajalipwa malipo yao yote tutayalipa na Wataanza kulipwa mshahara wao mpya.

Mheshimiwa Spika, sasa nataka halmashauri zote kabla hawajafanya maamuzi ya kuwapandisha madaraja watumishi wawe wameshatenga kwenye bajeti ili mtumishi anapopandishwa na aweze kupata pia daraja jipya. Kwa hiyo Wizara ya Utumishi mnanisikia, Wizara ya Fedha mnanisikia na kilio cha watumishi ni hicho kwa hiyo shughulikieni hilo ili watumishi hawa waweze kupata stahiki yao, ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Waziri Mkuu tunakushukuru sana. Huo ni mwisho wa kipindi cha maswali kwa Mheshimiwa Waziri ahsante sana Mheshimiwa Waziri Mkuu. Tunakushukuru sana kwa majibu fasaha kabisa kwa maswali yote yaliyoulizwa kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu asubuhi ya leo. *(Makofi)*

Katibu!

NDG. STEPHEN KAGAIGAI - KATIBU MEZANI: Maswali ya kawaida.

MASWALI NA MAJIBU

SPIKA: Tunaanza na Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa swali la Mheshimiwa George Malima Lubeleje *Senator* linatuanzia siku ya leo. Mheshimiwa Lubeleje tafadhali.

Na. 99

Ombi la Magari Mawili YA Wagonjwa Katika Hospitali Ya Wilaya Ya Mpwapwa

MHE. GEORGE M. LUBELEJE aliuliza:-

Hospitali ya Wilaya ya Mpwapwa ina gari moja la kubeba wagonjwa, gari hilo ni bovu na linahitaji matengenezo makubwa;

Je, Serikali ina mpango gani wa kuipatia Hospitali hii magari mawili mapya ili yaweze kutoa huduma ya kubeba wagonjwa katika Mji wa Mpwapwa na vitongoji vyake?

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri TAMISEMI Josephat Sinkamba Kandege gari moja Mpwapwa, gari moja Kongwa, yote mabovu. *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. JOSEPHAT S. KANDEGE) alijubu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa George Malima Lubeleje, Mbunge wa Mpwapwa, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Halmashauri ya Wilaya ya Mpwapwa ina vituo 62 vya kutolea huduma, ikiwepo hospitali moja ya wilaya ambayo ilijengwa mwaka 1957. Hospitali ya Wilaya ya Mpwapwa ina gari moja la kusafirishia wagonjwa ndani ya wilaya na nje ya wilaya ambalo ni *Land Crusier* lenye namba za usajili SM 55082 lililonunuliwa mwaka 2004. Ni kweli gari hilo halikidhi utoaji wa huduma kwa wagonjwa kutokana na uchakavu kiasi cha kuhitahi fedha nyingi kulifanyia matengenezo.

Mheshimiwa Spika, kutokana na idadi kubwa ya wananchi waliohamia Jiji la Dodoma, ni dhahiri kwamba ipo haja ya kuimarisha huduma za afya kwenye hospitali za wilaya zote za Mkoa wa Dodoma ili kupunguza wingi wa wagonjwa kwenye hospitali zilizopo Jiji la Dodoma. Serikali kwa kutambua umuhimu wa Hospitali ya Wilaya ya Mpwapwa itatoa kipaumbele cha kuipatia gari la wagonjwa Hospitali ya Wilaya ya Mpwapwa kadri itakavyowezekana. Aidha, Halmashauri ya Wilaya ya Mpwapwa imeelekezwa kuweka kipaumbele na kutenga katika bajeti ya mwaka wa fedha 2019/2020 kwa ajili ya ununuzi wa gari la wagonjwa kupitia mapato ya ndani ya halmashauri.

SPIKA: Mheshimiwa Lubeleje, nilikuona.

MHE. GEORGE M. LUBELEJE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ili niulize maswali mawili ya nyongeza. Kwanza, kwa niaba ya wananchi wa Wilaya ya Mpwapwa niishukuru sana Serikali kwa kukubali ombi langu kuipatia Halmashauri ya Wilaya ya Mpwapwa au Hospitali ya Wilaya ya Mpwapwa gari jipya; ahsanteni sana, Mungu awabariki sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa nina maswali mawili. Swali la kwanza; kwa kuwa ujenzi wa Kituo cha Afya cha Mbori ambacho kingehudumia Kata za Lupeta, Godegode, Matomondo, Mlembule, Tubugwe, Mseta na Chamkoroma. Ujenzi unalegalega kwa sababu wananchi hawana fedha ya kukamilisha kituo hicho. Sasa Mheshimiwa Naibu Waziri uko tayari kusaidia shilingi milioni 500 ili kituo hicho kiweze kukamilika na kuhudumia wananchi niliyowataja?

Mheshimiwa Spika, swali la pili; kwa kuwa wananchi wamehamasika kujenga vituo vya afya kwenye kata; kwa mfano Kata za Godegode, Berege pamoja na Chunyu; je Mheshimiwa Waziri, mko tayari kusaidia ujenzi wa vituo hivyo?

SPIKA: Majibu ya maswali hayo Mheshimiwa Naibu Waziri, Josephat Sinkamba Kandege, kutoka kwa Mheshimiwa Lubeleje Mheshimiwa Naibu Waziri, Josephat Sinkamba Kandege.

Kata alizozitaja ni za Kongwa na Mpwapwa kwa pamoja ila kituo cha afya anataka kijengwe Mpwapwa, siyo mbaya sana. *(Makofi/Kicheko)*

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. JOSEPHAT S. KANDEGE): Mheshimiwa Spika, naomba nijibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Lubeleje (Seneta) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kama ambavyo nimejibu katika majibu yangu ya msingi, Dodoma inatakiwa itazamwe kwa jicho la pekee kwa sababu tumeamua kama Taifa ndiyo Makao Makuu ya Nchi. Kwa hiyo kwa vyovyote vile, *influx* ya

watu tunategemea itakuwa kubwa sana bado watu wengi wanakuja na uwekezaji mwingi utafanyika Dodoma.

Mheshimiwa Spika, ni azma ya Serikali kuhakikisha kwamba kila kata tunajenga vituo vya afya, lakini kwa u-*special* wake naomba nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge, kwa kadri fursa yoyote itakavyopatikana tutahakikisha maombi yake tunayazingatia.

SPIKA: Swali la nyongeza. Hili nalipeleka kwa Mbunge mpya kabisa wa Chama Cha Mapinduzi, Mbunge wa Ukerewe Mheshimiwa Joseph Mkundi. *(Makofi/Vigelegele)*

Askari wa mwavuli anaanza kazi mara moja. Mheshimiwa Mkundi, wali lako.

MHE. JOSEPH M. MKUNDI: Mheshimiwa Spika, nashukuru.

Mheshimiwa Spika, tarehe 20, Septemba mwaka huu, 2018, ilitokea ajali mbaya sana ya kuzama kwa Kivuko cha *MV Nyerere* kule Ukara Visiwani Ukerewe. Wakati wa shughuli za uokoaji moja kati ya changamoto zilizodhihiri ni upungufu wa vifaa ikiwemo ukosefu wa gari la kuhudumia wagonjwa kwenye Kituo cha Afya Bwisya**.** Sasa nataka kujua, je, Serikali ina mpango gani kutoa gari la kuhudumia wagonjwa kwenye kituo cha afya cha Bwisya pamoja na maeneo mengine yenye mazingira magumu kama hayo? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nashukuru.

SPIKA: Namuona Mheshimiwa Mchungaji Msigwa inamuuma sana. *(Kicheko)*

Nimemuona Mheshimiwa Waziri wa Afya, Mheshimiwa Ummy Mwalimu majibu tafadhali.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Spika, nimpongeze sana Mheshimiwa Joseph Mkundi, Mbunge wa Ukerewe kwa

maamuzi mazuri ya kujiunga na timu ya ushindi, timu ya kuletea Watanzania maendeleo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Afya itanunua magari ya wagonjwa 70 na moja tutapeleka Kituo cha Afya Ukerewe kama alivyoelekeza, na hii ndiyo kazi ya Mheshimiwa Rais, Dkt. John Pombe Magufuli. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ahsante.

Na. 100

Ujenzi wa Barabara ya Maguvani – Kilolo – Udumuka

MHE. MENDRAD L. KIGOLA aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itajenga barabara ya kutoka Maguvani – Kilolo hadi Udumka?

SPIKA: Majibu ya swali hilo, bado tuko TAMISEMI, Mheshimiwa Naibu Waziri Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, Mheshimiwa Josephat Kandege, tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. JOSEPHAT S. KANDEGE) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mendrad Lutengano Kigola, Mbunge wa Mufindi Kusini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Barabara ya Maguvani – Kilolo – Udumka yenye urefu wa kilometa 29.41 inaunganisha Kata tatu za Mbalamaziwa, Mtambula na Kasanga. Aidha, inaunganisha Barabara Kuu *(TANZAM HIGHWAY)* na Barabara ya Kasanga – Nyigo.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2016/ 2017, barabara hii ilifanywiwa matengenezo ya muda maalum kwa urefu wa kilometa 12 kwa gharama ya shilingi

milioni 148. Aidha, katika mwaka wa fedha 2018/2019, barabara hii imetengewa shilingi milioni 16.6 kwa ajili ya kufanyiwa matengenezo ya kawaida kwa urefu wa kilometa 9.2.

Mheshimiwa Spika, Serikali itaendelea kuifanyia matengenezo barabara hii kwa kadri fedha zitakavyokuwa zinapatikana ili kuhakikisha kwamba inapitika muda wote.

SPIKA: Mheshimiwa Kigola nilikuona umesimama, swali la nyongeza.

MHE. MENDRAD L. KIGOLA: Mheshimiwa Spika, kutokana na majibu ya Naibu Waziri ambayo bado hayajakaa vizuri; hii barabara inaunganisha kata tatu ambayo ni muhimu sana kwa wananchi. Mpaka sasa hivi hii barabara pale Udumka mpaka Maguvani haipitiki, ni mbovu. Mwaka 2016/2017 ulitengeneza kwa shilingi milioni 148 kwa kilometa 12, zimebaki kilometa 17. Katika hizo umetenga milioni 16 ambayo haileti hesabu vizuri. Sasa naomba nikuulize swali; ni lini utahakikisha kwamba ile barabara imetengenezwa na wananchi wa kata zile tatu waweze kufanya shughuli zao za kilimo kama kawaida?

Mheshimiwa Spika, swali la pili; kwa sababu ile barabara imeharibika sana na wananchi wanalalamika, ni lini Naibu Waziri utaenda sasa ukaongee na wananchi wale kuwaambia hiyo barabara iko tayari kwa kutengenezwa kwa kiwango kinachotakiwa?

Mheshimiwa Spika, ahsante.

SPIKA: Majibu ya swali hilo kuhusu hiyo barabara, Mheshimiwa Josephat Kandege, Naibu Waziri, tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. JOSEPHAT S. KANDEGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Mendrad Lutengano Kigola, Mbunge wa Mufindi Kusini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza kwa dhati kabisa naomba nichukue fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Mbunge kwa jinsi ambavyo anapigania jimbo lake ili kuhakikisha kwamba barabara hizi zinapitika. Katika hali ya kawaida barabara ambazo Mheshimiwa Mbunge anazitaja ni katika maeneo ambayo kuna uzalishaji mkubwa sana; kuna mbao zinapatikana kutoka kule, kwa hiyo umuhimu wa barabara hii hauna mashaka. Kwa ujumla jimbo lake na wilaya yake wana kilometa 1,039, ni mtandao mkubwa sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge, na yeye mwenyewe atakubaliana na mimi kwamba jumla ya fedha ambayo ilitengwa kwa ajili ya barabara ndani ya wilaya yake ni milioni 820 na ushehee kidogo. Ni azma ya Serikali kuhakikisha kwamba barabara zinatengenezwa ili ziweze kupitika kwa kipindi chote. Kwa umuhimu wa barabara hii, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge, na mimi ntakuwa tayari kuambatana na yeye pindi tutakapokubaliana ili tukatazame uhalisia ili tuweze kutoa maelekezo ili barabara hii ya kiuchumi iweze kupitika kipindi chote.

SPIKA: Swali hili la nyongeza nilipeleke kwa Mbunge mpya kabisa wa Chama cha Mapinduzi, naye siyo mwingine isipokuwa ni Mbunge wa Serengeti, Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha. *(Makofi)*

MHE. MARWA R. CHACHA: Mheshimiwa Spika, nikushukuru sana. Kwa niaba ya wananchi wa Serengeti na wananchi wa Mji wa Mugumu, naomba kuuliza swali dogo la nyongeza kwa Mheshimiwa Naibu Waziri.

Mheshimiwa Spika, wananchi wa Mugumu wamenituma; Mji wa Mugumu ni mji wa kitalii ambao wanaingia watalii wengi lakini pale mjini hatuna barabara za lami. Mko tayari TAMISEMI kutupa kilometa nne za lami kwenye mwaka wa bajeti unaokuja? *(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya swali hilo muhimu kabisa kwa wananchi wa Serengeti, Mheshimiwa Naibu Waziri tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. JOSEPHAT S. KANDEGE): Mheshimiwa Spika, naomba kwa dhati kabisa na mimi niungane na wale ambao wamepata fursa ya kuwapongeza Wabunge wote ambao wamejiunga na timu ya ushindi, wana uhakika na hicho walichokiamua. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nilipata fursa ya kwenda jimboni kwa Mheshimiwa Ryoba tukiwa na Mheshimiwa Waziri Mkuu, na hicho anachokisema hakina ubishani hata kidogo. Naomba nichukue fursa hi kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge kuwa kupitia *TARURA* tutahakikisha kwamba tunatenga fedha kwa ajili ya kuanza kujenga kilometa nne hizo ambazo ameomba, kwa sababu kwa muungwana pale ambapo anakuzawadia zawadi nzuri kama hii nawe una kila sababu ya kujibu kwa uungwana huohuo. *(Makofi/ Vigelegele)*

SPIKA: Tunaendelea na swali 101 la Mheshimiwa Dkt. Mary Michael Nagu, Mbunge wa Hanang'

Na. 101

Hitaji la Hostel kwa Watoto wa Wafugaji Hanang

MHE. DKT. MARY M. NAGU aliuliza:-

Wilaya ya Hanang ina wafugaji wengi ambao huhama mara kwa mara ili kutafuta malisho na maji na hivyo kuathiri watoto wao walioko masomoni.

Je, ni lini Serikali itaunga mkono nguvu za wananchi katika kujenga hostel ili kuwasaidia watoto wa wafugaji kuendelea na masomo pindi wazazi wao wanapohama kutafuta malisho?

SPIKA: Swali hili linajibiwa na Mheshimiwa Naibu Waziri mpya kabisa, Mheshimiwa Mwita Mwikwabe Waitara, Naibu

Waziri Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa majibu tafadhali. *(Makofi/ Vigelegele)*

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. MWITA M. WAITARA) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana.

Mheshimiwa Spika, kabla ya kujibu swali hili muhimu la Mheshimiwa Mbunge mzoefu, Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu, naomba kwa kibali cha Kiti chako nipate fursa ya kusema maneno mawili ya utangulizi.

Mheshimiwa Spika, la kwanza, ninamshukuru sana Mungu kwa kunipa uha na utashi. Lakini namshukuru sana Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Dkt. John Pombe Magufuli kwa kuniona, kuniamini, kuniteua na kunipa majukumu, nitafanya kazi hiyo kwa utiifu sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba nitumie fursa hii muhimu kuwapongeza Wabunge wote ambao tumeungana pamoja katika usafiri uliosalama kuja kutetea Watanzania na kuwaletea maendeleo. *(Makofi/Vigelegele)*

Mheshimiwa Spika, baada ya maneno hayo, ninaomba sasa nijibu swali la Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu.

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Mary Michael Nagu, Mbunge wa Hanang, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Halmashauri ya Wilaya ya Hanang ina jumla ya shule za msingi 125 zenye jumla ya wanafunzi 74,156 wakiwemo wavulana 37,058 na wasichana 37,098. Aidha, zipo shule za sekondari 34 zenye jumla ya wanafunzi 9,885. Kati yao wavulana ni 4,128 na wasichana ni 5,557.

Mheshimiwa Spika, Serikali inatambua umuhimu wa kuwepo kwa hosteli au mabweni ili kuwawezesha watoto wa maeneo husika wakiwemo watoto wa wafugaji kupata elimu.

Ndiyo maana katika mwaka wa fedha 2017/2018 kupitia wadau wa maendeleo Serikali imepeleka shilingi 1,156,600,000 Wilayani Hanga na Halmashauri ya Wilaya hiyo ilichangia kutoka vyanzo vyake vya ndani shilingi milioni 135 kwa ajili ya kuboresha miundombinu ya elimu. Ambapo vyumba vya madarasa 22, mabweni matatu, matundu ya vyoo 12, maabara moja, mabafu matano na vyumba vya walimu sita vimejengwa.

Mheshimiwa Spika, vilevile kupitia Programu ya Ukarabati wa Shule Kongwe, Serikali imetenga shilingi milioni 900 kwa ajili ya ukarabati wa Shule ya Sekondari Nangwa iliyopo Wilayani Hanga ambapo hadi sasa vyumba 10 vya madarasa, viwili vya maabara namatundu saba ya vyoo yamekarabatiwa. Wakala wa Majengo Tanzania *(TBA)* anaendelea na ukarabati huo.

Mheshimiwa Spika, Serikali itaendelea kutoa kipaumbele na kuunga mkono jitihada za wananchi wa Hanang' ili kuhakikisha kuwa miundombinu ya elimu inaboreshwa kuwawezesha watoto wa wafugaji kupata haki ya kusoma.

SPIKA: Nimekuona Mheshimiwa mama Mary Nagu, swali la nyongeza tafadhali.

MHE. DKT. MARY M. NAGU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru tena. Naomba sasa nimpongeze sana Mheshimiwa Waitara kwa kurudi CCM, na vilevile namshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa kuweza kuonesha kwamba unapokuwa kwenye upande unaostahili basi anakupa majukumu makubwa zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya maneno hayo machache, naomba niulize maswali madogo kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ninaishukuru sana Serikali kwa kukarabati hosteli au mabweni matatu na kwa kutupa shilingi 1,156,600 kwa ajili ya miundombinu ya shule zetu za msingi

na sekondari zikiwemo hosteli. Je, Serikali iko tayari sasa, kwa kuona kwamba kwa kweli wananchi wengi wa Hanang' ni wafugaji na wahama kwa sababu kwanza wilaya yenyewe ina matatizo ya maji na malisho; sasa yuko tayari kutupa hela zaidi kwa ajili ya hosteli peke yake ili watoto hawa wasianze kuacha shule? *Drop outs* zipo nyingi na mnaona wasichana ni wengi sekondari na hata shule ya msingi?

Mheshimiwa Spika, swali la pili dogo ni kwamba; nawapongeza wananchi wa Hanang' wamejenga boma nyingi sana kwa ajili ya madarasa na ajili ya hosteli. Je, Serikali inasemaje katika kuwaunga mkono kukamilisha yale maboma yaliyojengwa ili watu hawa waendelee na kujitolea kama ilivyo sasa hivi?

Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi.

SPIKA: Majibu ya maswa hayo, Mheshimiwa Naibu Waziri Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, Mheshimiwa Mwita Mwikwabe Waitara.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. MWITA M. WAITARA): Mheshimiwa Spika, nakushukuru, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni nia ya Serikali kuhakikisha kwamba tunajenga mabweni ya kutosha na hasa kwa watoto wa kike ili waweze kupata elimu bora na kujiletea maendelea na yao na ya taifa kwa ujumla wake. Kwa hiyo naomba niahidi kwamba tutaangalia kadri itakavyowezekana na hususani bajeti ya mwaka ujao ili tuweze kuongeza ujenzi wa hosteli hizi kama ambavyo Mheshimiwa Mbunge ameomba mbele ya Bunge lako Tukufu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, swali la pili; Mheshimiwa Mbunge anaulizia kama kuna utaratibu au mipango ya kumalizia maboma. Naomba nimuahidi kwamba kwa kuwa ndiyo

kwanza nimeanza kazi hii niko tayari kufanya ziara katika eneo hili, kuoa ni kuamini, tukashuhudie ili tupange tuhakikishe kwamba tunamalizia maboma ili kuunga mkono juhudi za Watanzania. Kwa sababu ni kweli kwamba kazi hii itafanywa kwa ushirikishi, lazima wananchi wa kawaida washiriki, sisi Waheshimiwa Wabunge na wadau mbalimbali. Nitatembelea eneo hili tukubaliane, tutafanya linalowezekana kuyamalizia maboma haya ili kuwatia moyo na nguvu wananchi ambao wanajitolea kuongeza miundombinu. *(Makofi)*

Mhesjimiwa Spika, anakushukuru.

SPIKA: Ahsante sana. Nimekuona Mheshimiwa Mbunge mpya kabisa wa Chama Cha Mapinduzi kutoka Babati Mjini, na baada yake atafuata Mbunge mpya wa Chama Cha Mapinduzi kutoka Simajiro, Mheshimiwa James Millya. *(Makofi)*

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Spika, naomba kwa sekunde moja tu nimshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunipa nafasi tena kuhudumia wananchi wa Babati nikiwa kwenye cha kubwa, cha tawala, Chama Cha Mapinduzi. Vilevile niwashukuru viongozi wa Chama Cha Mapinduzi kuanzia Mabalozi mpaka Mwenyekiti wa Taifa, Rais wetu Mheshimiwa Dkt. Magufuli kwa kuniamini tena niwatumikie wananchi. Pia nikushukuru wewe Mheshimiwa Spika, kwa kunipa nafasi niulize swali la nyongeza, pia kwa kutuapisha maana ungekataa tu, nikushukuru sana. *(Makofi/ Vigelegele)*

Mheshimiwa Spika, naomba niulize swali la nyongeza. Tatizo hili linalowakumba wananchi wa Hanang kwa upungufu wa madarasa pia linawakumba Wananchi wa Babati. Wananchi wa Babati Kata ya Nakwa tumejenga Sekondari ya Nakwa, Kata ya Babati Sekondari ya Hangoni tumeshakamilisha, tumepungukiwa na fedha kidogo tu za *finishing.* Je, Serikali iko tayari sasa kutupatia fedha hizo ili Januari watoto wetu waanze shule katika sekondari hizo? *(Makofi/Vigelegele)*

SPIKA: Jamani swali zuri kama hilo mbona hamshangilii? *(Makofi/Vigelegele)*

Watani zangu leo poleni sana, leo mvumilie tu hii sindano, majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri, Waitara tafadhali. *(Makofi/Kicheko)*

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. MWITA M. WAITARA): Mheshimiwa Spika, nakushukuru. Kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais TAMISEMI, ninaomba nimpongeze sana ndugu yangu Mheshimiwa Pauline Gekul kwa kuchagua fungu lililo bora kujiunga na Chama cha Mapinduzi. Kwa sababu ya uzito wa swali hili ninaomba nimuahidi Mheshimiwa Mbunge kwamba, mimi niko tayari kufanya ziara ya kwanza kwenye Jimbo lake, tukakague hizo shule, tuangalie uwezekano uliopo ili tuweze kumalizia shule hizi, watoto wetu waweze kupata elimu ya sekondari. *(Makofi/ Vigelegele)*

Mheshimiwa Spika, ahsante sana.

SPIKA: Ahsante sana, Mheshimiwa James Millya, Mbunge wa Simanjiro, swali tafadhali. *(Makofi/Vigelegele)*

MHE. JAMES K. MILLYA: Mheshimiwa Spika, nami naomba kwa dakika moja, nimshukuru sana Mungu kwa nafasi hii ya kipekee, kwa sababu ilifahamika na alifahamu kwamba siku hii ya leo ninarudi kwenye Chama changu kukitumikia tena baada ya kupotoka kidogo. *(Makofi/ Vigelegele)*

Mheshimiwa Spika, naomba pia nimshukuru Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, ambaye ni Mwenyekiti wetu wa Chama cha Mapinduzi ambaye ameniamini na kunipitisha niwanie nafasi hii ya CCM tena. Niwashukuru wana Simanjiro walionisindikiza wakiongozwa na mke wangu, wako kwenye *Gallery*.

Mheshimiwa Spika, naomba sasa niende kwenye swali la Msingi.

Mheshimiwa Spika, mazingira ya Hanan'g na Simanjiro yanafanana kwa sababu kote kuna wafugaji. Ili kuisaidia Serikali, miaka ya 70 na 80, kati ya hapo, Shule ya Msingi ya Emborate na Shule ya Msingi ya Daberera pale Simanjiro, shule hizi zote zilijengwa kwa sababu ya kukidhi mazingira ya wafugaji wanao hamahama kama ambavyo swali la msingi liliulizwa. Tuna Tarafa sita (6) pale Simanjiro, Tarafa hizo mbili ndizo ambazo ni shule za mfano kwenye maeneo ya wafugaji kuwahudumia.

Ninaiomba Serikali ni kwa namna gani sasa itaongeza shule hizo za msingi kwenye Tarafa nyingine nne (4) za Simanjiro ili kukidhi mahitaji wa watu wanao hamahama wafugaji wa Simanjiro na Watanzania kwa ujumla?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana.

SPIKA: Majibu ya swali hilo muhimu Mheshimiwa Naibu Waziri, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, Mheshimiwa Waitara tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. MWITA M. WAITARA) Mheshimiwa Spika, nakushukuru, naomba nijibu maswali ya Mheshimiwa James Ole Millya kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, lakini kabla ya kumjibu niseme neno moja, ninampongeza sana Mheshimiwa James Ole Millya, na kwa wale ambao hawafahamu James Ole Millya alikuwa Mwenyekiti wa Vijana wa CCM, wakati huo na mimi nikiwa Katibu wa Vijana wa CCM wa Mkoa. Kwa hiyo amerudi mahali pake. *(Makofi/Vigelegele)*

Mheshimiwa Spika, lakini kwa umuhimu wa swali hili, naomba niseme ni nia ya Serikali kuhakikisha kwamba Watanzania wote, wakulima, wafugaji wanapata elimu bora.

Kwa misingi hiyo ninaomba nimuarifu Mheshimiwa Mbunge, tukimaliza Bunge hili tukutane tuzungumze, tufanye ziara.

Mheshimiwa Spika, sasa tunapozungumza ndipo ambapo tutafanya maandalizi ya kupokea wanafunzi wa madarasa ya awali na darasa la kwanza; na tunafanya pia maandalizi ya kupokea kidato cha kwanza waliomaliza darasa la saba mwaka huu. Kwa hiyo inawezekana mpango huu mzuri tutautumia kwenye ziara hiyo kutambua changamoto, liwe zoezi shirikishi kwa Mheshimiwa Mbunge, wananchi wa eneo hilo na mkoa wenyewe husika, kwa maana ya Serikali za Mtaa na Mkoa ili tuweze kuratibu kumaliza shule hii.

Naomba nikuahidi Mheshimiwa Mbunge kwa heshima ambayo imekipa Chama cha Mapinduzi, kuamua kuachana na wenzangu wale umekuja huku, tutafanya kazi pamoja lazima jambo la maana lifanyike katika Jimbo lako kama kupeleka ujumbe. Nakushukuru sana.

SPIKA: Ahsante sana. Tunaendelea na Ofisi ya Rais Utumishi na Utawala Bora, hili swali tulielekeza kwamba lirudishwe siku ya leo na sasa limerudishwa. Swali linaulizwa na Mheshimiwa Joram Ismael Hongoli, Mbunge wa Lupembe. Mheshimiwa Hongoli, tafadhali liulize tena.

Na. 102

Watumishi wa Umma kutopandishwa Madaraja

MHE. JORAM I. HONGOLI aliuliza:-

Watumishi wa umma walioajiriwa mwaka 2012 hawajapandishwa madaraja mpaka leo hii;

Je, ni lini watumishi hao watapandishwa madaraja?

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri mpya kabisa Ofisi ya Rais, Utumishi na Utawala Bora.

Watanzania na hasa watumishi wengi sana wanasubiri majibu ya swali hili. *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, MENEJIMENTI YA UTUMISHI WA UMMA NA UTAWALA BORA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, awali ya yote ninamshukuru sana Yehova kwa kunifanya hivi nilivyo.

Mheshimiwa Spika, vilevile kwa ruhusa yako, naomba sana nimshukuru Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Dkt. John Pombe Magufuli, kwa kuniamini na kuweza kuniteua tena kunipa dhamana ya kuwa Naibu Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora. Hakika ninamuomba sana Mungu nisimuangushe Mheshimiwa Rais, nisikuangushe wewe, nisiwaangushe Watanzania wote.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo machache, sasa kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, Utumishi, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Joram Hongoli kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, naomba nianze kwa kuliarifu Bunge lako Tukufu kwamba, upandishwaji vyeo kwa watumishi wa umma unazingatia vigezo mbalimbali, ikiwa ni pamoja na utendaji kazi mzuri, kukidhi sifa zilizoainishwa katika miundo ya maendeleo ya utumishi, uwepo wa nafasi wazi na bajeti. Kwa mujibu wa miundo ya maendeleo ya utumishi, mtumishi anapaswa kutumikia cheo kimoja si chini ya miaka mitatu (3) kabla hajafikiriwa kupandishwa cheo. Aidha, iwapo mtumishi ameajiriwa kwa mara ya kwanza, atapaswa kwanza kumaliza mwaka mmoja kuthibitishwa kazini, kisha ndipo atumikie cheo hicho si chini ya miaka mitatu (3) kwa kuzingatia sifa nilizoziainisha awali, mtumishi anaweza kupandishwa cheo baada ya miaka mitatu, minne au mitano na hata saba kutegemea na kukidhi vigezo ambavyo nimeviainisha.

Mheshimiwa Spika, kutokana na maelezo yangu ya utangulizi naomba kuliarifu Bunge lako Tukufu kwamba, kimsingi watumishi walioajiriwa katika ule mwaka 2012, walistahili kupandishwa madaraja kuanzia mwaka 2016/2017, kipindi ambacho Serikali ilikuwa inafanya zoezi la uhakiki wa watumishi hewa na uhakiki wa vyeti. Baada ya kukamilika kwa zoezi hili Serikali imeanza kuwapandisha watumishi husika kwa kuzingatia vigezo nilivyoviainisha awali.

Mheshimiwa Spika, Serikali imewapandisha madaraja watumishi hawa kwa awamu kama ifuatavyo:-

(a) Awamu ya kwanza ilihusisha upandishwaji wa vyeo Watumishi 28,049 waliokuwa wameidhinishiwa vyeo vyao kabla ya kutekeleza zoezi la uhakiki wa watumishi hewa, na uhakiki wa vyeti kuanzia mwezi Juni, 2016.

(b) Awamu ya pili, ilianza mwezi Novemba, 2017 na ilihusisha watumishi 59,967 ambao taarifa zao zilikuwa kwenye mfumo shirikishi wa taarifa za kiutumishi na mishahara kabla ya zuio tajwa.

(c) Awamu ya tatu, ilianza mwezi Aprili, 2018 na ilihusisha watumishi 25,504 ambao barua zao bado zilikuwa hazijaingizwa kwenye mfumo tajwa.

Mheshimiwa Spika, watumishi wengine ambao wamekidhi vigezo, wameendelea kukasimiwa katika bajeti ya mishahara ili waweze kupandishwa vyeo katika mwaka huu wa fedha 2018/2019.

Mheshimiwa Spika, watumishi wa TAMISEMI walioajiriwa mwaka 2012 walikuwa 31,188. Kati wa watumishi hao watumishi 15,320 wamepandishwa vyeo na kubadilishwa mishahara, watumishi 3,349 waajiri wao wamewapandisha vyeo na majina yao yapo Utumishi kwa ajili ya kupitia taarifa zao kabla ya kubadilishia mishahara, watumishi 1,064 walipandishwa vyeo wamebainika kuwa na hoja mbalimbali, ambazo waajiri wanapaswa kuzikamilisha na kurejesha majina yao Utumishi kwa ajili ya kuwabadilishia mishahara.

Watumishi 4,552 hawapo tena katika utumishi wa umma na Watumishi 6,903 bado hawajapandishwa vyeo; na inatarajiwa watapandishwa vyeo wakati wowote katika mwaka huu wa fedha wa 2018/2019.

Mheshimiwa Spika, ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Hongoli, swali la nyongeza.

MHE. JORAM I. HONGOLI: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Kwanza nianze kwa kumpongeza sana Naibu Waziri, nimpongeze kwa kuteuliwa kushika hiyo nafasi, naamini kwamba sasa upele umepata mkunaji.

Mheshimiwa Spika, nina swali moja tu dogo la nyongeza, tatizo lipo kwa wale watumishi 3,449 ambao wamepandishwa vyeo majina yao bado yapo Utumishi kwa ajili ya kupitia taarifa zao kabla ya kupandishwa vyeo, na lile kundi la pili ambalo wapo 1,064 ambao wana hoja za kukamilisha.

Mheshimiwa Spika, sasa endapo hawa watumishi itaonekana mwishoni kwamba zile hoja hazipo na hakuwa na tatizo na watakuwa wakati wameshachelewa tayari miaka minne, na *obvious* watakapopandishwa watakuwa na ngazi ya mshahara ambayo itapishana na wale wa 2016. Tatizo langu nilitaka kujua kwamba; ni utaratibu gani utatumika sasa ku-*harmonize* kuhakikisha kwamba hawa watumishi hatimaye, wanakuwa na ngazi moja ya mshahara, kwa sababu *obvious* watapishana, lakini wanapoenda kustaafu mafao yao ya mwisho yafanane? Kwa sababu tusipofanya hivyo kutakuwa na malalamiko na manung'uniko. Nataka kupata jibu la Serikali juu ya hapo kwenye *harmonization* ya hawa watumishi ambao walipata sifa hiyo, walipandishwa mwaka 2016 na hawa ambao wataenda kupandishwa pengine mwaka 2019.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana.

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, MENEJIMENTI YA UTUMISHI WA UMMA NA UTAWALA BORA: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali moja dogo la nyongeza la Mheshimiwa Hongoli kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza katika swali lake hili, Mheshimiwa Waziri Mkuu alipokuwa anajibu leo maswali ya papo kwa papo, amelielezea kwa mapana sana hili swali na mimi ninamshukuru sana katika hilo. Mheshimiwa Spika pamoja na Waheshimiwa Wabunge na Watanzania wote naomba niseme tu kabisa kwamba, suala la kupandishwa vyeo watumishi wote, inategemeana na sababu mbalimbali kama nilivyojibu kwenye swali langu la msingi.

Mheshimiwa Spika, la kwanza, inategemea na *seniority*, lakini inategemea sana utendaji kazi wa mtumishi mwenyewe. Vilevile inategemea sana na mwenendo na maadili ya mtumishi mwenyewe. Kwa hiyo hilo naomba niliweke wazi ili ijulikane kabisa kwamba mishahara inawezekana isifanane kutokana na hizi sababu ambazo nimezitoa.

Mheshimiwa Spika, vilevile ni kwamba kule kwa waajiri, waajiri wote naomba nitoe agizo kwamba kuanzia sasa hivi hakikisheni, na wahakikishe kabisa kwamba wanawapangia bajeti waajiriwa, wao wale watumishi wote kabla hawajaingia katika zoezi la kuwapandisha vyeo, na walete hizo taarifa Wizarani mapema na hizo taarifa pia, vilevile ziwe zina usahihi. Baada ya hapo sisi kama Wizara tuko tayari kufanya hizi kazi kwa muda usiopungua wiki mbili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

SPIKA: Nilikuona Mheshimiwa Sophia Mwakagenda, swali la nyongeza tafadhali.

MHE. SOPHIA H. MWAKAGENDA: Mheshimiwa Spika, ahsante. Sambamba na swali lililopita ningependa kujua, ni

lini Wizara itaweza kuwaweka wale watu ambao wana kaimu kwa muda mrefu, zaidi ya miaka miwili utakuta mfanyakazi anakaimu bila kuthibitishwa kuendelea kusimamia hiyo nafasi.

Je, Wizara itafanya *fast tracking* ipi ya kuweza kuwasidia wale watu wanao kaimu *either* kutolewa au kupandishwa hivyo vyeo?

Mheshimiwa Spika, ahsante.

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, Utumishi na Utawala Bora, Dkt. Mary Mwanjelwa, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, MENEJIMENTI YA UTUMISHI WA UMMA NA UTAWALA BORA: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali moja dogo la nyongeza la dada yangu na wifi yangu Sophia Mwakagenda kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kumekuwa na watumishi wengi viongozi wakikaimu kwa muda mrefu bila kuthibitishwa. Naomba nichukue fursa hii, kama nilivyojibu katika jibu la nyongeza la Mheshimiwa Hongoli kwamba wale waajiria kule katika maeneo mbalimbali wahakikishe wanatuletea sisi wizarani taarifa zao mapema na kwa uhakiki, na kwa haraka na ambazo ni sahihi ili sisi kama wizara inayohusika na mambo ya utumishi tuweze kufanyia masuala yao hayo mapema na kwa haraka iwezekanavyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

SPIKA: Ahsante sana kwa majibu hayo, inatosha Waheshimiwa Wabunge tuendelee. Tulilirudisha hili swali kwa makusudi maalum, utaona hata katika majibu yenu, walioajiriwa mwaka 2012 ni thelathini na moja elfu mpaka leo ambao angalau wamepanda cheo ni elfu kumi na tano, *which means* toka 2012 mpaka leo ni kama *50% only* wamepata cheo, sasa miaka yote hii ni mingi sana. Kwa hiyo eneo hilo linahitaji mkakati maalum, tunawavunja moyo

watumishi; na hawa ni TAMISEMI peke yao, bado hatujapata hesabu ya Serikali Kuu. Kwa hiyo nawaombeni Utumishi eneo hili la watumishi tuliangalie kipekee sana.

Wizara ya Maliasili na Utalii swali la Mheshimiwa Hawa Subira Mwaifungu. Mheshimiwa Hawa Mwaifunga tafadhali.

Na. 103

Asali ya Tabora Kukosa Umaarufu Kimataifa

MHE. HAWA S. MWAIFUNGA aliuliza:-

Tabora ni moja ya mikoa maarufu kwa urinaji wa asali nchini, lakini warinaji hao bado wameendelea kuwa maskini:-

(a) Je, Serikali inaweza kueleza kwa nini asali ya Tabora haijaweza kupenya na kupata umaarufu katika soko la Kimataifa?

(b) Aliyekuwa Waziri Mkuu, Mheshimiwa Mizengo Pinda alifanya jitihada kubwa ya kuhamasisha Watanzania kufanya kazi ya ufugaji wa nyuki; je, Tanzania inazalisha tani ngapi za asali na Mkoa wa Tabora unatoa tani ngapi kwa mwaka?

(c) Je, ni lini utaratibu huu wa kununua mazao haya kwa mkopo utaisha?

SPIKA: Majibu ya swali hilo, Mheshimiwa Naibu Waziri mpya kabisa Mbunge wa Geita Mjini. *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kwa ruhusa yako na mimi kama dakika mbili niweze kusema maneno machache.

Mheshimiwa Spika, la kwanza, naomba nitumie nafasi hii kumshukuru sana Mwenyezi Mungu, kwa kweli alijua siku hii na aliyajua haya ambayo yametokea mimi kusimama mbele yako siku ya leo.

Mheshimiwa Spika, nimshukuru sana Mheshimiwa Rais, Mheshimiwa Waziri Mkuu na Bunge lako kwa kunipa nafasi nyakati mbalimbali ambazo zimeniwezesha kusema na kuonekana nje ya Bunge lako.

Mheshimiwa Spika, baada ya maneno haya, naomba sasa nitumie nafasi hii kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri kujibu swali la Mheshimiwa Hawa Bananga Mwaifunga, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri wa Maliasili na Utalii, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Hawa Bananga Mwaifunga, Mbunge wa Viti Maalum lenye sehemu A, B, C kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, suala la asali yetu kushindwa kupenya katika soko la Kimataifa halihusu asali ya Tabora peke yake bali asali ya Tanzania kwa ujumla. Hii ni kwa sababu, moja, matumizi ya teknolojia duni katika ufugaji nyuki, kwa mfano kutumia magome ya miti katika kutengeneza mizinga, kutumia teknolojia duni katika uvunaji na uchakataji wa mazao ya asali, mfano asali haichujwi kufikia viwango vizuri vya ubora, tatu kukosekana kwa masoko ya asali yaliyo rasmi.

Mheshimiwa Spika, hii imepelekea baadhi ya wafugaji wasio waaminifu kuchafua asali makusudi kwa minajiri ya kujiongezea kipato. Nne matumizi ya vifungashio visivyokidhi viwango husika na tano kutokuwa na upatikanaji wa asali ya kutosha wakati wote.

Mheshimiwa Spika, ili tuweze kuondokana na changamoto hizo, Wizara imekuwa ikihamasisha wananchi kutumia teknolojia zilizo na ubora na kuwapa elimu ya matumizi ya vifungashio vilivyo na viwango stahiki. Mkakati mwingine ni kujenga viwanda vidogo vya kuchakata mazao ya nyuki na kujenga vituo vya kukusanyia asali *(Honey Collection Centres)* katika maeneo yaliyo maarufu ya uzalishaji wa asali ikiwemo Tabora. Katika mwaka huu wa

fedha 2018/2019 Serikali imetenga shilingi milioni 700 kugharamia kazi hii kupitia Mfuko wa Misitu Tanzania *(TaFF).*

Mheshimiwa Spika, kwa sasa Tanzania inazalisha kiasi cha tani 34,500 za asali kwa mwaka, na kwa takwimu za mwaka 2017/2018 Mkoa wa Tabora ulizalisha tani 624.

Mheshimiwa Spika kwa upande wa Tabora, tunazo taarifa kwamba baadhi ya wafugaji nyuki wamekuwa na tabia ya kuchukua mikopo kwa wenye fedha kwa ahadi ya kulipa asali wakati wa mavuno. Inapofika wakati huo, wakopeshaji wamekuwa na nguvu kubwa ya kujipangia bei, hususani kushusha bei hizo ili mfugaji atoe kiasi kingi cha asali na kukamilisha kiasi cha fedha alichokopa. Tabia hii kwa kiwango kikubwa, inasababisha hasara kwa wafugaji. Ili kutatua changamoto hiyo, Wizara imekuwa ikitoa elimu kwa wananchi na kuwahimiza kuwa na shughuli nyingine ya kiuchumi ambazo zitawawezesha kupata kipato kwa muda ambao wanakuwa hawajauza mazao ya nyuki. Nitoe wito kwa wafugaji wote kuacha tabia hiyo, kwa kuwa inawasababishia hasara.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Constantine John Kanyasu kwa majibu yako. Mheshimiwa Mwaifunga nimekuona umesimama.

MHE. HAWA S. MWAIFUNGA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza maswali mawili ya nyongeza.

Kwanza kabisa nimshukuru Naibu Waziri kwa kukiri kabisa kwamba wafugaji wengi wanatumia teknolojia ya kizamani, lakini naomba nimwambie kwamba wapo wafugaji wengi sasa wanatumia teknolojia za kisasa katika ufugaji na urinaji wa asali.

Je, Serikali haioni sasa umefika wakati wa kuwatafutia masoko rasmi hawa wafugaji nyuki ambao wanatumia teknolojia ya kisasa na vifungashio vya kisasa ili waweze kukidhi mahitaji na kipato chao?

Mheshimiwa Spika, swali la pili, ni kweli wapo wafugaji wengine ambao bado wanatumia teknolojia duni:-

Je, Serikali haioni haja ya kutoa mafunzo kwa wafugaji hawa ili na wao waweze kuingia kwenye ufugaji wa kisasa na waweze kupata kipato kwa ajili ya kuwapatia masoko mapya?

SPIKA: Majibu ya maswali hayo, Mheshimiwa Naibu Waziri Maliasili na Utalii Mheshimiwa Constantine John Kanyasu, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII alijibu:-

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana, ni kweli ni kwamba tumekuwa na tatizo wafugaji wengi wa nyuki kutumia mifumo ya kizamani kufuga nyuki, lakini wapo wafugaji ambao wameanza kufanya mabadiliko kutokana na utaalam mpya ambao wamekuwa wakielekezwa na Maafisa wa Nyuki. Ili kuhakikisha kwamba tunakuwa na asali ambayo ina kiwango cha hali ya juu, kwa sababu siyo tu mizinga pekee inapelekea kuwa na asali bora, lakini pia ni pamoja na namna ambavyo asali hiyo inakuwa *processed* baada ya kutolewa kwenye mizinga.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu hiyo, sisi kupitia Mfuko wa *TaFF* kama nilivyosema kwenye jibu la msingi, tumetenga, fedha maalumu ambazo zitakwenda kwanza kutoa elimu, lakini tuna mkakati maalum ambao upo katika mikoa sita ambao utakwenda kuongeza ubora wa ufugaji wa nyuki ili kuweza kupata asali bora.

Mheshimiwa Spika, kuhusu swali lake la pili, mafunzo kwa ajili ya wafugaji ambao bado wanatumia teknolojia duni, tumetenga shilingi milioni 700 kwa ajili ya kununua mizinga na kuandaa viwanda vidogo vidogo ambavyo wafugaji wote katika maeneo hayo watapata fursa ya kujifunza lakini pia fursa ya kupata asali bora.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana.

SPIKA: Ahsante sana Naibu Waziri. Mheshimiwa Selasini nilikuona, swali la nyongeza tafadhali.

MHE.JOSEPH R. SELASINI: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. Ufugaji wa nyuki unawapatia wananchi kipato kizuri sana. Mimi ni shahidi katika hilo kwa sababu tembo alipovamia Rombo ukanda chini, moja kati ya zana tulizokuwa tunawafukuzia tembo wale ni nyuki ambao tulifuga kwenye mizinga; na Serikali ilituahidi kwamba itaendelea kutuongezea mizinga hiyo ili kwanza kuinua kipato cha wananchi lakini vilevile kupambana na tembo ambao mara kwa mara wamekuwa wakivamia mazao ya wananchi.

Je, Mheshimiwa Naibu Waziri, upo tayari? Kwa sababu nawe ndio kwanza umeanza ziara yako ya kwanza ukafanya Rombo tuongee na wale wananchi ili uweze kurejea hiyo ahadi ya Serikali katika hiyo shilingi milioni 700 ya mizinga nao wapate kiasi fulani?

SPIKA: Majibu swali hilo, Naibu Waziri Utalii, Mheshimiwa Constantine Kanyasu, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Spika, kwanza kama Serikali iliwahi kuahidi, haiwezi kuahidi uongo, itatekeleza. Vile vile niko tayari kufanya ziara kwenye eneo hilo ili kuweza kuona namna ya kuwasaidia wananchi wa Rombo.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru.

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Maliasili na Utalii, majibu ya nyongeza tafadhali.

WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa fursa hii. Pamoja na majibu mazuri aliyoyatoa Mheshimiwa Naibu Waziri kwa niaba ya Serikali, naomba kuongeza maelezo yafuatayo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza tumeamua katika Awamu ya Tano kufanya mapinduzi makubwa kwenye ufugaji wa

nyuki, usindikaji wa asali na uuzaji wa asali nje ya nchi. Kwa kuanzia, tumeamua kutenga mikoa minane ambapo tunaanzisha mradi kabambe wakufanya mapinduzi hayo. Mikoa hiyo ni pamoja na Mkoa wa Songwe, Mbeya, Rukwa, Kigoma, Katavi, Tabora, Shinyanga, Geita, Singida na Dodoma. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mikoa hii *traditionally* ina historia ya kuwa wafugaji wazuri wa nyuki na warinaji wa asali. Kwa hiyo, tunaamua sasa kufanya mapinduzi makubwa kwa kuwekeza kwenye Mikoa hii kwenye vikundi vya wananchi ambao tutawagawia mizinga ya kisasa, lakini pia kuhakikisha kwenye kila mkoa tunajenga kiwanda cha kusindika asali ili tuweze kupima ubora wa asali kuthibidi uharibufu na hatimaye kuiuza asali ya Tanzania kama bidhaa adimu na iliyo bora zaidi iliyo katika viwango vya Kimataifa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, la pili, tumeamua kuagiza Shirikia la Hifadhi Taifa, *TANAPA* pamoja na *TAWA* kwenye maeneo yote ambayo ni korofi kwa maana tembo wanavamia makazi ya wananchi; kuhakikisha wanachonga mizinga hiyo ya kisasa na kugawa kwa wananchi ili kudhibiti tembo hao wasiingie kwenye maeneo ya wananchi sambamba na huu mkakati wetu wa kufuga nyuki.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, Mheshimiwa Selasini, Mheshimiwa Naibu Waziri atakapokuja, majibu yetu ni hayo. Tumeshaweka *stardand* kwamba *TANAPA* katika maeneo hayo wagawe mizinga.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kama kuna Waheshimiwa Wabunge wana maeneo korofi ya namna hiyo, wayawasilishe kwa Mheshimiwa Naibu Waziri kwa ajili ya kufanya utekelezaji. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Waziri, Mheshimiwa Dkt. Hamisi Kingwangalla. Tunaendelea na Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, swali linaulizwa na Mheshimiwa Ester Alexander Mahawe.

Na. 104

Ukosefu wa Huduma ya Mawasiliano
Tarafa ya Nambisi – Mbulu

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY (K.n.y. MHE. ESTER A. MAHAWE) aliuliza:-

Tarafa ya Nambis Wilayani Mbulu ina Kata nne na wakazi 26,000. Pia Tarafa hii ina shule tano za Sekondari na vituo vinne vya Afya, lakini haina huduma ya mawasiliano:-

Je, ni lini Serikali itapeleka huduma ya Mawasiliano katika Kata hiyo kupitia minara ya simu ili wananchi wafaidike na huduma hiyo?

SPIKA: Majibu ya swali hilo, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, Mheshimiwa Atashasta Nditiye, tunakupa pole sana kwa ajali iliyokupata. Karibu sana Bungeni.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ENG. ATASHASTA J. NDITIYE) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa pole hizo. Kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Ester Alexander Mahawe, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Mfuko wa Mawasiliano kwa wote, ipo katika hatua ya kufikisha huduma za mawasiliano katika maeneo husika ambapo Mfuko wa Mawasiliano uliainisha vijiji katika Tarafa ya Nambisi yenye shida ya huduma ya mawasiliano katika Kata za Muray, Tumati, Nambisi, Masieda, Masqaroda na Kainam na kuainisha mahitaji halisi ya huduma za mawasiliano.

Mheshimiwa Spika, vijiji hivyo ni Mahheri, Murray na Qwam. Katika Kata ya Muray kuna Gatesh, Mongahay na Tumati katika Kata ya Tumati; na kuna Kwermus na Hayloto

katika Kata ya Nambisi; tuna Endahagichan, Enyandawish na Gembakwi katika Kata ya Masieda; vile vile kuna Endadubu na Garbabi katika Kata ya Masqaroda; na Vijiji vya Kainam na Hareabi katika Kata ya Kainam.

Mheshimiwa Spika, vijiji husika viliingizwa katika zabuni ya mradi wa kufikisha mawasiliano vijijini ambapo tathmini ya manunuzi ya kumpata mzabuni ilifanyika mwezi Agosti, 2018 na ujenzi wa miundombinu ya mawasiliano unatarajiwa kukamilika mwezi Septemba, 2019.

SPIKA: Mheshimiwa Zacharia Issaay, swali la nyongeza tafadhali.

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nachukua nafasi hii kuishukuru sana Serikali kwa hatua yake ya kwanza ya kuweka mnara wa mawasiliano katika Wilaya ya Nambisi.

Mheshimiwa Spika, nina maswali madogo mawili. La kwanza, katika mpango huu wa Mfuko wa Mawasiliano kwa Wote mwaka huu wa 2018/2019 tuna minara minne katika Jimbo la Mbulu Mjini:-

Je, ni lini Serikali itatekeleza minara hii minne katika Tarafa ya Nambisi na minara miwili katika Kata ya Silaloda na Gunyoda kwa kuwa wananchi hawa hawajapata mawasiliano ya mnara wowote?

Mheshimiwa Spika, swali la pili, katika maeneo yote ya minara hapa nchini, kumekuwa na tatizo la tozo zinazolipa kama ada kwa viwango tofauti: Je, Serikali haioni umuhimu wa kutazama ulipaji wa tozo hizi kwa wadau wenye kupangisha ardhi na maeneo yao kulingana na viwango vya Serikali vyenye tija kwa watu wenye maeneo nchini? *(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya swali hilo la wananchi wa Mbulu tafadhali Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ENG. ATASHASTA J. NDITIYE) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, ahsante. Kwanza nichukuwe nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Issaay kwa jinsi anavyofuatilia masuala ya mawasiliano katika Jimbo lake la Mbulu Mjini ambalo kwa bahati nzuri nimeshalitembelea na nimeshawahi kuishi.

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba katika awamu ambayo tumefanya ujenzi ya minara ya mawasiliano katika maeneo mbalimbali nchini, eneo ya Mbulu Mjini limegawiwa minara minne na mpaka sasa hivi ninapoongea, Wakandarasi wanakusanya vifaa kwa ajili ya kuanza kutekeleza miradi hiyo kwa maeneo aliyoyataja.

Mheshimiwa Spika, swali lake la pili kuhusu tozo za minara zipo za aina mbili; kuna tozo ambazo zinatakiwa ziende kwenye Halmashauri, lakini kuna tozo ambazo zinatakiwa zilipwe kama kodi ya eneo ambapo mnara umewekwa. Sheria zipo wazi, kila Halmashauri ina taratibu zake za namna ya kukusanya tozo. Namshauri tu Mheshimiwa Mbunge ambaye ni rafiki yangu sana, basi akawasiliane na Halmashauri waangalie namna gani Halmashauri yake imepanga kupata hizo tozo kutoka kwenye minara. *(Makofi)*

SPIKA: Nimekuona Mheshimiwa Kalanga, Mbunge wa Chama cha Mapinduzi Monduli, swali la nyongeza. *(Makofi)*

MHE. JULIUS K. LAIZER: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Matatizo ya mawasiliano yaliyoko katika maeneo yaliyotajwa katika swali la msingi ni sawasawa na matatizo ya mawasiliano katika Jimbo la Monduli hususan katika Kata Selela:-

Je, ni lini Serikali itawapatia wananchi minara katika Kata ya Selela?

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ENG. ATASHASTA J. NDITIYE): Mheshimiwa Spika, katika orodha iliyotoka mwezi wa Nane ya kusambaza minara ya mawasiliano katika maeneo mbalimbali nchini, eneo la Selela halikuwemo. Nimhakikishie Mbunge kwamba katika rekodi zetu Wizarani, hili eneo la Selela limo na kuna orodha ambaup tunategemea itoke mwisho wa mwezi huu ya kata 203. Tunaamini ikishatoka tutaenda kurekebisha masuala mawasiliano katika eneo lake.

SPIKA: Tunaendelea na Wizara hiyo ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano swali la Mheshimiwa Victor Kilasile Mwambalaswa, Mbunge wa Lupa tafadhali.

Na. 105

The Great North Road

MHE. VICTOR K. MWAMBALASWA aliuliza:-

Barabara iliyopewa jina la *"The Great North Road"* hapa nchini ilipitia njia ya Tunduma – Mbeya – Chunya – itigi – Manyoni – Singida – Babati – Arusha hadi Namanga:-

Je, ni sababu zipi zimefanya Serikali kubadili njia hiyo kupitia *GN* na kuweka Mbeya – Iringa – Dodoma – Babati – Arusha – Namanga?

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Elias Kwandikwa, Naibu Waziri Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano tafadhali.

NAIBU WAZIRI UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano naomba kujibu swali la Mheshimiwa Victor Kilasile Mwambalaswa, Mbunge wa Lupa, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Wizara yangu haina kumbukumbu zinazoonesha kuwa barabara iliyopewa jina la *"The Great North Road"* hapa nchini ilipita njia ya Tunduma – Mbeya – Chunya – Itigi – Manyoni – Babati - Arusha hadi Namanga.

Mheshimiwa Spika, barabara Kuu ya Kaskazini *(The Great North Road)* inayoanzia *Cape Town* nchini Afrika Kusini na kupitia Botswana – Zimbabwe – Zambia – Tanzania – Kenya – Ethiopia – Sudan na kuishia Cairo nchini Misri yenye urefu wa kilometa 10,288 ambapo kwa upande wa Tanzania barabara hii inapita katika Mikoa ya Songwe – Mbeya – Njombe – Iringa – Dodoma – Manyara na Arusha. Sehemu ya Barabara Kuu ya Kaskazini hapa nchini inaanzia Tunduma – Mbeya – Iringa – Dodoma – Bahati – Arusha hadi Namanga na ina urefu wa kilometa 1,222.

Mheshimiwa Spika, hiyo ni kwa mujibu wa Sheria ya Zamani ya Barabara *(The Highways Ordinance Cap. 167)* ya mwaka 1932, Barabara Kuu ya Kaskazini inapita katika maeneo niliyoyataja hivi punde.

Mheshimiwa Spika, Serikali inatambua umuhimu wa barabaa ya Tunduma – Mbeya – Chunya – Itigi – Manyoni – Singida – Bahati – Arusha – Namanga (1,185) kwa maendeleo ya kiuchumi ya nchi yetu. Hivyo, tayari sehemu ya Tunduma – Mbeya (kilometa103) na sehemu ya Bahati – Arusha – Namanga (kilometa 273) ambazo ni sehemu ya Barabara Kuu ya kaskazini zimejengwa kwa kiwano cha lami.

Mheshimiwa Spika, aidha, Serikali imekamilisha ujenzi wa kiwango cha lami wa sehemu ya Mbeya hadi Chunya (kilometa 72) na sehemu ya Itigi – Manyoni – Singida – Babati (kilometa 318) na inaendelea na ujenzi kwa kiwango cha lami wa sehemu ya Chunya – Makongolosi (kilometa 43). Vilevile, Serikali imekamilisha upembuzi yakinifu, usanifu wa kina na maandalizi ya nyaraka za zabuni ambapo kwa sasa inatafuta fedha kwa ajili ya ujenzi kwa kiwango cha lami wa sehemu iliyobaki ya Makingorosi – Rungwa – Itigi (kilomeata 373).

SPIKA: Mheshimiwa Mwambalaswa, swali.

MHE. VICTOR K. MWAMBALASWA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. Nashukuru kwa majibu ya Serikali kuhusu swali langu. Nataka kuweka tu kumbukumbu sahihi, baba yangu mzazi alianza kufanya katika *Public West Department* mwaka 1920 kwenye barabara hii hii akiijenga kutoka Mbeya kwenda Itigi. Rais wa sasa, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli akiwa Waziri wa Ujenzi nilimsumbua sana kuhusu kuweka lami kwenye barabara hii mpaka nilikuwa kero kwake.

Mheshimiwa Spika, nina chotaka kusema ni kwamba, barabara hii naijua. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri anasema Wizara haina kumbukumbu kwamba Barabara hii ilikuwa kutoka Tunduma - Mbeya - Chunya - Itigi - Babati kwenda Namanga, ilikuwa ndiyo *Great Noth Road,* anasema hana kumbukumbu. Namwomba Mheshimiwa Waziri akatafute kumbukumbu Wizarani azilete hapa ili tuitendee historia haki. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa, hii barabara siyo ya Ushetu. Hii ni *Great North Road*. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Waziri Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu tafadhali.

NAIBU WAZIRI UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, nakushukuru, lakini namwomba sana Mheshimiwa Mwambalaswa, tunafanya kazi kupitia kwenye maandishi. Sheria zote za barabara kuanzia mwaka 1953 zimeelekeza barabara kama alivyozungumza Mheshimiwa Naibu Waziri hapa, amejibu vizuri Kabisa.

Mheshimiwa Spika, hatuna maandishi mengine na tumeendelea kubadilisha Sheria ya Barabara ya Mwaka 1967, tunaendelea na imebaki kuwa hivyo hivyo, hatuna maandishi mengine. Ndiyo maana tukajibu kwamba hatuna kumbukumbu ya hiyo barabara ikipita maeneo ya Itigi kama alivyosema.

Mheshimiwa Spika, tulichonacho ni maandishi na tuko tayari kumletea ili naye aone na kama naye atakuwa na maandishi mengine, basi tutashirikiana.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, kwa sababu ya muda na mambo leo yalivyo, haya maswali matatu yaliyobaki, tutaona namna ya kuyatendea haki. Kwa leo kwa upande wa maswali tuishie hapo.

Nina matangazo mengi kidogo, naomba tushirikiane kwa pamoja ili tuweze kwenda vizuri. Kwanza naomba niwatambulishe kuhusu wageni wangu 22 ambao wametoka Kongwa, wengi wao ni watumishi wa Hospitali ya Wilaya ya Kongwa. Naomba msimame pale mlipo wageni wote kutoka Kongwa ambao mnaongozwa na Dkt. Kongola Melkizedeck. Karibuni sana. Hawa ni watumishi wa Sekta ya Afya ambao wanatuhudumia kwa bidii sana kule Kongwa. Karibuni sana. Mnaweza kukaa.

Pia tuna wageni wa Waheshimiwa Wabunge ambao pia ni wageni wangu, wa kutoka Benki ya *CRDB* ambao ni Mkurugenzi Mtendaji Mpya wa Benki ya *CRDB* Ndg. Mussa Nsekela. Ahsante sana, karibu sana, tunakutakia kila heri kwa jukumu hili zito na kubwa ambalo umepewa. Nikuhakikishie kwamba Waheshimiwa Wabunge karibu wote hapa wana akaunti *CRDB*. *(Makofi)*

Niwaambie Waheshimiwa Wabunge kwamba Benki ya *CRDB* inawakumbusheni na tulishawaambia kwamba leo siku ta Alhamis tarehe 15 Novemba jioni baada ya kuahirisha Bunge kutakuwa na halfa fupi *(Cocktail Party)* katika viwanja vya sherehe vya Bunge, pembeni ya Kituo cha Afya itakayoandaliwa na Uongozi wa *CRDB* mahususi kwa ajili ya kutambua ushirikiano wa kibishara uliopo kati ya benki hiyo na Waheshimiwa Wabunge. Tunaomba Waheshimiwa Wabunge wote jioni hiyo mfike. Hiyo ni *Cocktail Party* ya aina yake. Karibuni sana.

Wageni wengine kutoka *CRDB* ni Mwenyekiti wa Bodi ya Wakurugenzi; Ndugu Ally Laay, karibu sana; Mkurugenzi

wa Masoko, Utafiti na Huduma kwa Wateja, Ndugu Tully Mwambapa; na Mkurugenzi wa Matawi ya *CRDB* Dodoma, Ndugu Rehema Hamisi. Ndugu Rehema ndiye Meneja wetu, wengi tunamfahamu hapa Dodoma. Wameambata na baadhi ya wafanyakazi wa *CRDB. CRDB* karibuni sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge pia nina wageni ambao ni Viongozi Wakuu kutoka *Dar es Salaam Commercial Bank (DCB)* ambao ni Mkurugenzi Mkuu, Ndugu Godfrey Ndawala; karibu sana Ndalawa; Mkurugenzi wa Mikopo, Ndugu Isidory Msaki, karibu; Meneja wa Tawi, Ndugu Joseph Njile, karibu; na Afisa Mahusiano Ndugu Nuru Ashraf, karibu sana. *(Makofi*)

Wageni wa Waheshimiwa Wabunge ni pamoja na wageni tisa wa Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha, Mbunge kutoka Jimbo la Serengeti wakiongozwa na Mwenyekiti wa CCM wa Wilaya ya Serengeti, Ndugu Jacob Bega; Ndugu zetu toka Serengeti, karibuni. Wako kule juu mwisho, karibu sana kutoka Mugumu mtupelekee salaam. *(Makofi*)

Wageni 62 wa Mheshimiwa Pauline Philip Gekul ambao ni viongozi wa Kamati ya siasa Jimbo la Babati Mjini na Viongozi wa Chama toka Kata zote nane za Jimbo la Babati Mjini wakiongozwa na Mwenyekiti wa Chama Wilaya Babati Mjini, Karibuni sana viongozi wa Babati wa Chama cha Mapinduzi. Kiongozi wao ni Mwenyekiti wa CCM, Babati Mjini, Ndugu Elizabeth Maley. Ahsante sana Mwenyekiti. *(Makofi)*

Wageni 13 Mheshimiwa Joseph Michael Mkundi ambao ni viongozi wa CCM pamoja na familia yake kutoka Ukerewe wakiongozwa na Mwenyekiti wa CCM Wilaya, Ndugu Ally Mambile.

Karibuni sana viongozi wote mliokuja kutoka Ukerewe na kwa mara nyingine tunawapeni pole sana kwa msiba mkubwa mlioupata wa kile chombo cha MV Nyerere. Poleni sana na Mwenyezi Mungu awape faraja huko tuendako. Ahsanteni sana. *(Vigelegele/Makofi)*

Wageni 15 wa Mheshimiwa James Millya ambao ni kutoka Jimboni kwake Simanjiro, wakiongozwa na mkewe wake, Ndugu Janeth James Millya, ahsante sana na karibu sana. Sasa kipekee tumwone Janeth yuko wapi? Eeeh, ahsante sana. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa Stanslaus Nyongo, Naibu Waziri wa Madini ambapo ni Wanakwaya wa *AIC* kutoka Jijini Dar es Salaam wakiongozwa na Ndugu Makaya na Ndugu Erick Mathias. Karibu sana. *(Makofi)*

Wageni saba wa Mheshimiwa Kanyasu Constantine, Naibu Waziri wa Utalii ambao ni Viongozi wa CCM kutoka Mkoani Geita, wakiongozwa na Mwenyekiti wa CCM Mkoa wa Geita, Ndugu Kalidushi. Karibuni sana wageni wetu wa kutoka Geita. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Dotto Biteko, Naibu Waziri wa Madini, ambaye ni Mwenyekiti wa Wilaya ya Bukombe, Ndugu Nelvin Sarabaga. Karibu sana Nelvin. Yupo pale! *(Makofi)*

Wageni nane wa Mheshimiwa Augustino Manyanda Masele, ambao ni Wajumbe wa Kamati ya Siasa, Wilaya ya Mbogwe wakiongozwa na Mwenyekiti wa CCM, Ndugu Johari Omary Juma. Ahsanteni sana, karibu sana mwasilmie Masumbwe. *(Makofi)*

Wageni 71 wa Mheshimwa Daniel Mtuka ambao ni Mwalimu mmoja na wanafuzi 70 kutoka Chuo Kikuu Dodoma wakiongozwa na Mwalimu Maswet Masinda. Wale wa *UDOM!* Karibu sana wageni wetu wote kutoka *UDOM*.

Mgeni wa Mheshimiwa Mboni Mhita ambaye ni rafiki yake kutoka Taasisi ya *Hawa Ngulume Foundation,* Ndugu Khalid Ngulume, karibu sana popote pale ulipo. *(Makofi)*

Wageni watatu wa Mheshimiwa Esther Midimu, ambao ni familia yake kutoka Mkoani Mwanza. Karibuni sana. Wale kule! *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Zainab Katimba, ambaye ni rafiki yake kutoka London, Uingereza Ndugu Grace Woisso. Karibu sana. Yule pale. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Justin Monko, ambaye ni rafiki yake kutoka Jijini Dar es Salaam, Ndugu Faustine Hongo. Karibu karibu sana. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Sophia Mwakagenda, ambaye ni Mpigakura wake kutoka Tukuyu Mkoani Mbeya, Ndugu Chechi Mwambenga. Karibu mpigakura. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa Anastazia Wambura ambao ni jamaa zake kutoka Jijini Dar es Salaam, Ndugu Ismail Selemani na Ndugu Wenceslaus Wambura. Ahsante sana.

Wageni 11 wa Mheshimiwa Lucy Magereli ambao ni Mwalimu mmoja na wanafunzi 10 wa Kidato cha Nne wana-UKWATA kutoka Morogoro Sekondari wakiongozwa na Mwalimu Salome Mbago. Wanaukwata wale! Ahsante sana. *(Makofi)*

Wageni 10 wa Mheshimiwa Haji Ameir Haji ambao ni wapigakura wake kutoka Mkoa wa Kusini Unguja, wakiongozwa na Ndugu Kassim Ramadhan. Haya, karibu sana wageni wetu kutoka Unguja.

Wageni wawili wa Mheshimiwa Zainab Mussa Bakar ambao ni wanafamilia kutoka Mkoa wa Kaskazini Pemba, Ndugu Abubakar Issa na Ndugu Leyla Mussa. Karibuni pale mlipo. *(Makofi)*

Wanafunzi 36 wa *CBE* Dodoma, majirani zetu ambao wamekuja kujifunza namna Bunge linavyofanya kazi wakiongozwa na Ndugu Yasin Gwandi. *CBE!* Wale pale. Karibuni sana wageni wetu wote.

Sasa matangazo mengine yanafauata. Kuna mwaliko wa Waheshimiwa Wabunge Wanawake kushiriki

katika Kongamano la kumpongeza Mheshimiwa Rais wetu Dkt. John Joseph Pombe Magufuli tarehe 17 Novemba, 2018 na limetolewa na Katibu wa Bunge.

Naomba niwatangazie Wabunge Wanawake kwamba Jumuiya ya Umoja wa Wanawake Tanzania (UWT) inatarajia kufanya kongamano la kumpongeza Rais wa Jamhuri ya Muungano Tanzania, Mheshimiwa Dkt. John Joseph Pombe Magufuli kwa utendaji kazi mzuri katika nyanja mbalimbali za kiuchumi, kisiasa, kijamii katika kipindi cha miaka mitatu madarakani.

Kongamo hilo litafanyika siku ya Jumamosi tarehe 17 Novemba, 2018 katika ukumbi wa Saba Saba Wilayani Temeke Mkoa wa Dar es Salaam kuanzia saa 2.00 asubuhi. Hivyo basi, Waheshimiwa Wabunge wanawake mnaalikwa kushiriki katika shughuli hiyo muhimu kwa wanawake nchini. Aidha, Waheshimiwa Wabunge watakaoshiriki katika kongamano hilo, wanaombwa kujiandaa vizuri kwa ajili ya safari hiyo.

Sasa kufuatia mabadiliko mengi ambayo yametokea na ninyi ni mashahidi, imebidi tufanye mabadiliko kidogo ili kurekebisha namna Kamati zetu za Bunge zinavyofanya kazi. Kwa hiyo, kuna mabadiliko ya hapa na pale ambayo naomba niwasome, nimeshatoa waraka mtaupata baadaye.

Tunamhamisha Mheshimiwa Salim Hassan Turky kutoka Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira, kwenda Kamati ya Ardhi, Maliasili na Utalii; tunamhamisha Mheshimiwa Mansoor Hiran Shanif kutoka Kamati ya Viwanda na Biashara kwenda kwenda Kamati ya Utawala na Serikali za Mitaa; tunamhamisha Mheshimiwa Ibrahim Hassanali Mohammedali Raza kutoka Kamati ya Bajeti kwenda Kamati ya Utawala na Serikali za Mitaa; tumemhamisha Mheshimiwa Adbulaziz Mohamed Abood kutoka Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira kwenda Kamati ya Miundombinu; tunamhamisha Mheshimiwa Lucy Thomas Mayenga kutoka

Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira kwenda Kamati ya Ardhi, Maliasili na Utalii.

Tunamhamisha Mheshimiwa Munde Tambwe Abdallah kutoka Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira kwenda Kamati ya Miundombinu; tunamhamisha Mheshimiwa Ahmed Ally Salum kutoka Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira kwenda Kamati ya Hesabu za Serikali *(LAAC)*; tunamhamisha Mheshimiwa Balozi Deodorus Kamalla kutoka Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira kwenda Kamati ya Bajeti.

Tunamhamisha Mheshimiwa Richard Mganga Ndassa kutoka Kamati ya Uweekezaji wa mitaji na Umma kwenda Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira; tunamhamisha Mheshimiwa Jafar Sanya Jussa kutoka Kamati ya Ardhi, Maliasili na Utalii kwenda Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira; tunamhamisha Mheshimiwa Machano Othman Said kutoka Kamati ya Huduma na Maendeleo ya Jamii kwenda Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira; tunamhamisha Mheshimiwa Jacqueline Kandidas Msongozi kutoka; *no,no* hili ni kosa. Mheshimiwa Msongozi atabaki pale alipo, Kamati ya Katiba na Sheria. *(Makofi)*

Wabunge wafuatao tunawapangia Kamati moja kwa moja kwa sababu tunawahesabu kama ni Wabunge wapya. Mheshimwa Kalanga Julius Laizer anakwenda Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira; Mheshimwa Timotheo Paul Mzava, anakwenda Kamati ya Ardhi, Maliasili na Utalii; Mheshimiwa Zuberi Mohamedi Kuchauka anakwenda Kamati ya Miundombinu; Mheshimiwa Dkt. Charles John Tizeba anakwenda Kamati ya Miundombinu; Mheshimiwa Charles John Mwijage anakwenda Kamati ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma *(PIC);* Mheshimiwa James Kinyasi Millya, anakwenda Kamati ya Nishati na Madini; Mheshimiwa Joseph Michael Mkundi, anakwenda Kamati ya Mambo ya Nje, Ulinzi na Usalama; Mheshimiwa Pauline Phillipo Gekul anakwenda Kamati ya Ardhi, Maliasili na Utalii; Mheshimwa Ryoba Chacha Marwa anakwenda Kamati ya Bajeti.

Hayo ni mabadiliko madogo, tutapata nakala za mabadiliko hayo. Sasa Waheshimwa Wabunge, tumekuwa tukiweka kumbukumbu zetu vizuri.

Pamoja na mambo mengine, mahudhurio yenu kwenye vikao vya Kamati na vikao vya Bunge zima. Sasa leo nitawapa kidogo namna ambavyo tumeona kuanzia Bunge la Bajeti na Bunge lililopita. Hili katika Bunge hili la Kumi na Tatu hatujaliweka katika *assessment* hii, ni yale Mabunge mawili; la Bajeti na lile lililopita.

Kwanza nitawataja Wabunge ambao walihudhuria siku zote za hivyo vikao vya Kamati vya mwezi Machi, Agosti na Oktoba ambavyo kwa ujumla wake vikao hivyo vya Kamati kwa miezi hiyo ni 33 na wakahudhuria vyote 61 vya Mkutano wa Kumi na Moja pamoja na vikao tisa vya Mkutano wa Kumi na Mbili wa Bunge, yaani hao ni 100% kwenye Kamati wamehudhuria vikao vyote na kwenye Bunge hili wamehudhuria katika vikao vyote.

Watatu ambao ni bora kabisa kwa mahudhurio ni Mheshimiwa Justin Joseph Monko, Mbunge wa Singida Kaskazini, Mheshimiwa Felister Aloyce Bura, Mbunge wa Viti Maalum Dodoma na Mheshimiwa Omari Mohamed Kigua, Mbunge wa Kilindi. Hawa mahudhurio yao ni ya mfano kabisa, asilimia mia moja hawajawahi kukosa. *(Makofi)*

Wabunge wengine ambao wanafuatia hapo kumi bora, maana yake tupo wengi inabidi tushuke kidogo, ni Mheshimwa John Makanyaga, Mbunge wa Chilonwa, yeye amehudhuria kwa asilimia 99; Mheshimiwa Halima Bulembo amehudhuri kwa asilimia 99; Mheshimiwa Mbarouk Salim, Mbunge wa Wete, amehudhuria kwa asilimia 99; Mheshimiwa Hawa Mchafu amehudhuria kwa asilimia 99; Mheshimwa Alan Kiula, amehudhuria kwa asilimia 99; Mheshimwa Rashid Shangazi, amehudhuria kwa asilimia 99; Mheshimwa Mendrad Kigola amehudhuria kwa asilimia 99; Mheshimiwa Augustine Masele, Mbunge wa Mbogwe, amehudhuria kwa asilimia 97; na Mheshimiwa Innocent Bilakwate asilimia 9. Nakuja taratibu taratibu. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Juma Hamad Omar amehudhuria asilimia 97. Hawa ni Wabunge 10 wanaofautia ambao tunawapongeza sana. *(Makofi)*

Upande wa Mawaziri; mahudhuria yao kwa ujumla wake siyo mazuri, lakini Waziri ambaye ana mahudhurio ya juu zaidi ya 90% ni Mheshimwa Jenista Joakim Mhagama. Wengine wote wanasuasua tu; na hili siyo jambo zuri, kwa sababu Mawaziri wakati wa Vikao vya Bunge tunapswa kwa kweli kuhudhuria na kama tunakuwa hatupo, basi tupeane taarifa. *(Makofi)*

Kwa upande wa Manaibu Waziri, nao ni kama Waziri wao, lakini yupo Naibu Waziri ambaye amehudhuria vikao vyote vya Kamati, vikao vyote vya Bunge naye si mwingine ni Mheshimiwa Dkt. Ashatu Kijaji Kachwamba. Hajawahi kukosekana. *(Makofi)*

Wanaofuata hapo angalau kidogo ni Mheshimiwa Hamad Yussuf Masauni, Mheshimiwa Anthony Peter Mavunde, Mheshimiwa Mussa Ramadhan Sima, Mheshimwa Abdallah Hamis Ulega, Mheshimwa Elias John Kwandikwa na Mheshimiwa Eng. Atashasta Nditiye. Waliobaki, basi tujitahidi. *(Makofi)*

Sasa lile kundi lile kundi ambalo kwa kweli ni la Wabunge wenye mahudhirio hafifu sana chini kabisa ya 20% kwenye Vikao vya Kamati za Bunge 33 na Vikao 61 vya Mkutano wa Kumi na Moja na Vikao tisa vya Mkutano wa Kumi na Mbili; Waheshimiwa Wabunge 10 wenye mahudhurio hafifu kabisa, nitaanza juu halafu nitaenda kwa yule ambaye ana mahudhurio mabaya kuliko wote. *(Kicheko/Makofi)*

Kule chini kabisa, yaani kumi ya chini kabisa, yupo Mheshimiwa Salum Hamis Salum Mbunge wa Meatu, wengine wanamwita Salum Mbuzi, yeye ana asilimia 19 ya mahudhurio ya vikao vyote hivi; yupo Mheshimiwa Mansoor Hiran Shanif; na Mbunge wa Kwimba, ana asilimia 19. Hii siyo habari njema sana kwa wananchi wenu, kwa wale mnaotegemea kuja kusimama kugombea wakati mahudhurio yenu ni haya. Pia

haya mahudhurio nayapeleka kwenye Vyama vyenu ili wajue, maana tumeshasema sana kwa habari ya mahudhurio.

Anayefuata ni Mheshimiwa Abdul-Aziz Mohamed Abood, Mbunge wa Morogoro, ana asilimia 18; anayefuata ni Mheshimiwa Hussein Nassor Amar, Mbunge wa Nyangwale 17; anayefuata ni Mheshimiwa Mbaraka Salim Bawazir, Mbunge wa Kilosa asilimia 15; anafuata Mheshimiwa Dkt. Mathayo David Mathayo, Mbunge wa Same Magharibi Magharibi, ana asilimia 14.6; anayefuata kwa mahudhurio mabaya kabisa ni Mheshimiwa John John Mnyika, Mbunge wa Kibamba, ana asilimia 14; anayefuata Mheshimiwa Salim Hassan Turky ana asilimia 14; anayefuata kwa mahudhurio mabaya kabisa ni Mheshimiwa Suleman Masood Nchambi tisa ya mahudhurio.

Mtoro kuliko wote katika Bunge hili kwa mahudhurio ya vikao vya Kamati na Bunge, yeye amehuridhia 7.8 tu ni Mbunge wa Arusha Mjini, Mheshimiwa Godbless Lema. Huyu ndio mtoro kuliko Wabunge wote. Kwa hiyo Arusha ni vizuri wakajua hawana mwakilishi hapa. *(Kicheko/Makofi)*

Yaani hii ninayotoa, hakuna ushabiki wa siasa wala nini. Mnajua kabisa tunabonyeza pale, mnafahamu mahudhurio yetu jinsi yanavyoenda.

MBUNGE FULANI: Inawezekana anazo sababu.

SPIKA: Hizo sababu utawaambia wapigakura. Hata leo amekuja dakika 15 akakimbia. *(Makofi)*

Mawaziri wenye mahudhurio hafifu zaidi, chini ya asilimia 50 kwenye vikao vya Kamati, na vikao vya Bunge, naanza na wa juu kwenda chini, ni Mheshimiwa Luhaga Joelson Mpina, ana asilimia 45; Mheshimiwa William Lukuvi, ana asilimia 41; Mheshimiwa Prof. Palamagamba Kabudi ana asilimia 38; Mheshimiwa Januari Makamba ana asilimia 37 na Mheshimiwa Balozi Augustino Philip Mahiga, yeye ana asilimia 15 ya mahudhurio. *(Makofi)*

Basi tunaendelea kuweka hizi kumbukumbu, zitatusaidia mbele ya safari. Tunaposema hivi, maana yake ni kwamba na kwenye Kamati ni hivyo hivyo; yaani inakuwa ni shida, Kamati inakutana, Waziri wala Naibu Waziri hawaonekani. Kwa hiyo, kazi za Bunge zinakuwa haziwezi kwenda kwa wakati.

Nachukua nafasi hii kuwapongeza sana Kamati ya Bajeti kwa kazi kubwa sana ambayo wameifanya wiki hii. Vilevile, Waziri wa Fedha na Naibu wake na timu yao yote, wamefanya kazi kubwa sana katika *pressure* kubwa sana katika muda mfupi. Baadaye tutatoa maelezo ya namna ambavyo mtapata *amendments* zilivyo ili muweze kuzielewa, zinatokana na ile kazi kubwa sana ambayo imefanywa na Kamati ya Bajeti. Katibu.

NDG. PAMELA PALLANGYO – KATIBU MEZANI:

HOJA ZA SERIKALI

MUSWADA SHERIA

Muswada ya Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha wa Mwaka 2018 *(The Microfinance Bill, 2018)*

(Kusomwa Mara ya Pili)

MHE. PASCHAL Y. HAONGA: Muongozo.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge kwa sababu ya muda wa leo, mmeona hata maswali tumeyakatiza, tuvumilie tusonge mbele kidogo.

Sasa namwita Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango kwa ajili ya kupitia jambo hili la Muswada wa Fedha wa *Microfinance.* Nawaomba Waheshimiwa Wabunge kuwa makini sana Muswada huu, kwa sababu unagusa watu wetu wengi sana kimahudhurio na kufuatilia nini kinaendelea. Karibu sana Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha wa Mwaka 2018 *(The Microfinance Act* 2018) pamoja na marekebisho yake sasa usomwe kwa mara ya pili.

Mheshimiwa Spika, awali ya yote, napenda kutoa shukrani zangu za dhati kabisa kwa Kamati ya Bunge ya Bajeti chini ya Mwenyekiti wake Mheshimiwa George Boniface Simbachawene, Mbunge wa Kibakwe, kwa kujadili kwa kina Muswada huu na kutoa ushauri kwa Serikali.

Mheshimiwa Spika, napenda kulihakikishia Bunge lako Tukufu kwamba Muswada huu umezingatia kwa kiwango kikubwa ushauri na mapendekezo mazuri ya Kamati na Wadau mbalimbali kutoka Sekta ya Umma, Sekta Binafsi na Wananchi kwa ujumla ambao kwa nyakati tofauti walitoa ushauri wao. Aidha, namshukuru Mwanasheria Mkuu wa Serikali na wataalam wake kwa kuandaa Muswada huu pamoja na marekebisho yake kwa kushiriki katika vikao vyote vya majadiliano ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, lengo la Muswada huu ni kulinda na kuboresha utoaji wa huduma ndogo za fedha kwa kuweka masharti ya usimamizi na udhibiti wa biashara ya huduma ndogo za fedha ikiwemo taratibu za usajili, utoaji leseni kwa watoa huduma ndogo za fedha, kufuta leseni hizo na taratibu za uendeshaji wa taasisi za huduma ndogo za fedha.

Mheshimiwa Spika, chimbuko la Muswada huu ni utekelezajii wa Sera ya Taifa ya Huduma Ndogo ya Fedha ya Mwaka 2017. Sera hiyo pamoja na mambo mengine, imeelekeza kutungwa kwa sheria mahususi ya kusimamia na kudhibiti Sekta Ndogo ya Fedha ili kuondoa upungufu wa kisheria uliopo hivi sasa katika kusimamia Sekta ya Huduma Ndogo za Fedha.

Mheshimiwa Spika, Serikali imeona upo umuhimu wa kuwasilisha Muswada huu kwa haraka kupitia Hati ya Dharura kutokana na kutokuwepo kwa sheria mahususi ya kusimamia

Sekta Ndogo ya Fedha Nchini. Ukosefu wa usimamizi na udhibiti wa kisheria kwa Taasisi zinazotoa huduma ndogo za fedha umesababisha madhara mbalimbali kwa wananchi na kuathiri ukuaji wa Sekta Ndogo ya Fedha.

Mheshimiwa Spika, ukosefu huo wa sheria mahususi ya kusimamia Sekta Ndogo ya Fedha imesababisha changamoto mbalimbali zikiwemo zifuatazo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza, Taasisi za Huduma Ndogo za Fedha kutoa mikopo kwa wananchi kwa vigezo na masharti magumu na hivyo kusababisha madhara kwa wananchi, ikiwemo mali zao kuuzwa pasipo kufuatwa kwa taratibu za kisheria na miongoni mwa vigezo na masharti hayo ni pamoja na (a) viwango vikubwa vya riba na tozo ambazo huanzia asilimia tatu mpaka asilimia 20 kwa mwezi ambayo ni sawa na asilimia 36 mpaka asilimia 240 kwa mwaka; na (b) kukosekana kwa uwazi wa masharti ya mikataba ya mikopo na kuwepo kwa masharti magumu ya kulipa mikopo.

Mheshimiwa Spika, pili, ni utoaji holela wa mikopo ambao unasababisha limbikizo la madeni kwa wateja; tatu, utaratibu mbovu wa ukusanyaji wa madeni ambao unasababisha wananchi kupoteza mali zao na kudhalilika; nne, ni kujitokeza kwa baadhi ya wananchi wasio waaminifu na wanaotumia mwanya wa kutokuwepo kwa sheria mahususi kutoa huduma ndogo za fedha ikiwa ni pamoja na kuwakopesha wananchi kwa lengo la kuwaibia na kutumia mitandao mbalimbali na majina ya Viongozi wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, tano, kuwepo kwa baadhi ya Taasisi za Huduma Ndogo za Fedha zisizotoa gawio au faida kwa wanachama au wateja wanaoweka fedha asilimia 25 hadi 30 kama dhamana ya mikopo; sita, ni ukosefu wa takwimu na taarifa sahihi za uendeshaji wa Taasisi za Watoa Huduma Ndogo za Fedha. Kukosekana na takwimu na taarifa tajwa kunasababisha Serikali kutojua mchango wa Sekta Ndogo ya Fedha katika Uchumi wa Taifa.

Mheshimiwa Spika, saba, ukosefu wa utaratibu wa kuwalinda watumiaji wa Huduma Ndogo za Fedha; nane, kuwepo kwa mianya ya utakatishaji wa fedha haramu kutokana na Taasisi za Huduma Ndogo za Fedha kutokuwa na utaratibu wa kisheria unaozitaka kutekeleza matakwa ya Sheria ya Udhibiti wa Utakatishaji wa Fedha haramu.

Mheshimiwa Spika, na tisa, ni kuwepo kwa idadi kubwa ya wananchi wanaopata huduma ndogo za fedha kutoka kwa Taasisi za Huduma Ndogo Fedha bila kuwepo kwa sheria ya kutambua na kulinda haki yao. Takribani wananchi milioni 15.4 ambayo ni sawa na asilimia 55.3 ya nguvukazi ya Taifa, wanatumia huduma hizo.

Mheshimiwa Spika, kutokana na changamoto nilizozibainisha hapo juu, upo umuhimu wa Bunge kujadili na kupitisha Muswada huu kwa uharaka kama ilivyopendekezwa na Serikali ili kuwalinda wananchi wanaotegemea Sekta Ndogo ya Fedha katika kuendesha maisha yao na shughuli za kiuchumi kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, madhumuni ya Muswada kwa Sekta Ndogo ya Fedha ambayo ni miongoni mwa sekta muhimu katika uchumi wa nchi unahusisha utoaji wa Huduma ya Fedha kwa wananchi wa kipato cha chini ili kuwasaidia katika kuongeza kipato na hivyo, kuongeza ukuaji wa uchumi na kupunguza umasikini. Kwa mujibu wa utafiti wa *Fin Scope* wa mwaka 2017 Sekta Ndogo ya Fedha inakadiriwa kuwa na watumiaji wa huduma hiyo wapatao milioni 15. 4 sawa na asilimia 55.3 ya nguvukazi ya Taifa.

Mheshimiwa Spika, Sekta Ndogo ya Fedha nchini imegawanyika katika makundi yafuatayo: kwanza, ni Taasisi za Huduma Ndogo za Fedha zinazopokea amana, yaani *Deposit Taking Microfinance Institutions.*

Mheshimiwa Spika, pili, Taasisi za Huduma Ndogo za Fedha zisizopokea amana, yaani *Non-deposit Taking Microfinance Institutions;* tatu, ni Vyama vya Ushirika wa Akiba

na Mikopo, *SACCOS* na nne, ni vikundi vya kifedha vya kijamii, wakopeshaji binafsi na asasi za kijamii.

Mheshimiwa Spika, ili kuweka utaratibu wa kisheria wa usimamizi wa Sekta ya Fedha, Bunge lilitunga sheria zifuatazo ili kusimamia sekta hii zikiwemo; kwanza ni Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, Sura ya 197; pili, ni Sheria ya Benki na Taasisi za Fedha sura 342; tatu, ni Sheria ya Vyama vya Ushirika sura ya 211; nne, ni Sheria ya Bima sura 394; tano, ni Sheria ya Mamlaka ya Usimamizi wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii, sura 135; sita, Sheria ya Masoko ya Mitaji na dhamana, sura ya 79; saba, Sheria ya Soko la Bidhaa sura 445; na nane, ni Sheria ya Mifumo ya Malipo sura 437.

Mheshimiwa Spika, pamoja na uwepo wa sheria hizi katika kusimamia na kudhibiti Taasisi za Huduma Ndogo za Fedha, bado utaratibu wa kisheria uliopo hivi sasa wa usimamizi na udhibiti wa shughuli za uendeshaji wa taasisi hizo siyo madhubuti na hivyo kuhatarisha usalama wa fedha za wananchi wanaotumia huduma za taasisi hizo.

Mheshimiwa Spika, uzoefu unaonesha kwamba nchi mbalimbali zikiwemo Afrika Kusini, Bangladesh, Bolivia, Ghana, India, Indonesia, Kenya, Malawi, Mexico, Pakistan, Rwanda, Uganda, Zambia na Zimbabwe zimetunga Sheria mahususi ya Huduma Ndogo za Fedha kwa lengo la kuimarisha usimamizi na udhibiti wa Sekta Ndogo ya Fedha.

Mheshimiwa Spika, tathmini ya uzoefu wa nchi hizo inaonesha kuwa utaratibu wa Usimamizi wa Sekta Ndogo ya Fedha hutegemea hali ya uchumi, maendeleo ya Sekta ya Fedha na ukubwa wa nchi husika. Aidha, baadhi ya nchi zimekasimu mamlaka ya usimamizi wa Sekta Ndogo ya Fedha kwa Benki Kuu za nchi hizo na kwa nchi nyingine mamlaka ya usimamizi na udhibiti wa Taasisi Ndogo za Fedha unafanywa na mamlaka nyingine.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia kuwa jukumu la usimamizi wa Udhibiti wa Sekta ya Fedha nchini lipo chini ya

Benki Kuu ya Tanzania kwa mujibu wa Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania Sura 197 na Sheria ya Mabenki na Taasisi za Fedha Sura 342 inapendekezwa kuwa Sekta Ndogo ya Fedha iwekwe chini ya Usimamizi na udhibiti wa Benki Kuu ya Tanzania ambapo Benki Kuu ya Tanzania itakuwa na uwezo wa kukasimisha Mamlaka na Majukumu yake kwa Taasisi nyingine za Serikali. Utaratibu huu unafanana na utaratibu unaotumiwa na nchi ya Ghana katika kusimamia Sekta hii.

Mheshismiwa Spika, ili kutatua Changamoto zinazoikabili Sekta Ndogo ya Fedha kama nilivyobainisha katika maelezo ya awali, Serikali inapendekeza kutungwa kwa Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha ya mwaka 2018 *(The Microfinance Act 2018)* ili kwanza kuboresha usimamizi na udhibiti wa Sekta Ndogo ya Fedha nchini; pili, kuipa mamlaka Benki Kuu ya Tanzania kusimamia na kudhibiti Sekta Ndogo ya Fedha; tatu, kuwalinda watumiaji wa Huduma Ndogo za Fedha; nne, kudhibiti changamoto zinazoweza kutokea katika Sekta Ndogo ya Fedha.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya masuala muhimu yaliyozingatiwa katika Muswada huu ni pamoja na yafuatayo:-

Moja, Benki Kuu ya Tanzania kuwa na mamlaka na jukumu la kusimamia Sekta Ndogo ya Fedha na kuweka Utaratibu *(modality)* utakaoiwezesha kutekeleza jukumu hili kwa kushirikiana na mamlaka na taasisi nyingine zinazohusika na Sekta Ndogo ya Fedha;

Pili, ni kuweka masharti ya kuwalinda watumiaji wa Huduma Ndogo za Fedha;

Tatu, kuweka masharti ya kusimamia utoaji wa riba na gawio kwenye hisa, akiba na amana zinazokusanywa katika Sekta Ndogo ya Fedha;

Nne, kuweka masharti kwa Taasisi za Huduma Ndogo za Fedha kushiriki katika mfumo wa ubadilishanaji wa taarifa za mikopo ya wateja wa taasisi za fedha;

Tano, kuweka masharti ya Taasisi za Huduma Ndogo za Fedha kutoa taarifa na kuchukua hatua katika kupambana na biashara ya fedha haramu;

Sita, kuweka masharti ya watoa Huduma Ndogo za Fedha, kutoa takwimu na taarifa zinazohusiana na uendeshaji wa taasisi hizo kwa wakati;

Saba, kuweka utaratibu wa ukusanyaji wa madeni kwa wakopeshaji wa Taasisi za Huduma Ndogo za Fedha;

Nane, kuweka vigezo na masharti kwa taasisi zinatoa Huduma Ndogo za Fedha kuhama kutoka daraja moja kwenda lingine *(transformation of Microfinance Service Providers from one tier to another)* kwa kuzingatia mitaji, mikopo, matawi na idadi ya wateja;

Tisa, ni kuweka masharti ya mtaji kwa taasisi itakayotaka kutoka Huduma Ndogo ya Fedha ikiwa ni pamoja na taasisi ndogo zisizochukua amana;

Kumi, kuainisha makosa na adhabu yatakayotolewa kwa kukiuka masharti yaliyo katika sheria inayopendekezwa, ambapo adhabu za makosa hayo zitatolewa kulingana na madaraja;

Mheshimiwa Spika, kumi na moja, ni kuweka utaratibu wa ushirikishwaji wa wazawa *(local content)* katika Sekta Ndogo ya Fedha ikiwa ni pamoja na masuala ya mafunzo na ajira;

Kumi na mbili, ni kuweka utaratibu wa kuwezesha na kuhamasisha ukuaji endelevu kwa watoa Huduma Ndogo za Fedha katika daraja la nne; na

Kumi na tatu, ni kuweka utaratibu wa utoaji wa Elimu ya Fedha kwa watumiaji wa Huduma Ndogo za Fedha.

Mheshimiwa Spika, Muswada huu umegawanyika katika sehemu kuu kumi kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, sehemu ya kwanza, yenye Ibara ya 1 hadi ya 3 kama ilivyorekebishwa kupitia jedwali la marekebisho, inahusu masharti ya utangulizi. Masharti hayo yanajumuisha jina la Muswada na tarehe ya kuanza kutumika kwa sheria inayopendekezwa ambapo sheria hii itaanza kutumika kwa tarehe itakayotangazwa na Waziri mwenye dhamana ya masuala ya fedha kwenye Gazeti la Serikali; matumizi ya sheria inayopendekezwa ambapo sheria hii itatumika Tanzania Bara pekee na tafsiri ya maneno mbalimbali yaliyotumika katika sheria inayopendekezwa.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya pili yenye Ibara ya 4 hadi 11 kama ilivyorekebishwa kupitia jedwali la marekebisho, pamoja na mambo mengine, inaainisha dhana ya biashara ya Huduma Ndogo za Fedha, madaraja ya Taasisi zinazotoa Huduma Ndogo za Fedha, uendeshaji wa shughuli za taasisi hizo, kiwango cha chini cha mtaji na vigezo vya taasisi hizo kuhama kutoka daraja moja kwenda daraja lingine.

Aidha, kupitia jedwali la marekebisho, yamefanyika marekebisho ya kiuandishi ili kwanza kutambua watoa huduma wanaoazishwa kwa sheria na Muswada huu unaopendekezwa, wale walioazisha kwa Sheria nyingine za nchi kwa lengo la kufanya biashara ya Huduma Ndogo za Fedha.

Mheshimiwa Spika, pili, kuyaondoa mabenki kusimamiwa na Muswada huu kwa kuwa taasisi hizo zinasimamiwa chini ya Sheria ya Benki na Taasisi za Fedha Sura 342.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya tatu yenye Ibara ya 12 hadi 15 kama ilivyorekebishwa kupitia jedwali la marekebisho, inaainisha Mamlaka na majukumu ya Benki Kuu

ya Tanzania katika kusimamia Sekta Ndogo ya Fedha na utaratibu wa Benki Kuu ya Tanzania kukasimisha mamlaka na majukumu yake kwa Tume ya Maendeleo ya Ushirika na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

Mheshimiwa Spika, aidha, sehemu hii, inaainisha majukumu ya kisera ya Waziri mwenye dhamana na masuala ya fedha ikiwa ni pamoja na kuweka mazingira wezeshi ya kisera, kutoa miongozo kwa Benki Kuu ya Tanzania katika utekelezaji wa Sera ya Huduma Ndogo za Fedha; na jukumu la Waziri la kuhamasisha Biashara ya Huduma Ndogo za Fedha.

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza majukumu haya, Waziri mwenye dhamana na masuala ya fedha baada ya mashauriano na Mawaziri wengine, atakuwa na Mamlaka ya kuelekeza Wizara nyingine au taasisi kuwasilisha taarifa zinazohusu masuala ya Sekta Ndogo ya Fedha.

Mheshimiwa Spika, vile vile Sehemu hii imefanyiwa marekebisho kupitia jedwali la marekebisho ili kumpa Mamlaka Waziri mwenye dhamana na masuala ya fedha kufanya mashauriano na Waziri mwenye dhamana ya ushirika au Waziri mwenye dhamana na Mamlaka za Serikali za Mitaa, wakati wa kutunga kanuni kwa ajili utekelezaji wa sheria hii.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya nne kama ilivyorekebishwa kupitia jedwali la marekebisho, ina Ibara ya 16 hadi 26. Sehemu hii imefanyiwa marekebisho kwa kubadili kichwa cha habari kwa lengo la kuondoa watoa huduma wa daraja la kwanza na kuoanisha vifungu vilivyomo na kichwa cha habari kipya kilichopendekezwa.

Mheshimiwa Spika, sehemu hii kama ilivyorekebishwa, inahusu pamoja na mambo mengine katazo kwa mtu au taasisi yoyote kujihusisha na biashara ya huduma ndogo za fedha pasipokuwa na leseni. Taratibu za utoaji na ufutaji wa leseni kwa watoa huduma ndogo za fedha katika daraja la pili na la tatu.

Mheshimiwa Spika, aidha, sehemu hii pia inaainisha taratibu za uombaji na utoaji leseni kwa taasisi za kigeni za watoa huduma ndogo za fedha na kuzingatia utoaji wa ajira na mafunzo kwa wazawa.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia marekebisho yaliyofanyika katika sehemu ya nne, Serikali inapendekeza kuongeza sehemu mpya ya 4(a) kwenye Muswada yenye Ibara ya 27 hadi 32 ili kuweka taratibu za usajili kwa lengo la kuwatambua, kuwalinda na kupata takwimu za watoa huduma ndogo za fedha wa daraja la nne.

Aidha, sehemu hii inaipa jukumu Serikali kupitia Baraza la Taifa la Uwezeshaji wananchi kiuchumi na wadau wengine kuwezesha na kuhamasisha ukuaji endelevu wa watoa Huduma Ndogo za Fedha wa daraja la nne.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya tano yenye Ibara ya 33 hadi 48 kama ilivyorekebishwa kupitia jedwali la marekebisho inaainisha masuala ya utoaji huduma ndogo za fedha, utaratibu wa kuziweka taasisi za watoa huduma ndogo za fedha chini ya usimamizi wa Benki Kuu au mamlaka kasimiwa pale zinaposhindwa kujiendesha, shughuli zinazoruhusiwa na zisizoruhusiwa kufanywa na taasisi za huduma ndogo za fedha, taratibu za ulipaji gawio, uandaaji na ukaguzi wa vitabu vya hesabu vya watoa Huduma Ndogo za Fedha na sharti la kuzingatia Sheria ya Udhibiti wa Fedha Haramu, Sura 423.

Aidha, sehemu hii imefanyiwa marekebisho ili pamoja na mambo mengine kuwezesha watoa Huduma Ndogo za Fedha kuandaa vitabu vya hesabu kwa kuzingatia viwango vya Kitaifa *(general acceptable accounting principles)* badala ya viwango vya Kimataifa kama ilivyokuwa inapendekezwa hapo awali.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya sita yenye Ibara ya 49 na 50 inaweka misingi na utaratibu wa kumlinda mlaji wa Huduma Ndogo za Fedha. Sehemu hii pia inaweka utaratibu

wa kuhakiki masharti ya mkataba, utoaji wa taarifa zote za bidhaa na huduma zinazotolewa, uwazi katika viwango vya riba na gharama nyingine, njia za kukusanya madeni, urejeshaji na ukamataji wa mali ya mdaiwa.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya saba yenye Ibara ya 51 na 52 kama ilivyorekebishwa kupitia jedwali la marekebisho, inahusu makosa na adhabu kwa taasisi za huduma ndogo za fedha pale zitakapokiuka masharti ya sheria hii ikiwemo adhabu za ujumla na utaratibu wa kutoa adhabu nje ya Mahakama pale ambapo mkosaji amekiri *(compounding of offences).* Aidha, sehemu hii imefanyiwa marekebisho ili kuainisha uzito wa adhabu kwa kuzingatia madaraja ya watoa Huduma Ndogo za Fedha.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya nane yenye Ibara ya 53 hadi 59 kama ilivyorekebishwa kupitia jedwali la marekebisho inahusu masharti ya jumla ikiwemo uwepo wa *register* ya usajili wa taasisi za watoa Huduma Ndogo za Fedha, sharti la kuchapishwa katika Gazeti la Serikali, majina na anuani za taasisi zinazosajiliwa au kupewa leseni na ambazo usajili au leseni zake zimefutwa na masharti ya mpito kwa taasisi zilizoanza biashara ya kutoa huduma katika Sekta Ndogo ya Fedha, kuomba leseni na kujisajili ndani ya kipindi cha miezi 12 baada ya kuanza kutumika kwa sheria hii.

Mheshimiwa Spika, sehemu hii inaweka sharti kwa watoa Huduma Ndogo za Fedha kushirikisha wazawa kwa mujibu wa sheria za nchi hususan katika masuala ya ajira na utoaji wa mafunzo kwa wazawa.

Mheshimiwa Spika, vilevile sehemu hii inaweka utaratibu wa kushtakiwa kwa Watendaji wa Taasisi za Watoa Huduma Ndogo za Fedha pale taasisi hizo zinavyobainika kufanya makosa chini ya sheria hii na iwapo makosa yaliyofanywa na taasisi hizo yanatokana au yamefanywa na Watendaji hao. Aidha, sehemu hii imefanyiwa marekebisho kwa kuongeza Ibara mpya ya 59A ili kuainisha ibara ambazo hazitawahusu Watoa Huduma Ndogo za Fedha wa daraja la nne.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya tisa kama ilivyorekebishwa kupitia jedwali la marekebisho ina ibara za 60 hadi 66. Sehemu hii inapendekeza kufanyika kwa marekebisho ya sheria nyingine ili kuwezesha utekelezaji wa Sheria za Huduma Ndogo ya Fedha na kuondoa mgongano wa kisheria unaoweza kujitokeza.

Sehemu hii inapendekeza kufanya marekebisho ya Sheria ya Benki na Taasisi za Fedha, Sura 342 na Sheria ya Benki Kuu Sura 197 ili kuipa mamlaka Benki Kuu ya Tanzania kusimamia biashara ya Huduma Ndogo za Fedha. Sehemu hii inapendeleza kufanya marekebisho ya Sheria ya Vyama vya Ushirika, Sura 211 ili kuondoa ibara inayompa mamlaka Waziri mwenye dhamana na masuala ya ushirika kutunga kanuni za usimamizi wa *SACCOS* katika masuala yanayohusu huduma ndogo za fedha na badala yake kanuni hizo zitatungwa chini ya sheria inayopendekezwa.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, naomba Bunge lako Tukufu lijadili Muswada huu na hatimaye kuuridhia kuwa sheria.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

WAZIRI WA ULINZI NA JESHI LA KUJENGA TAIFA: Mheshimiwa Spika, naafiki.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango. Hoja imetolewa na imeungwa mkono. Tunakushukuru sana kwa hotuba yako. Ahsante sana Mheshimiwa kwa kutoa hoja ambayo imeungwa mkono. *(Makofi)*

THE UNITED REPUBLIC OF TANZANIA

No. 5 ***5th November, 2018***

SPECIAL BILL SUPPLEMENT

to the Gazette of the United Republic of Tanzania No.7. Vol.99 dated 5thNovember, 2018

Printed by the Government Printer, Dodoma by Order of Government

THE MICROFINANCE ACT, 2018

ARRANGEMENT OF SECTIONS

Section *Title*

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

1. Short title and commencement.
2. Application.
3. Interpretation.

PART II
MICROFINANCE SERVICE PROVIDERS

4. Microfinance business.
5. Categorization of microfinance service providers.
6. Place of business.
7. Governance of microfinance service providers.
8. Accountability of microfinance service providers.
9. Minimum capital requirements.
10. Minimum liquid assets.
11. Transformation of microfinance service providers.

PART III
ADMINISTRATIVE PROVISIONS

12. Functions of Bank.
13. Powers of Bank.
14. Delegation of powers and functions of Bank.
15. Role of Minister.
16.

PART IV
LICENSING AND REGISTRATION OF
MICROFINANCE SERVICE PROVIDERS

(a) Licensing of Microfinance Service Providers Under Tier 1, 2, and 3

17. Prohibition of unlicensed microfinance business.
18. Application for licence under Tier 1 or 2.
19. Application for licence under Tier 3.
20. Consideration of application.
21. Issuance of licence.
22. Validity of licence.
23. Refusal to issue license.
24. Reapplication and Appeal.
25. Revocation of licence.
26. Procedure for revocation or suspension of licence.
27. Effect of revocation of licence.

(b) Registration of Microfinance Service Providers

28. Registration of microfinance service providers under Tier 4.
29. Refusal of registration under Tier 4.
30. Certificate of registration.
31. Effect of registration.
32. Suspension or cancellation of certificate of registration.

(c) Licensing of a foreign owned Microfinance Service Providers

33. Licensing of foreign microfinance service provider.

PART V
MANAGEMENT AND SUPERVISION OF
MICROFINANCE SERVICE PROVIDERS

(a) Management of Microfinance Service Providers

34. Management of microfinance business.
35. Management and take-over.
36. Prohibited and permissible activities.
37. Payment of dividends.
38. Books of accounts and other records.
39. Preparation of accounts.
40. Audit of accounts.
41. Appointment of internal auditor.
42. Disclosure of financial statements.
43. Sharing of credit information.

(b) Supervision of Microfinance Service Providers

44. Submission of periodic reports.
45. Access to information.
46. Confidentiality.
47. Inspection of microfinance business.
48. Monitoring of microfinance business under Tier 4.
49. Compliance with Cap.423.

PART VI
MICROFINANCE CONSUMER PROTECTION

50. Consumer protection principles.
51. Debts collection and recovery.

PART VII
OFFENCES AND PENALTY

52. General penalty.
53. Compound of offences.

PART VIII
GENERAL PROVISIONS

54. Register of Microfinance service providers.
55. Publication of microfinance service providers.
56. Protection for acts done in good faith.
57. Transitional provision.
58. Local content.
59. Liability for acts of bodies of persons.
60. Regulations.

PART IX
CONSEQUENTIAL AMENDMENTS
(a) Sub Part I

AMENDMENT OF THE BANKING AND FINANCIAL INSTITUTIONS ACT,
(CAP.342)

61. Construction.
62. Amendment of long title.
63. Amendment of section 2.

(b) Sub Part II

AMENDMENT OF BANK OF TANZANIA ACT,
(CAP. 197)

64. Construction.
65. Amendment of section 5.

(c) Sub Part III

AMENDMENT OF THE COOPERATIVE SOCIETIES ACT,
(CAP.211)

66. Construction.
67. Amendment of section 2.
68. Amendment of section 141.

NOTICE

This Bill to be submitted to the National Assembly is published for general information to the public together with a statement of its objects and reasons.

Dar es Salaam,
5th November, 2018

JOHN W.H. KIJAZI
Secretary to the Cabinet

A BILL

for

An Act to provide for the licensing, regulation and supervision of microfinance business; and to make provisions for related matters.

ENACTED by Parliament of the United Republic of Tanzania.

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

Short title and commencement

1. This Act may be cited as the Microfinance Act, 2018 and shall come into operation on such date as the Minister may, by notice in the *Gazette*, appoint.

Application

2. This Act shall apply to Mainland Tanzania.

Interpretation

3. In this Act, unless the context otherwise requires-

"Bank" means the Bank of Tanzania;

Cap.342

"bank" has the meaning ascribed to it in the Banking and Financial Institutions Act;

"community financial group" means a group collectively formed and managed by members and registered under this Act to undertake microfinance business;

"credit reference bureau" means an entity specialized in collecting and sale of credit performance information for individuals and entities.

Cap. 211

"Commission" means the Tanzania Cooperative Development Commission established under the Cooperative Societies Act;

"consumer" means a client or member of a microfinance service provider who acquires or intends to acquire the services of the microfinance service provider.

"Delegated Authority" means a public institution delegated by the Bank the mandate to execute the functions and powers of the Bank under this Act;

"entity" means a corporation, partnership, trust, association, joint venture, pool, syndicate, sole proprietorship, unincorporated organisation or any other form of undertaking that is not specifically listed herein but that is commonly recognised as an entity; and, includes any Government or government agency or institution;

"foreign owned microfinance provider" means a microfinance service provider incorporated outside Tanzania or a foreign microfinance service provider incorporated in Tanzania and whose majority owners or shareholders are foreigners.

"microfinance business" means the deposit and non-deposit taking business and includes the activities stipulated under section 4;

"micro leasing" means finance leasing operations where the average value of the asset in the portfolio is up to ten million Tanzanian shillings and the leasing term does not exceed twenty four months;

"micro loan" means small loan provided to low income population including small enterprises, low income households and individuals;

Cap 394

"micro insurance" has the meaning ascribed to it under the Insurance Act;

"microfinance service provider" means an entity or a person registered or licenced to undertake microfinance business under this Act including deposit and non-depositing taking microfinance service providers as classified under section 5;

"Minister" means the Minister responsible for finance;

Cap. 423

"money laundering" has the meaning ascribed to it under the Anti Money Laundering Act;

"place of business" means a branch, office, agency or mobile unit of a microfinance service provider open to the public;

"Register" means a register of microfinance service providers referred to under section 53;

Cap 211

"SACCOS" has the meaning ascribed to it under the Cooperative Societies Act.

PART II

MICROFINANCE SERVICE PROVIDERS

Micro-finance business

4.-(1) The microfinance business shall be undertaken by microfinance service providers established in terms of their respective establishing laws and recognized under this Act.

(2) The microfinance service providers under sub-section (1) shall undertake microfinance business in accordance with the provisions of this Act.

(3) Without prejudice to the generality of sub section (2), the microfinance business undertaken under this Act shall include-

(a) receiving money, by way of deposits or interest on deposits or borrowing and which is lent to members or clients;
(b) accepting savings and providing loans or other credit facilities to micro or small enterprises and low income households or individuals;
(c) providing micro credit, micro savings, micro-insurance, micro-leasing, micro-pension and micro-housing finance;
(d) transfer and payment services, including digital microfinance services;
(e) providing financial education; and
(f) any other related service as may be prescribed in the regulations.

Categori-zation of microfinan ce service providers

5.-(1) For the purpose of this Act, there shall be four tiers of microfinance service providers as follows:

(a) Tier 1, shall comprise of deposit taking microfinance service providers namely banks and microfinance banks;
(b) Tier 2, shall comprise of non-deposit taking microfinance service providers such as credit companies and financial organizations;
(c) Tier 3, shall comprise of SACCOS; and
(d) Tier 4, shall comprise of community financial groups, individual money lenders and community based organizations.

(2) For the purpose of this section, "financial organization" means any organisation duly incorporated or registered under relevant law and which is licensed to undertake microfinance business under Tier 2 in accordance with this Act.

Place of business

6.-(1) Each microfinance service provider shall have a place or places of business with proper address for carrying out its microfinance business.

(2) Subject to this section, a microfinance service provider shall not open or close a place of business without the prior approval of the Bank or Delegated Authority.

(3) A microfinance service provider which fails to comply with the requirements of this section, commits an offence and shall be subjected to a penalty as prescribed in the regulations.

Governance of microfinance service providers

7.-(1) The governance of the microfinance service providers shall be as provided for in their respective establishing laws or constitutions.

(2) Notwithstanding sub-section (1), the Bank may, if it is satisfied that the governance of a microfinance service provider is not compatible with microfinance business, issue general or specific directives to the microfinance service provider regarding its governance and such directives shall be complied with.

Accountabi-lity of microfinance service providers

8. A microfinance service provider shall, for the purposes of undertaking microfinance business, be accountable to the Bank, Delegated Authority or any other authority in accordance with the applicable laws.

Minimum capital requirements

9. A microfinance service provider who undertakes microfinance business under this Act shall comply with the minimum capital requirements prescribed in the regulations.

Minimum liquid assets

10.-(1) A microfinance service provider shall maintain such minimum holding of liquid assets as may be prescribed in the regulations.

(2) For the purposes of this section, "liquid assets" means-

(a) notes and coins which are legal tender in the United Republic;

(b) balances held at banks or microfinance service providers;

(c) treasury bills and bonds which are freely marketable and re-discountable at the Bank; or

(d) such other assets as the Bank or Delegated Authority may specify.

(3) A microfinance service provider which fails to comply with the requirements of subsection (1), within such period as the Bank or Delegated Authority may prescribe, commits an offence and shall be subjected to a penalty as prescribed in the regulations.

Transforma -tion of microfinan ce service providers

11.-(1) Any microfinance service provider may, upon application and attaining the required criteria prescribed in the regulations, transform from its respective Tier to another Tier.

(2) Where a microfinance service provider transforms to another tier, such microfinance service provider shall be regulated in accordance with the laws governing the respective tier and this Act.

(3) For the purposes of this section, the criteria for transformation of a microfinance service provider shall include-

(a) minimum capital requirement for transformation;

(b) number of members and customers that qualifies for transformation;

(c) nature of microfinance service business that may transform; and

(d) any other relevant criteria prescribed in the regulations.

(4) Notwithstanding the provisions of this section, the Bank may, prior to directing transformation of microfinance service provider, conduct an assessment regarding sustainability of microfinance service provider after transformation.

(5) Where upon assessment, the Bank is satisfied that a microfinance service provider meets the criteria for transformation, it may direct transformation of such microfinance service provider upon such terms and conditions as may be prescribed by the Bank.

(6) Where a microfinance service provider without reasonable cause, fails to comply with the directive issued under sub section (5), the Bank shall take such measures as may be appropriate to ensure compliance.

PART III
ADMINISTRATIVE PROVISIONS

Functions of Bank

12.-(1) The Bank shall be responsible to oversee and monitor microfinance service providers operating or undertaking microfinance business in terms of this Act.

(2) Subject to subsection (1) the functions of the Bank shall be to regulate and supervise the operations of microfinance business in accordance with this Act and other relevant laws.

(3) Without prejudice to the generality of sub sections (1) and (2), the Bank shall in particular-

(a) issue licence to qualified microfinance service providers in accordance with this Act;
(b) advise and report to the Minister on matters relating to microfinance business;
(c) develop and manage database for microfinance service providers;
(d) inspect, monitor and evaluate the performance of microfinance business;
(e) issue circulars and guidelines for microfinance services providers;
(f) assess and issue approvals for transformation of microfinance service providers;
(g) ensure proper management of complaints relating to microfinance business;
(h) ensure protection of consumers of microfinance service providers;
(i) ensure that credit information relating to microfinance business are collected, disseminated and shared; and
(j) perform such other functions as may be required for proper regulation and supervision of microfinance business.

Powers of Bank

13. In the performance of its functions under this Act, the Bank shall have power to-

(a) investigate or inquire into the operations of microfinance service providers;
(b) inspect and examine books of accounts, records, returns and any other document of microfinance service providers;
(c) demand for information related to the activities of microfinance service providers;
(d) instruct on the proper management of microfinance service providers;

(e) enter at any reasonable time, into any premises of a microfinance service provider or any premises in which it is believed, on reasonable grounds, that books of accounts, records or documents in any form relating to the microfinance service provider's business are kept;

(f) open or cause to be opened any strong room, safe or other container in which it is suspected, on reasonable grounds, that there are any securities, books of accounts, records or documents of a microfinance service provider;

(g) require any officer, employee or agent of a microfinance service provider to explain or furnish information or documents concerning the microfinance service provider's management or activities; and

(h) exercise such powers as may be necessary for the better performance of its functions under this Act.

Delegation of powers and functions of Bank

14.-(1) For the better carrying out of its regulatory and supervisory functions and powers under this Act and subject to such conditions and procedures as the Bank may specifically prescribe, the Bank may, by notice published in the *Gazette*, delegate any of its functions or powers:

(a) in the case of functions and powers relating to microfinance service providers in Tier 3, to the Commission; and

(b) in the case of functions and powers relating to microfinance service providers in Tier 4, to the local government authorities.

(2) A Delegated Authority under sub section (1) shall exercise such functions and powers in accordance with the conditions, procedures and any other directives issued by the Bank from time to time.

(3) Any power or function delegated under this section, when exercised or performed by a delegated authority, shall be deemed to have been exercised or performed by the Bank.

(4) No delegation made under this section shall prevent the Bank from performing or exercising the powers and functions so delegated.

(5) Notwithstanding subsection (1), unless otherwise approved by the Minister, the Bank shall not delegate its functions and powers relating to regulation and supervision of microfinance service providers in Tier 2.

Caps 287 and 288

(6) For the purposes of this section, the term "local government authority" has the meaning ascribed to it under the Local Government (District Authorities) Act and the Local Government (Urban Authorities) Act.

Role of Minister

15.-(1) The Minister shall, for the purpose of ensuring conducive policy environment for the microfinance business, formulate policy matters and supervise implementation of microfinance policy.

(2) For the purpose of sub-section (1), the Minister shall-

(a) enhance enabling environment to support microfinance business;
(b) ensure sustainability of microfinance business;
(c) issue directives to the Bank on the implementation of the policy relating to microfinance business;
(d) ensure promotion of microfinance business, transparency and accountability; and
(e) perform any other role for better carrying out of the provisions of this Act.

(3) In performing his role under this Act, the Minister may, after consultation with relevant Ministers, require or demand information or documents relating to microfinance business from Ministries, institutions or office and such Ministry, institutions or office shall be obliged to comply.

(4) The Minister may make regulations for the better carrying out of his roles under this Act.

PART IV
LICENSING AND REGISTRATION OF MICROFINANCE SERVICE PROVIDERS

(a) Licensing of Microfinance Service Providers Under Tiers 1, 2, and 3

Prohibition of unlicensed microfinance business

16.-(1) Notwithstanding the provisions of section 27 of this Act, a person shall not carry out any microfinance business, unless such person is licensed in accordance with the provisions of this Act.

(2) Any person who contravenes provisions of this section commits an offence and shall, upon conviction-

(a) in the case of the tiers 1 and 2, be liable to a fine of not less than twenty million shillings but not

exceeding one hundred million shillings or to imprisonment for a term of not less than two years but not exceeding five years or to both;

(b) in the case of the tier 3, be liable to a fine of not less than ten million shillings but not exceeding fifty million shillings or to imprisonment for a term of not less than two years but not exceeding five years or to both.

Application for licence under Tier 1 or 2

17.-(1) A person who desires to undertake microfinance business under Tier 1 or Tier 2 shall apply to the Bank for a license in a manner as prescribed in the regulations.

(2) An application for a licence in respect of Tier 1 or Tier 2 shall be submitted to the Bank in the prescribed form as set out in the regulations and shall contain the particulars of the applicant, the microfinance business involved, location or place of business and such other particulars as may be required for that purpose.

(3) The application under subsection (1) shall be accompanied with-

(a) a certified copy of a certificate of registration or incorporation issued in terms of a relevant law;

(b) a prescribed nonrefundable application fee; and

(c) such other information or documents as the Bank may require for the purpose of the application.

Application for licence under Tier 3

18.-(1) A person who intends to undertake microfinance business under Tier 3 shall apply to the Bank or Delegated Authority for a license in a manner as prescribed in the regulations.

(2) An application for a licence under Tier 3 shall be submitted to the Bank or Delegated Authority in the prescribed form and shall be accompanied with-

Cap. 211

(a) a certified copy of certificate of registration issued in terms of Cooperative Societies Act;

(b) a prescribed nonrefundable application fee; and

(c) such other information or documents as the Bank or Delegated Authority may require for the purpose of the application for licensing.

Consideration of application

19. Upon receipt of an application under this Act, the Bank or Delegated Authority may, within the period prescribed in the regulations, consider the application to ascertain its compliance with the prescribed requirements.

Issuance of licence

20. Where the Bank or Delegated Authority is satisfied that an applicant has met all requirements for license under this Act, the Bank or Delegated Authority shall-

(a) issue the license to the applicant upon such terms and conditions as the Bank or Delegated Authority may consider necessary; and

(b) register the licensed microfinance service provider in the register.

Validity of licence

21. A license issued under this Act shall have effect from the date it is issued and shall be valid unless revoked by the Bank or Delegated Authority.

Refusal to issue license

22.-(1) The Bank or Delegated Authority may refuse to issue a licence where-

(a) the applicant has failed to meet prescribed terms and conditions for licensing; or

(b) the applicant has provided false or misleading information;

(2) Where the Bank or Delegated Authority has refused to issue a licence, it shall within seven days from the date of its decision, notify the applicant in writing stating the reasons for such refusal.

Re-application and appeal

23.-(1) An applicant whose application has been refused may reapply, if the deficiencies that formed the basis for refusal of the initial application or subsequent review have been corrected or otherwise addressed.

(2) The applicant who is aggrieved by the decision of the Bank or Delegated Authority under sub section (1) may, within twenty one days from the date of such decision-

(a) in the case of the Delegated Authority, appeal to the Bank; or

(b) in the case of the Bank, appeal to the Minister.

Suspension or revocation of licence

24.-(1) The Bank or Delegated Authority may, by notice to the microfinance service provider, suspend or revoke a licence where the microfinance service provider-

(a) ceases to carry on microfinance business;

(b) violates the terms and conditions prescribed in the licence;

(c) is wound up, liquidated or otherwise dissolved;

(d) is deregistered under a relevant law; or

(e) has contravened the provisions of this Act.

(2) The Bank or Delegated Authority shall, within fourteen days of the revocation, cause a name of a microfinance service provider whose licence has been revoked to be published in the *Gazette* and in the newspaper of wide public circulation.

Procedure for revocation or suspension of licence

25.-(1) Where a microfinance service provider is in default of the terms and conditions in respect of which a licence was issued, the Bank or Delegated Authority may serve on the microfinance service provider a default notice in writing specifying the nature of the default.

(2) Upon receipt of the default notice the holder shall make representation in writing to the Bank or Delegated authority regarding remedy or rectification of default.

(3) Where the Microfinance service provider fails to remedy or rectify the default within the time specified in the default notice or has not made a representation satisfactory to the Bank or Delegated Authority, the Bank or Delegated Authority shall suspend or revoke the licence issued and notify in writing the microfinance service provider accordingly.

(4) The microfinance service provider aggrieved by the decision of the Bank or Delegated Authority to suspend or revoke the licence, may-

(a) in the case of a decision made by the Bank appeal to the Minister; and

(b) in the case of a decision made by Delegated Authority appeal to the Bank.

Effect of revocation

26.-(1) Where a licence of the microfinance service provider is revoked in terms of this Act, the Bank or Delegated Authority shall cause to be removed the name of the microfinance service provider from the register and shall in writing, direct such microfinance service provider-

(a) to stop its operations with effect from the date of revocation; and

(b) to manage and resolve within the time as may be prescribed all issues relating to assets and liabilities regarding its consumers or members.

(2) Where a microfinance service provider fails to comply with the directives issued under subsection (1), the Bank shall have powers to take such measures as may be appropriate to ensure protection of rights of consumers or members.

(b) Registration of Microfinance Service Providers Under Tier 4

Registration of microfinance service providers under Tier 4

27.-(1) A person who intend to undertake microfinance business under Tier 4 shall apply for registration to the Bank or Delegated Authority in the manner as may be prescribed in the regulations.

(2) An application for registration shall be made to the Bank or Delegated Authority in the prescribed form and shall be accompanied with:

(a) two copies of the constitution duly signed by all members of the applicant;
(b) members' resolution to form and register a microfinance entity duly signed by all members;
(c) proposed organizational structure and names of proposed leaders of the applicant;
(d) a letter of reference from the ward or village authority recommending the registration of the applicant;
(e) payment of a prescribed non-refundable fee; and
(f) any other documents or information as the Bank or Delegated Authority may require.

Refusal of registration under Tier 4

28.-(1) Subject to section 27 of this Act, the Bank or Delegated Authority may refuse to register an applicant if the applicant has-

(a) failed to meet prescribed requirements for registration; or
(b) provided false or misleading information.

(2) Where the Bank or Delegated Authority refuses to register the applicant under this section, it shall within seven days from the date of its decision, notify the applicant in writing stating the reasons for such refusal.

(3) An applicant whose application has been refused pursuant to this section may submit fresh application based on the reasons of refusal and such application shall be treated as a new application and shall be subjected to the same process.

Certificate of registration

29.-(1) The Bank or Delegated Authority shall, upon registration of a microfinance service provider under Tier 4 issue to such provider a certificate of registration.

(2) The certificate of registration issued under sub-section (1) shall contain-

(a) the name and address of the microfinance service provider;
(b) the date and validity of registration;

(c) the area of operation or place of business of the microfinance service provider; and
(d) such terms and conditions as may be required.

Effect of registratio n

30.-(1) A certificate of registration shall be a conclusive evidence of the microfinance service provider to operate or undertake microfinance business in terms of its constitution and this Act.

(2) A registered microfinance service provider shall by virtue of its registration be a body corporate capable in its name of-

(a) suing and being sued;
(b) acquiring purchasing or otherwise disposing of any property, movable or immovable;
(c) entering into contract; and
(d) performing all acts which can be done by a body corporate and which are necessary for the proper performance of its duties and functions.

(3) A person who undertakes the microfinance business under Tier 4 without being registered in accordance with this Act, commits an offence.

Suspension or cancella-tion of certificate of registra-tion

31.-(1) The Bank or Delegated Authority may suspend or cancel a certificate of registration if it is satisfied that:

(a) the terms or conditions prescribed in the certificate have been violated;
(b) the microfinance service provider has ceased to operate; and
(c) the microfinance service provider operates contrary to this Act or other relevant laws.

(2) Where a certificate of registration has been suspended or cancelled, the Bank or Delegated Authority shall-

(a) notify the relevant microfinance service provider in writing stating the reasons for suspension or cancellation;
(b) order such microfinance service provider to stop its operations; and
(c) remove the name of such microfinance service provider from the register.

(3) The provisions of section 25 relating to procedures for suspension and revocation of licence shall apply *mutatis mutandis* to suspension or cancellation of certificate of registration issued under this Act.

(c) Licensing of a foreign owned Microfinance Service Providers

Licencing of foreign microfinance service provider

32.-(1) A foreign owned microfinance service provider which desires to undertake microfinance business shall submit an application for a licence to the Bank or Delegated Authority.

(2) Procedures for application under subsection (1) shall be prescribed in the regulations.

(3) Where a foreign owned microfinance service provider undertakes microfinance business in Tanzania, such microfinance service provider shall comply with applicable laws on local content including employment and training of Tanzanians.

PART V
MANAGEMENT AND SUPERVISION OF
MICROFINANCE SERVICE PROVIDERS

(a) Management of Microfinance Service Providers

Management of microfinance business

33. Management of operations, finances and business of a microfinance service provider shall be vested in the microfinance service provider.

Management and take-over

34.-(1) Notwithstanding section 33, the Bank or Delegated Authority may take over the management of the microfinance service provider where-

(a) the Bank or Delegated Authority considers that a microfinance service provider is not-
  (i) in a sound financial condition;
  (ii) operating in accordance with sound administrative and accounting practices and procedures; and
  (iii) adhering to proper risk-management policies;
(b) a microfinance service provider fails to comply with the minimum capital requirements prescribed under this Act;
(c) a microfinance service provider refuses to be inspected by the Bank or Delegated Authority as required by this Act;
(d) a microfinance service provider's licence has been cancelled or revoked;

(e) the continuation of microfinance business is detrimental to the interests of microfinance clients; or

(f) a microfinance service provider is undertaking microfinance business in a manner contrary to this Act.

(2) A party to a contract with a microfinance service provider shall not be relieved of his obligations on the ground that the microfinance service provider is under the management of the Bank or Delegated Authority.

(3) Costs of management of a microfinance service provider during the period of take over shall not be borne by the Bank or Delegated Authority.

(4) The procedures for management and take-over of a microfinance service provider under this section shall be as stipulated in the regulations.

Prohibited and permissible activities

35.-(1) The Bank shall, for proper management of microfinance service providers, through regulations prescribe prohibited and permissible activities of microfinance service providers.

(2) A microfinance service provider shall not engage in any prohibited activity under this Act.

(3) Where a microfinance service provider without reasonable cause, fails to comply with the provisions of this section, the Bank or Delegated Authority shall take such measures as may be appropriate to ensure compliance.

Payment of dividends or interests

36.-(1) A microfinance service provider shall pay dividends on its shares to its shareholders or make any other form of distribution or payment of interest to its consumers or members in accordance with the provisions of this Act and other relevant laws.

(2) The payment of dividends, interest and other form of distribution under subsection (1) including the period for such payment shall be in the manner as prescribed in the regulations.

Books of accounts and other records

37. A microfinance service provider shall keep proper books of accounts and other records in relation to its operations which are sufficient to show and explain its transactions and financial position.

Preparation of accounts

38.-(1) Every microfinance service provider shall, in each financial year, prepare accounts in accordance with the prescribed standards.

(2) The prescribed standards for preparation of accounts for microfinance service providers under Tiers 1, 2 and 3 shall comply with the international financial reporting standards.

(3) The accounts and other financial records of a microfinance service provider shall be denominated in Tanzania shillings and shall comply with the requirements of the applicable laws.

Audit of accounts

39. (1) The accounts of microfinance service provider except for microfinance service providers under Tier 4 shall be audited at least once in a year by a qualified and registered auditor in a manner provided for in the regulations.

(2) Notwithstanding provisions of sub section (1), the accounts and financial records of the microfinance service providers under Tier 4 shall be audited or monitored as prescribed in the regulations.

(3) Where the Bank or Delegated Authority is satisfied that the audited accounts of a microfinance service provider do not comply with the requirements of this Act or relevant regulations or contain information that may be misleading or are not published in the specified form, the Bank or Delegated Authority may require the service provider to-

(a) amend the audited accounts to comply with the Act;
(b) correct the misleading information;
(c) re-publish the amended audited accounts; and
(d) submit to the Bank or Delegated Authority further documents or information relating to any document or information.

(4) Where a microfinance service provider without reasonable cause, fails to comply with the provisions of this section, the Bank or Delegated Authority shall take such measures as may be appropriate to ensure compliance.

Appointment of internal auditor

40.-(1) A microfinance service provider under Tier 1, Tier 2 or Tier 3 shall appoint an internal auditor who holds such qualifications and experience as prescribed in the relevant regulations.

(2) Without prejudice to sub section (1), a microfinance service provider under Tier 4 shall appoint a person responsible for internal control of financial affairs of the service provider in a manner provided for in the regulations.

Disclosure of financial statements

41.-(1) A microfinance service provider shall disclose its financial statements to the Bank, Delegated Authority and other stakeholders in a manner as provided for in the regulations.

(2) Without prejudice to sub section (1), a microfinance service provider under Tier 1, Tier 2 or Tier 3 shall display, throughout the year and in a conspicuous place in its place of business, a copy of its current audited financial statements, a copy of the balance sheet and profit and loss account in such form and manner as the Bank or Delegated Authority may prescribe.

(3) Notwithstanding the provisions of sub section (1), the Bank or Delegated Authority may prescribe the manner in which the microfinance service providers in Tier 4 shall disclose their financial information.

(4) Where a microfinance service provider without reasonable cause, fails to comply with the provisions of this section, the Bank or Delegated Authority shall take such measures as may be appropriate to ensure compliance.

Sharing of credit information

42.-(1) A microfinance service provider shall share credit information in a manner provided for in the regulations.

(2) For the purpose of this section, credit information shall include any information including personal information and credit history of a borrower or person such as paying habit, outstanding debts and tax obligations and any other business details.

(3) Notwithstanding sub sections (1) and (2), for the purpose of enabling sharing of credit information, every microfinance service provider shall submit credit information-

(a) in the case of Tier 1, to the Bank; and

(b) in the case of Tiers 2, 3 and 4 to the credit reference bureau.

(4) A microfinance service provider may access and use credit information through the credit reference bureau in a manner provided for in the regulations.

Cap 197

(5) Without prejudice to the provisions of this section, the regulation of credit reference information shall be conducted in accordance with the Bank of Tanzania Act.

(6) Where a microfinance service provider without reasonable cause, fails to comply with the provisions of this section, the Bank or Delegated Authority shall take such measures as may be appropriate to ensure compliance.

(b) Supervision of Microfinance Service Providers

Submission of periodic reports

43.-(1) A microfinance service provider shall submit to the Bank or Delegated Authority periodic reports of its microfinance business operations at such times and in such manner as may be prescribed in the regulations.

(2) Where a microfinance service provider without reasonable cause, fails to comply with the provisions of this section, the Bank or Delegated Authority shall take such measures as may be appropriate to ensure compliance.

Access to information

44.-(1) The Bank or Delegated Authority shall have access to information relating to activities of any microfinance service provider and may request, in writing that information be furnished within the time prescribed in the request.

(2) Where a microfinance service provider without reasonable cause, fails to comply with the provisions of this section, the Bank or Delegated Authority shall take such measures as may be appropriate to ensure compliance.

Confidentia-lity

45.-(1) Where the Bank or Delegated Authority has access to information obtained under this Act, the Bank or Delegated Authority shall treat such information confidential and shall not be disclosed to any person.

(2) Notwithstanding subsection (1), the Bank or Delegated Authority may disclose any information-

(a) to an authorized agency or person where such information is needed and is to be used for supervisory or oversight purposes and that its confidentiality will be maintained; or

(b) in compliance with the law, an order of the court or with the express consent of the consumer concerned.

Inspection of microfinance business

46.-(1) The Bank or Delegated Authority may, at any time and in such a manner as provided for in the regulations, inspect business of any microfinance service provider under Tier 1, Tier 2 or Tier 3.

(2) It shall be the duty of microfinance service provider to produce before any officer authorised to make an inspection, all such books of account, records and other documents in custody or power of such person to furnish any statement or information relating to affairs of the microfinance service provider, as the inspecting authority may require within such time, as may be specified.

(3) Where the Bank or Delegated Authority, after considering the report of inspection under sub-section (1) is of the view that the affairs of any microfinance service provider are being conducted to the detriment of its consumers or contrary to this Act, it may after giving such opportunity to the microfinance service provider to make representation in connection with the report, take such action as it deems fit including-

(a) restrict, suspend or prohibit the payment of dividends by the microfinance service provider;
(b) suspend the licence for such period as the Bank or Delegated Authority may deem fit;
(c) prohibit the conversion of any profits of the microfinance service provider into capital;
(d) direct the microfinance service provider to take disciplinary action against any officer involved in such conduct;
(e) direct the microfinance service provider to reconstitute its management;
(f) order the microfinance service provider to submit to the Bank or Delegated Authority, within prescribed period-
    (i) a capital restoration plan; or
    (ii) a plan to resolve all deficiencies to the satisfaction of the Bank or Delegated Authority;
(g) prohibit or suspend the microfinance service provider from awarding any bonuses, salary increments and other benefits of senior management or officers of the microfinance service provider;
(h) impose restrictions on growth of assets or liabilities of a microfinance service provider as it deems fit;
(i) order a microfinance service provider to do or take such other actions as the Bank or Delegated Authority may deem necessary.

(4) Any person who obstructs an officer of the Bank or Delegated Authority or any other authorized person in the exercise of power conferred upon him by this section, or who neglects or refuses to produce book, record or anything which the officer of the Bank or Delegated Authority or any other authorized person may request to be produced for his inspection commits an offence.

Monitoring of microfinance business under Tier 4

47.-(1) The Bank or Delegated Authority shall make or cause to be made a continuous monitoring of the business and affairs of the microfinance service providers under Tier 4 in accordance with the relevant regulations.

(2) Where upon monitoring made under sub section (1), the Bank or Delegated Authority finds out anomalies in the management of the business and affairs of the microfinance service provider, the Bank or Delegated Authority may-

(a) advise or order the microfinance service provider to rectify the anomalies within the prescribed time; or

(b) direct the microfinance service provider to take any other action for the purposes of ensuring compliance with the requirements of this Act;

(3) Where a microfinance service provider without reasonable cause, fails to comply with the order or directive issued under sub section (2), the Bank or Delegated Authority shall take such measures as may be appropriate to ensure compliance.

Compliance with Cap.423

48.-(1) A microfinance service provider shall, in compliance with the Anti-money Laundering Act, establish procedures for internal control for the purpose of identifying and reporting suspicious transactions.

(2) The Bank or Delegated Authority shall ensure each microfinance service provider operates in compliance with subsection (1).

PART VI
MICROFINANCE CONSUMER PROTECTION

Consumer protection principles

49.-(1) A microfinance service providers shall comply with the principles of consumer protection as provided for in the applicable laws and regulations made under this Act.

(2) Subject to sub section (1), the principles of consumer protection prescribed in the regulations shall include-

(a) terms and conditions of credit or related service that are transparent, fair, legible and protect the rights and interests of microfinance consumers or members;

(b) complaints handling and dispute resolution mechanism;

(c) full disclosure of relevant information on the products and services provided;

(d) requirement for the vetting of the standard credit contracts or agreements; and
(e) financial education to the consumers;
(f) transparency on interest rates, fees or penalties; and

(g) any other principle for the purpose of ensuring fair treatment of consumers.

(3) For the purposes of this section.

"consumer protection" includes principles intended to ensure transparency of the products and services of the microfinance service provider, fair treatment and safeguard of the interests and rights of consumers and fair complaints handling and dispute resolution mechanism.

(4) Notwithstanding the provisions of sub sections (2) and (3), any term or condition stipulated in a contract or any relevant document purporting to grant to a microfinance service provider authority to unilaterally introduce or modify interest rate or any other loan condition shall be null and void.

(5) Where a microfinance service provider without reasonable cause, fails to comply with the provisions of this section, the Bank or Delegated Authority shall take such measures as may be appropriate to ensure compliance.

Debts collection and recovery

50.-(1) A debt arising out of microfinance business activities under this Act shall be collected or recovered in a manner as may be prescribed in the regulations.

(2) Subject to subsection (1), the regulations issued under this section shall ensure that-

(a) a debt collection measure is initiated by issuance of a sufficient written notice to the debtor;
(b) the attachment of a debtor's property or collateral security for purposes of sale to discharge a debt is applied as a last resort; and
(c) a reasonable period is prescribed as a notice to debtor prior to sale or disposal of a debtor's attached property.

(3) Where a microfinance service provider without reasonable cause, fails to comply with the provisions of this section, the Bank or Delegated Authority shall take such measures as may be appropriate to ensure compliance.

PART VII
OFFENCES AND PENALTIES

General penalty

51. A person who contravenes any provision of this Act where no specific penalty is provided commits an offence and upon conviction shall be liable to a fine of not less than five million shillings and not exceeding fifty million shillings or to imprisonment for a term of not less than three months and not exceeding five years or to both.

Compoun di-ng of offences

52.-(1) Notwithstanding the provision of this Act relating to penalties, where a person admits in writing that he has committed an offence under this Act, the Bank or Delegated Authority may, at any time prior to the commencement of the hearing by a court of competent jurisdiction, compound such offence and order such person to pay sum of money, not exceeding one half of the amount of the fine to which such person would otherwise have been liable to pay if he had been convicted of such offence.

(2) Where an offence is compounded in accordance with subsection (1) and proceedings are brought against the offender for the same offence, it shall be a good defense for the offender to prove to the satisfaction of the court that the offence with which the offender is charged has been compounded under sub-section (1).

(3) Where any person is aggrieved by any order under sub-section (1), he may within the prescribed period, appeal against such order to the High Court and the provisions of the Criminal Procedure Act shall apply to every such appeal as if it were an appeal against sentence passed by a district court in the exercise of its original jurisdiction.

Cap. 20

(4) Where a person fails to comply with the order issued under this section within the prescribed period, the Bank or Delegated Authority:

(a) shall, in addition to the sum ordered, require the person to pay an interest at the rate prescribed in the regulations; and

(b) may enforce the order in the same manner as a decree of a court for the payment of the amount stated in the order.

PART VIII
GENERAL PROVISIONS

Register of Microfinan -ce service providers

53.-(1) The Bank or Delegated Authority shall cause to be kept and maintained a Register of all microfinance service providers licensed or registered in terms of this Act.

(2) The Register shall contain-

(a) names and addresses of the microfinance service provider;

(b) particulars of licensing or registration including date of licensing or registration and number of certificate issued; and

(c) such other particulars as may be determined by the Bank.

(3) The Bank or Delegated Authority may make any alteration or correction in relation to any change in the contents of the Register regarding particulars of registered microfinance service provider.

Publicatio n of microfinan ce service providers

54. The Bank shall, for the purpose of transparence and enhancement of public awareness, in each year or in such intervals as the Bank may determine, publish in the *Gazette* and in any newspaper of wide circulation, the names and full addresses of microfinance service providers-

(a) licenced or registered to undertake microfinance business under this Act;

(b) whose licences or certificates of registration have been revoked; and

(c) which by any reason have ceased to operate.

Protection for acts done in good faith Cap. 16 Cap. 76

55. Without prejudice to the provisions of section 284A of the Penal Code and section 3 of the Public Officers (Recovery of Debts) Act, no act or thing done or omitted to be done by any officer or agent of the Bank or Delegated Authority shall, if done or omitted to be done in good faith in execution or purported execution of his duties under this Act shall subject that person to any action, liability or demand.

Transitional provisions

56. A person who, before the commencement of this Act, was operating a microfinance business shall within twelve months of commencement of this Act apply for a license or registration in accordance with this Act.

Local content

57. Where a microfinance service provider undertakes microfinance business, such microfinance service provider shall comply with applicable laws on local content including employment and training of Tanzanians.

Liability for acts of bodies of persons

58. Where an offence is committed under this Act by an association of persons, whether corporate or unincorporated and such association is found to have committed an offence with the knowledge or connivance of, or is attributable to any act or default on the part of any person or persons in apparent control of the association of persons, such person or persons shall be deemed to have committed the offence.

Regulations

59.-(1) The Bank may make regulations for the better carrying out of the provisions of this Act.

(2) Without prejudice to the generality of sub section(1), the Bank may make regulations prescribing-

(a) procedures of application and forms to be used for licensing of microfinance service providers under Tier 1, Tier 2 and Tier 3;
(b) requirements and procedures for formation, registration, and operation of microfinance service providers under Tier 4;
(c) matters in respect of which the activities of microfinance service providers under Tier 4 shall be monitored;
(d) inspection matters including appointment of inspectors or authorized officers to conduct inspection;
(e) various fees payable under this Act;
(f) principles for consumer protection including dispute handling procedures and provision of financial education;
(g) the manner in which financial education shall be provided by microfinance service providers;
(h) payments to be made and conditions to be complied with for members or clients applying for loans;
(i) conditions and manner in which dividends or other forms of profit shall be distributed to the members or clients;
(j) appointment and qualifications of the internal auditor or authorized person of the microfinance service provider;

(k) permissible and prohibited activities to be undertaken by microfinance service providers;
(l) submission, collection and sharing of information including credit information;
(m) criteria and procedures for transformation of microfinance service providers;
(n) various administrative measures for contravention of provisions of this Act;
(o) conditions and manners for providing digital microfinance business; and
(p) any other matter that may be, or is required to be prescribed by the Bank under this Act.

(3) The regulations made under this section shall be published in the *Gazette*.

PART IX
CONSEQUENTIAL AMENDMENTS
(a) Sub Part I

AMENDMENT OF THE BANKING AND FINANCIAL INSTITUTIONS ACT (CAP.342)

Construction Cap 342

60.-(1) This sub part shall read as one with the Banking and Financial Institutions Act herein after referred to as the "principal Act".

Amendment of long title

61. The principal Act is amended in the long title by deleting the words "activities of credit co-operative societies and schemes "

Amendment of section 2

62. The principal Act is amended in section 2 by deleting sub sections (4), (5) and (6).

(b) Sub Part II

AMENDMENT OF BANK OF TANZANIA ACT (CAP.197)

Construction Cap 197

63. This sub part shall be read as one with the Bank of Tanzania Act herein after referred to as the "principal Act".

Amendment of section 5

64. The principal Act is amended in section 5, by adding at the end of subsection (1) the following words:

"and to regulate and supervise microfinance business."

(c) Sub Part III

AMENDMENT OF THE COOPERATIVE SOCIETIES ACT (CAP.211)

Construction Cap 211

65. This sub part shall be read as one with the Cooperative Societies Act herein after referred to as the "principal Act".

Amendment of section 2

66.-(1) The principal Act is amended in section 2, by-

(a) deleting the definition of the term "cooperative financial institution" and substituting it wherever it appears with the following-

"cooperative financial entity" means an entity registered under the Act to provide financial service to its members and includes SACCOS and cooperative banks;

(b) deleting the definition of the word "bank" and substituting for it the following-

"bank" means cooperative bank registered under the Act and which undertakes banking business in terms of the Banking and Financial Institutions Act or the Microfinance Act."

Cap 342

Amendment of section 141

67. The principal Act is amended in section 141 by deleting subsection (3) and substituting for it the following:

"(3) Notwithstanding the provisions of sub sections (1) and (2), the regulations for saving and credit cooperative societies or in its acronym "SACCOS" shall be made in accordance with the Microfinance Act".

Cap 211

OBJECTS AND REASONS

The Bill proposes to enact the Microfinance Act with a view to Licence, Regulate, Monitor and Supervise microfinance business. It provides for different tiers of microfinance institutions and how they may transform from one tier to another. It also vests the Bank of Tanzania with the mandate to oversee the microfinance sub-sector, puts in place means for consumer protection and sharing of credit information through credit reference bureau.

The Bill is divided into Nine Parts.

Part I provides for preliminary provisions which include the title and commencement of the proposed Bill, application and interpretation clause.

Part II, among others, provides for the nature of microfinance business, classes (tiers) of microfinance service providers, governance of microfinance service providers, minimum capital requirements and criteria for transformation from one tier to another.

Part III provides for administrative provisions. It enumerates the powers and functions of the Bank of Tanzania to supervise and regulate the microfinance sub sector, delegation of such functions and powers to the Tanzania Cooperative Development Commission and the Local Government Authorities; and the role of the Minister to formulate policy and create an enabling policy environment and to make regulations to that effect.

Part IV is devoted to licensing and registration of microfinance service providers. It prohibits carrying out microfinance business without being licensed or registered. It puts in place procedures for application for a licence or registration of microfinance service providers including foreign owned microfinance service providers. It also provides for procedures of suspension, revocation and appeal.

Part V deals with management and supervision of microfinance service providers. It also caters for management of microfinance business, take over, permissible and prohibited activities and payment of dividends and interest. Furthermore, it also addresses preparation and audit of books of accounts, submission of periodic reports, inspection of microfinance business and the need to comply with Anti-Money Laundering Act, Cap 423.

Part VI is concerned with microfinance consumer protection. It puts in place consumer protection principles including vetting of standard contracts, full disclosure of relevant information on products and services provided, transparency on interest rates and other charges, methods for debt collection, recovery and attachment of debtors property.

Part VII provides for offences and penalties. It defines general penalties and compounding of offences.

Part VIII provides for general provisions. It deals with a register of microfinance service providers and the publication of names and addresses of microfinance service providers in the *Gazette* including those whose licenses or certificates have been revoked. It also provides for transitional provisions, local content matters including employment and training of Tanzanians and the powers of the Bank of Tanzania to make regulations under this Act.

Part IX provides for consequential amendments to various laws as a result of the enactment of the proposed Bill. It proposes to amend the long title and repeal some provisions of the Banking and Financial Institutions Act, Cap 342 of 2006 which cover saving and credit cooperative societies and schemes. The Bank of Tanzania Act, Cap.197 is also amended to empower the Bank to supervise and regulate microfinance business. It also proposes to amend the provisions of the Cooperative Societies Act, Cap 211 of 2013 to empower the Bank of Tanzania with the power to make regulations for saving and credit cooperative societies.

MADHUMUNI NA SABABU

Muswada huu unapendekeza kutungwa kwa Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha kwa lengo la kutoa leseni, kudhibiti, kufuatilia na kusimamia biashara ya Huduma Ndogo za Fedha. Muswada huu umeweka madaraja ya taasisi za huduma ndogo za fedha na utaratibu wa kuhama kutoka daraja moja hadi jingine. Aidha, Muswada huu unaipa mamlaka Benki Kuu ya Tanzania kusimamia sekta ndogo ya fedha, kuweka utaratibu wa kisheria wa kumlinda mlaji na utaratibu wa kushiriki katika mfumo wa ubadilishanaji wa taarifa za wakopaji.

Muswada umegawanyika katika Sehemu Tisa.

Sehemu ya Kwanza inahusu mambo ya awali ambayo yanajumuisha jina la Muswada, tarehe ya kuanza kutumika kwa Muswada, matumizi ya Muswada na tafsiri ya maneno yaliyotumika.

Sehemu ya Pili inahusu pamoja na mambo mengine biashara ya huduma ndogo za fedha, madaraja ya taasisi zinazotoa huduma ndogo ya fedha, uendeshaji wa shughuli za taasisi hizo, kiwango cha chini cha mtaji na vigezo vya taasisi hizo kuhama kutoka daraja moja kwenda daraja lingine.

Sehemu ya Tatu inahusu masuala ya utawala. Sehemu hii inaainisha mamlaka na majukumu na mamlaka ya Benki Kuu ya Tanzania katika kusimamia sekta ndogo ya fedha, na utaratibu wa Benki Kuu ya Tanzania kukaimisha mamlaka na majukumu na mamlaka yake kwa Tume ya Maendeleo ya Ushirika na Mamlaka za Serikali za Mitaa; pamoja na jukumu la Waziri mwenye dhamana kuandaa sera na kuweka mazingira wezeshi ya kisera na kuandaa kanuni husika.

Sehemu ya Nne inahusu masuala ya utoaji leseni na usajili wa watoa huduma ndogo za fedha. Sehemu hii pia inaweka katazo kwa mtu au taasisi yoyote kujihusisha na biashara ya huduma ndogo za fedha bila kuwa na leseni au usajili. Aidha, sehemu hii inaainisha utaratibu wa taasisi ya watoa huduma ndogo za fedha zikiwemo taasisi za nje kuomba leseni na kusajiliwa. Sehemu hii pia inaainisha utaratibu wa kusitisha au kufuta leseni na kukata rufaa.

Sehemu ya Tano inahusu uendeshaji na usimamizi wa taasisi za watoa huduma ndogo za fedha. Aidha, sehemu hiyo inaainisha masuala ya utoaji huduma ndogo za fedha, utaratibu wa kuziweka taasisi za watoa huduma ndogo za fedha chini ya usimamizi pale zinaposhindwa

kujiendesha, shughuli zinazoruhusiwa na zisizoruhusiwa kufanywa na taasisi za watoa huduma ndogo za fedha na taratibu za ulipaji gawio na riba. Sehemu hii pia inaainisha taratibu za kuandaa na kukagua vitabu vya hesabu, utoaji taarifa, ukaguzi wa shughuli za utoaji huduma ndogo za fedha na kuzingatia Sheria ya Udhibiti wa Fedha Haramu, Sura 423.

Sehemu ya Sita inaweka utaratibu wa kumlinda mlaji wa huduma ndogo za fedha. Sehemu hii pia inaweka misingi ya kumlinda mlaji, utaratibu wa kuhakiki masharti ya Mkataba, utoaji wa taarifa zote za bidhaa na huduma zinazotolewa, uwazi katika viwango vya riba na gharama nyingine, njia za kukusanya madeni, urejeshaji na ukamataji wa mali ya mdaiwa.

Sehemu ya Saba inahusu makosa na adhabu . Sehemu hii pia inaainisha adhabu za ujumla na uunganishaji wa makosa.

Sehemu ya Nane inahusu masharti ya Jumla. Sehemu hii inahusu rejesta ya usajili wa taasisi za watoa huduma ndogo za fedha na hitaji la kuchapishwa katika Gazeti la Serikali majina na anuani za taasisi zinazosajiliwa au kupewa leseni na ambazo usajili au leseni zake zimefutwa. Aidha, inaainisha masharti ya kuhama madaraja, ushirikishwaji wa wazawa hususan katika ajira na mafunzo kwa watanzania na mamlaka ya Benki kuu ya Tanzania katika kutunga kanuni chini ya Muswada.

Sehemu ya Tisa inafanya marekebisho ya sheria nyingine ili kuwezesha Sheria ya Huduma Ndogo ya Fedha kufanya kazi. Sehemu hii inapendekeza kufanyiwa marekebisho ya jina refu na vifungu vya Sheria ya Benki na Taasisi za Fedha, Sura 342 ya mwaka 2006 kuondoa masuala yanayohusu Vyama vya Ushirika wa Akiba na Mikopo (SACCOS). Sheria ya Benki Kuu, Sura ya 197 inapendekezwa kufanyiwa marekebisho ili kuipa mamlaka Benki Kuu kusimamia biashara ya huduma ndogo za fedha. Aidha, sehemu hii inapendekeza kufanya marekebisho ya Sheria ya Vyama vya Ushirika, Sura 211 ya mwaka 2013 ili kuipa mamlaka Benki Kuu ya Tanzania kutunga Kanuni za SACCOS.

Dodoma,
22 Oktoba, 2018

PHILIP I. MPANGO
Waziri wa Fedha na Mipango

SCHEDULE OF AMENDMENT TO BE MOVED BY HON. PHILIP MPANGO, THE MINISTER FOR FINANCE AND PLANNING AT THE SECOND READING OF THE BILL ENTITLED "THE MICRO FINANCE ACT 2018"

Made under S.O.86(10)

A Bill entitled "The Microfinance Act, 2018 is amended generally as follows:

A: In Clause 1 by inserting the word "published" immediately after the word "notice";

B: In Clause 3-

(a) by deleting the definition of the word "bank";

(b) by deleting the definition of the term "community financial group" and substituting it the following:

"community microfinance group" means a group collectively formed and managed by members and registered under this Act to undertake microfinance business including mobilization of savings from its members and provisions of loans to its members but does not include:

(a) community self help groups formed for safety-net purposes and socio-economic welfare of members and which do not receive savings and provide loans to its members for the purpose of undertaking microfinance business;

(b) special interest groups, clubs and associations collecting financial contributions from members or receiving charity donation formed and registered under the Societies Act for enhancement of their economic social welfare but does not undertake microfinance business; and

Cap.337

(c) groups occasionally formed for the purpose of receiving donations or fund raising for religion purposes or social events including marriages or other customary family related affairs by individuals or groups;

(c) by deleting the definition of the term "foreign owned microfinance provider" and substituting for it the following:

"foreign owned microfinance service provider" means a microfinance service provider incorporated in Tanzania and whose majority owners or shareholders are foreigners;

(d) by deleting the definition of the term "microloan" and substituting for it the following:

"microloan" means a loan provided to small enterprises, household and individuals as determined in the regulations."

(e) in the definition of the term "microfinance service provider" by deleting the word "depositing" appearing in the fourth line and substituting for it the word "deposit";

(f) by inserting in its appropriate alphabetical order the following new definitions:

"credit company" means a company duly incorporated under the Companies Act and licensed to undertake microfinance business under this Act;

Cap.212

"financial organisation" means an organisation duly incorporated or registered under relevant laws and which is licensed to undertake microfinance business in accordance with this Act;

C: In Clause 4 by deleting subclause (1) and substituting for it the following:

"(1) The microfinance business shall be undertaken by microfinance service providers which are -

(a) established in terms of their respective laws and recognized under this Act; and

(b) established and recognized under this Act";

D: In Clause 5, by deleting -

(a) the words "providers namely banks and microfinance banks" appearing in paragraph (1)(a) and substituting for them the word "institutions";

(b) paragraph (d) and substituting for it the following;

"(d) Tier 4 shall comprise of community microfinance groups;"

(c) subsection (2) and substituting for it the following:

"(2) Deposit taking microfinance institutions under subclause 1(a) shall be regulated in accordance with the Banking and Financial Institutions Act";

Cap.342

E: In Clause 6(3) by deleting the words "and shall be subjected to a penalty as prescribed in the regulations";

F: In Clause 7 by deleting subclause (2) and substituting for it the following:

"(2) Notwithstanding subsection (1), the Bank or Delegated Authority may, if it is satisfied that the operations of a microfinance service provider is not in compatible with microfinance business, issue general or specific directives to the microfinance service provider regarding its operations and such directives shall be complied".

G: In Clause 10 by deleting subclause (3).

H: In Clause 15(4) by inserting the words "in consultation with the Minister responsible for cooperatives or, as the case may be, the Minister responsible for local government authorities" immediately after the words "Minister may";

I: By deleting the heading and sub-heading to Part IV and substituting for them the following:

"PART IV
LICENSING OF MICROFINANCE SERVICE PROVIDERS
UNDER TIERS 2 AND 3"

J: In Clause 16, by:

(a) deleting the word "Notwithstanding" appearing in subclause (1) and substituting for it the words "without prejudice to"

(b) deleting the words "tiers 1 and 2" appearing in subclause (2) (a) and substituting for them the words "tier 2";

K: In Clause 17, by deleting the words-

(a) " 1 or" appearing in the marginal note; and

(b) "1 or" appearing in subclauses (1) and (2);

L: By adding immediately after Clause 18 the following:

"Licencing of foreign microfinance service provider

18A.-(1) A foreign owned microfinance service provider which desires to undertake microfinance business shall submit an application for a licence to the Bank.

(2) Procedures for application under subsection (1) shall be prescribed in the regulations.

(3) Where a foreign owned microfinance service provider undertakes microfinance business in Tanzania, such microfinance service provider shall comply with applicable laws in local content including employment and training of Tanzanians.";

M: In Clause 23 by adding immediately after subclause (2) the following:

"(2) A person who is aggrieved by the decision of the Minister under this section, may seek further redress in a court of competent jurisdiction."

O: In Clause 24 by -

(a) deleting the words "suspension or" appearing in the marginal note;

(b) deleting the word "suspend or appearing in subsection (1)";

P: In Clause 25, by -

(a) deleting the words "or suspension" appearing in the marginal note;

(b) adding at the end of subclause (1) the words "and the time within which the default has to be rectified.";

(c) deleting the words "suspend or" appearing in subclauses (3) and (4);

(d) adding immediately after subclause (4) the following:

"(5) A person who is aggrieved by the decision of the Minister under this section, may seek further address in a court of competent jurisdiction."

Q: By deleting the Heading to subpart (b) appearing immediately after Clause 26 and substituting for it the following:

"PART IVA
REGISTRATION OF MICROFINANCE SERVICE
PROVIDERS UNDER TIER 4"

R: In Clause 27 by-

(a) deleting the words "recommending the registration of" appearing in subsection (2)(d) and substituting for them the word "introducing";

(b) deleting paragraph (e);

(c) renaming paragraph (f) as paragraph (e);

S: In Clause 28 by adding immediately after subclause (3) the following:

"(4) A person who is aggrieved by a decision under this section may -

(a) in the case of a decision made by a Delegated Authority, appeal to the Bank; and

(b) in the case of decision made by the Bank, appeal to the Minister."

T: By deleting the words "suspension or", "suspend or", "suspended or" and "suspension and" wherever they appear in Clause 31;

U: By deleting subpart (c) appearing immediately after section 31 and substituting for it the following:

"Promotion and empowerment of microfinance service providers

32.-(1) For the purpose of promoting the growth and sustainability of Microfinance Service Provider under Tier 4, the Bank shall, in collaboration with the Council-

(a) provide financial education to members of microfinance service providers;

(b) promote and intervene where necessary for the development of microfinance service providers;

(c) protect interests and rights of members and beneficiaries of microfinance service providers;

(d) provide support to microfinance service provider through various government programmes;

(e) perform such other functions for the purpose of promoting and empowering microfinance service providers under Tier 4.

(2) In this section, "Council" means the National Economic Empowerment Council established under the National Economic Empowerment Act."

Cap.386

V: In Clause 34-

(a) in subclause (1), by deleting the words "Notwithstanding section 33" and substituting for them the words "Without prejudice to section 33 and other relevant laws";

(b) by deleting the words "cancelled or" appearing in subsection (1)(d);

W: In Clause 35 by deleting subclauses (1) and (2) and substituting for them the following:

"(1) A microfinance service provider shall not engage in any prohibited activity under this Act or under any other written laws.

(2) The Bank shall, through regulations prescribe permissible and prohibited activities of microfinance service providers."

X: In Clause 36(2) by deleting the words "in the regulations" and substituting for them the words "in the constitution or other relevant documents of the microfinance service provider."

Y: In clause 38 by deleting subclause (2) and substituting for it the following:

"(2) The prescribed standards for preparation of accounts for microfinance service providers shall comply with national financial reporting standards.";

Z: In clause 39(1) by deleting the words "qualified and registered";

AA: By deleting the words "under Tier 1, Tier 2 or Tier 3" appearing in Clause 40(1);

BB: By deleting the words "under Tier 1, Tier 2 or Tier 3" appearing in Clause 41(2);

CC: In Clause 42 by deleting subclause (3) and substitute for it the following:

"(3) Notwithstanding subsections (1) and (2), for the purpose of enabling sharing of credit information, a microfinance service provider under Tiers 2, 3 and 4 shall submit credit information to a credit reference bureau".

DD: In Clause 45 by deleting subclause (1) and substituting for it the following:

"(1) Where the Bank, Delegated Authority or a microfinance service provider has access to information obtained under this Act, such information shall be treated as confidential and shall not be disclosed to any person."

EE: In Clause 46 by deleting subclause (1) and substituting for it the following:

"(1) The Bank or Delegated Authority may, in such manner as may be provided for in the regulations, inspect any microfinance service provider.

FF: In Clause 49 by deleting the word "regulations" and substituting for it the words "in the regulations".

GG: By deleting Clause 51 and substituting for it the following:

"General penalty

51. A person who contravenes any provision of this Act where no specific penalty is provided commits an offence and upon conviction shall -

(a) in the case of Tier 2 and 3, be liable to a fine of not less than five million shillings and not exceeding twenty million shillings or to imprisonment for a term of not less than three months and not exceeding five years or to both; and

(b) in the case of Tier 4, be liable to a fine of not less than one million shillings and not exceeding ten million shillings or to imprisonment for a term of not less than three months and not exceeding two years or to both.";

HH: By deleting the words "Tier 1," appearing in Clause 59(1)(a);

II: By adding immediately after Clause 59 the following:

"Disapplication of certain provisions to Tier 4

59A. The provisions of sections 6(2), 9, 10, 34, 38, 43, and 46 shall not apply to Tier 4."

JJ: By deleting Clause 66;

KK: By renumbering Clause 67 as Clause 66;

LL: By deleting Clause 66, as renumbered, and substituting for it the following:

"Amendment of section 141

66. The principal Act is amended in section 141 by deleting subsection (3)".

Dodoma,
…… , 2018

PIM
MOF

FURTHER SCHEDULE OF AMENDMENTS TO BE MOVED BY THE HON. PHILIP I. MPANGO, THE MINISTER FOR FINANCE AND PLANNING AT THE SECOND READING OF THE BILL ENTITLED "THE MICROFINANCE ACT 2018"

(Made under S.O. 88(6))

The Bill entitled "The Microfinance Act, 2018" is further amended as follows:

A. In Clause 3 by inserting in the appropriate alphabetical order the following new definitions:

"commodity microfinance" means the undertaking of microfinance business in the form of commodity;

"individual money lender" means a person licensed to undertake microfinance business of lending money to individuals in accordance with the provisions of this Act."

B: In Clause 4(3) by-

(a) adding immediately after paragraph (d) the following:

"(e) undertaking commodity microfinance business including provision of commodity loans";

(b) renaming paragraphs (e) and (f) paragraphs (f) and (g);

C: In Clause 5(1) by inserting immediately after the words "such as" appearing in the second line the words "individual money lenders,"

D: In Clause 12(3) by deleting paragraph (h) and substituting for it the following:

"(h) ensure protection of consumers of microfinance service providers including sanctioning usurious lending practices;"

E: In Clause 17 by adding immediately after subclause (3) the following:

"(4) The Bank shall make regulations prescribing procedures for application for licence and other matters relating to individual money lenders."

F: In Clause 59(2) by -

(a) inserting immediately after paragraph (n) the following:

"(o) matters relating to commodity microfinance business undertaken under this Act;

(p) procedures for application of licence and matters relating to individual money lenders;"

(b) renaming paragraphs (o) and (p) as paragraphs (q) and (r) respectively.

Dodoma, **PIM**

…… , 2018 *MOF*

A SCHEDULE OF AMENDMENT TO BE MOVED BY THE BUDGET COMMITTEE AT THE SECOND READING OF "THE BILL ENTITTLED" THE MICROFINANCE ACT,2018"

(*Made under S.O.86(11)*)

A Bill entitled "The Microfinance Act, 2018" is amended in Clause 3 as follows;

By deleting the definition of the term " **community microfinance group**" and substituting for it with the following;

" **community microfinance group" means a group collectively formed and managed by members and registered under this Act to undertake microfinance business including mobilization of savings from its members and provision of loans to its members but does not include;**

i. a community self-help groups formed to receive collections from members or donations for own social-economic welfare and other safety net purposes as agreed amongst themselves;

ii. special interest groups, clubs and associations collecting financial contributions from members or receiving charity donations for enhancement of their own social economic welfares ;

iii. Self - help groups undertaking revolving schemes under sub-paragraphs (i) and (ii) for their members in terms of their respective constitutions or other relevant documents; and

iv. Individuals or groups making donations or undertaking fund raising activities for religious purpose or social events, including marriages or other customary family related affairs by such individuals or groups.

.....

Dodoma **Hon. Goerge B.Simbachawene**

.....2018 **Chairperson Budget Committee**

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tutakuwa na mjadala wa hoja hii kwa leo na kesho, nawaomba sana mpitie vizuri hizo *documents* ili kuwa na mchango wenye afya. Sasa namwita Mheshimiwa Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti ili aje atupatie taarifa ya Kamati kuhusu Muswada wa Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha *(The Microfinance Act).* Anakuja Mwenyekiti mwenyewe, Mheshimiwa George Simbachawene. Mheshimiwa Mwenyekiti, karibu, una nusu saa. *(Makofi)*

MHE. GEORGE B. SIMBACHAWENE – MWENYIKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI: Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Kamati ya Bunge ya Bajeti kuhusu Muswada wa Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha *(The Microfinance Act, 2018).*

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86(5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, napenda kutoa maoni na ushauri wa Kamati ya Bajeti kuhusu Muswada wa Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha *(The Microfinance Act, 2018).*

Mheshimiwa Spika, itakumbukwa kwamba mwaka 2000 Serikali ilitunga kwa mara ya kwanza Sera ya Taifa ya Huduma Ndogo za Fedha na kuanza kutumika mwaka 2001. Hata hivyo, utekelezaji wa sera hii haukukidhi mabadiliko ya kasi yaliyokuwa yanatokea katika Sekta ya Fedha kutokana na kuongezeka kwa watoa huduma wa fedha ukijumuisha ushiriki wa taasisi zisizo za fedha, kutoa huduma ya fedha, kuongezeka kwa teknolojia ya kutoa huduma ya fedha na kuongezeka kwa mahitaji ya mitaji na mikopo.

Mheshimiwa Spika, changamoto hizi zilipelekea Serikali kufanya mapitio upya ya sera hiyo na hatimaye kuja na Sera Mpya ya Taifa ya Sekta Ndogo ya Fedha ya Mwaka 2017. Serikali imeendelea kuboresha usimamizi na udhibiti wa Sekta Ndogo ya Fedha ikiwemo kutatua changamoto za kukosekana kwa sheria mahsusi ya Huduma Ndogo za Fedha na hatimaye kuleta Bungeni Muswada wa Sheria Ndogo ya Fedha za Mwaka 2017.

Mheshimiwa Spika, Kamati iliitisha Mkutano na wadau mbalimbali kwa lengo la kupata maoni na mapendekezo yao kuhusu Muswada huu. Kwa kauli moja wadau walionekana kufurahishwa na hatua ya Serikali ya kuandaa sheria ambayo ilitegemewa kwa muda mrefu tangu uwepo wa Sera ya Huduma Ndogo za Fedha ya Mwaka 2000. Wadau waliofika mbele ya Kamati ni pamoja na Taasisi ya Sekta Binafsi Tanzania *(TPSF),* Taasisi ya Sekta Ndogo ya Fedha Nchini *(TAMFI),* Benki ya *CRDB, Heritage Finance,* Mwita *Credit, Global Associates, VICOBA Association, VICOBA FETA,* Kilolo *Microfinance,* Muhozat *Credit, BRAC, Data VICOBA, SIDO, BAYPORT* pamoja na wadau wengine wanaofanya biashara katika sekta hii ndogo ya fedha.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti imezingatia maoni na mapendekezo yaliyotolewa na wadau pamoja na baadhi ya Waheshimiwa Wabunge waliofika mbele ya Kamati na hatimaye kuweza kuandaa taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, madhumuni ya Muswada huu ni kuwezesha usimamizi na udhibiti wa Sekta Ndogo ya Fedha nchini, kuiweka nchi katika mazingira wezeshi ya kisheria kwa taasisi zinazotoa Huduma Ndogo ya Fedha, kuwalinda watumiaji wa Huduma Ndogo za Fedha, kutatua changamoto za Sekta Ndogo ya Fedha pamoja na kuipa Benki Kuu ya Tanzania mamlaka ya kusimamia na kudhibiti shughuli za taasisi za Huduma Ndogo za Fedha na kuweka masharti na matakwa ya kisheria yatakayosaidia taasisi za Huduma Ndogo za Fedha kuendesha shughuli zake kwa malengo yaliyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, maoni na mapendekezo ya kamati kuhusu vifungu mbalimbali vya muswada; matumizi ya sheria *(application of the laws)*.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 2 ya Muswada inapendekeza sheria inayotungwa kutumika kwa Tanzania Bara tu. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba pindi ambapo Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar itaandaa Sera na

Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha ishiriki kikamilifu ili kuhakikisha kwamba hakutakuwa na ukinzani katika udhibiti na usimamizi wa Huduma Ndogo za Fedha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 3 ya Muswada inakusudia kutoa tafsiri ya maneno mbalimbali ambayo yatatumika katika sheria hii. Baada ya mashauriano baina ya Kamati na Serikali ilionekana kuwa kuna haja ya kuboresha tafsiri ya baadhi ya maneno, mfano, *Community Financial Groups* ambapo tafsiri yake ilikuwa pana na ingeweza kuleta mkanganyiko katika utekelezaji wa sheria hii, badala yake ikaitwa *Community Microfinance Groups* ikiwa na maana ya vikundi vile ambavyo vitafanya biashara ya kuweka na kukopa na vile ambavyo havitafanya kazi hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Kamati inapendekeza katika eneo hili, irekebishwe na kusomeka kama ilivyoonekana kwenye taarifa ya Kamati. Aidha, Serikali imeongeza tafsiri ya maneno mengine kama vile *Credit Company* na *Financial Organization,* lengo ikiwa ni kuhakikisha maneno yanayotumika katika sheria yote yanakuwa na tafsiri sahihi. Aidha, Kamati inaendelea kuishauri Serikali kuangalia uwezekano wa kubadili tafsiri ya neno "*micro leasing"* ambapo hivi sasa kimetajwa kiwango cha shilingi milioni kumi na badala yake utumike uwiano wa thamani ya mali kwa mtaji *(ratio of total assets to core capital).*

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 4 ya Muswada ina lengo la kufafanua tafsiri ya maneno *"microfinance business"* ambayo kimsingi inabainisha masuala ambayo yatakuwa yakitafsiriwa kama biashara ya sekta ndogo ya fedha. Kamati ilibaini kwamba Ibara ya 4 (1) inatambua watoa huduma walioanzishwa kwa sheria mbalimbali na watatambuliwa na sheria inayopendekezwa. Kwa mantiki hiyo, wafanyabiashara wa Sekta Ndogo ya Fedha wanaoanzishwa na kusimamiwa na sheria hii inayotungwa, masuala hayo yasingewahusisha. Serikali ilipokea ushauri huu na mabadiliko yameletwa katika jedwali la mabadiliko ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 5 ya Muswada, yaani madaraja *(tier)* ya watoa huduma ndogo za fedha *(categories of microfinance service provider).* Nikiri mbele ya Bunge lako Tukufu kwamba kati ya masuala ambayo yalijadiliwa kwa muda mrefu na kwa kina katika Kamati ni Ibara iliyohusu madaraja ya watoa huduma *(tiers).*

Mheshimiwa Spika, Muswada unapendekeza kuwepo na madaraja manne ya watoa huduma katika Sekta Ndogo ya Fedha. Daraja la kwanza (*tier 1)* linahusu watoa huduma wanaopokea amana *(deposits);* daraja la pili *(tier 2)* linahusu watoa huduma wasiopokea amana (*non-deposit)*; daraja la tatu (tier 3) linahusu *SACCOS* na daraja la nne *(tier 4)* linahusu vikundi vya kijamii vinavyotoa Huduma Ndogo za Fedha.

Mheshimiwa Spika, madaraja matatu ya mwanzo, yaani *tier one, two* na *three* hayakuwa na utatanishi mkubwa kwa sababu madaraja haya tayari yalikuwa na mfumo ambao unayasimamia. Mfano, daraja la kwanza na la pili tayari yalikuwa chini ya Benki Kuu kupitia Sheria ya Benki na Taasisi za Fedha Sura ya 342; na daraja la tatu ambalo linahusu *SACCOS* ambazo zina mtaji usiozidi milioni 800 zinasimamiwa chini ya Sheria ya Vyama vya Ushirika, Sura 211 chini ya Tume ya Taifa ya Maendeleo ya Ushirika nchini.

Mheshimiwa Spika, daraja lililokuwa na mvutano ni daraja la 4 ambalo kimsingi halikuwa na msimamizi kabla ya Serikali kuleta Muswada huu. Pamoja na kwamba vikundi hivi vilikuwa vikisajiliwa kwa sheria mbalimbali kama vile Sheria ya Jamii, Sura ya 337 na Sheria ya Asasi zisizo za Kiserikali Na. 24 ya mwaka 2002 bado havikuwa na usimamizi hasa pale vinapojihusisha na utoaji wa Sekta Ndogo ya Fedha.

Mheshimiwa Spika, baada ya majadiliano ya kina, Serikali iliridhia masuala yafuatayo:-

Kwanza, ni kuandaa majedwali mawili ambayo yatabainisha wahusika wa daraja la nne ili kuondoa

mkanganyiko ambao ungeweza kujitokeza katika usimamizi wa sheria hii. Hata hivyo, jedwali la marekebisho la Serikali lililowasilishwa, halikujumuisha majedwali hayo.

Pili, ni kuongeza Ibara mpya ya 59A ambayo inaliondolea daraja hili masharti ambayo kwa asili yake ingekuwa vigumu kuyatekeleza.

Mheshimiwa Spika, masharti hayo ni yale yanayopatikana katika Ibara ya 9 kiwango cha chini cha mtaji; Ibara ya 10, kiwango cha chini cha mali zinazoweza kugeuzwa kuwa fedha; Ibara ya 34 usimamizi na uangalizi; Ibara ya 38 uandaaji wa vitabu vya mahesabu na Ibara ya 43 utolewaji wa taarifa za fedha pamoja na utaratibu wa ukaguzi wa watoa Huduma Ndogo za Fedha. Kamati inaamini kwamba hatua hii kwa kiasi kikubwa imeondoa ukakasi uliokuwa unajitokeza katika usimamizi wa daraja la nne ambalo kimsingi ndilo linagusa wananchi walio wengi na masikini.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 6 ya Muswada, ni eneo la kufanyia biashara. Pamoja na nia njema ya Serikali ya kutaka kuwatambua wananchi wanaofanya biashara nchini walioko katika Huduma Ndogo za Fedha ili waingie katika mfumo rasmi, bado maudhui yaliyopo katika Ibara ya 6 hayakidhi hali halisi ya mazingira ya uendeshaji wa vikundi vilivyopo. Kamati inaishauri Serikali kuongeza kifungu kidogo cha (4) ili kuweka mazingira ya kusajili na kuvitambua vikundi vilivyo katika Huduma Ndogo za Fedha ambavyo havina sehemu maalumu ya kufanyia biashara.

Mfano, wana *VICOBA* hufanya mikutano yao kwa kuhama kutoka sehemu moja kwenda sehemu nyingine. Hivyo, ibara hiyo ikibaki kama ilivyo itakuwa ni vigumu kwa vikundi hivyo kujisajili.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya ibara za Muswada kutotamka adhabu na badala yake kuacha adhabu zitamkwe katika kanuni. Kamati imebaini kwamba kuna ibara nyingi ambazo zinabainisha makosa *(offences)* lakini haziweki bayana adhabu itakayotolewa endapo mtoa huduma atabainika kutenda kosa lililotajwa. Kwa kuwa utungaji wa kanuni kimsingi ni mamlaka ya Bunge, hata hivyo, Bunge likiona inafaa linaweza kukasimisha mamlaka hayo ya Kikatiba ya kutunga kanuni kwa Waziri au mamlaka nyingine.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaishauri Serikali ni vyema makosa yote yaliyoainishwa katika Muswada huu yakawekewa adhabu kwa rejea sahihi ya watumiaji. Serikali ilikubali kubainisha adhabu katika Ibara ya 6(3), 39(1), 42(6), 43(2), 44(2) pamoja na 47(3) za Muswada husika.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 16, Katazo la Kutofanya Biashara kwa Huduma ndogo za Fedha bila Leseni na Ibara ya 18, Uombaji wa Leseni. Ibara ya 16 (1) na (2) pamoja na Ibara ya 18(1) na (2) ilionekana kwamba ilikuwa na muingiliano na Sheria ya Vyama vya Ushirika Sura 211 ambapo kabla ya uwepo wa sheria hii daraja la tatu lilikuwa likisimamiwa na Tume ya Taifa ya Maendelo ya Ushirika na ilikuwa na utaratibu wake wa usimamizi na udhibiti wa vyama vilivyosajiliwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivyo, Kamati ilitaarifiwa kwamba usajili wa *SACCOS* utaendelea kuwa chini ya tume kwa mujibu wa Sheria ya Ushirika kwani kinachokusudiwa katika Ibara hizi ni leseni ya biashara katika sekta ndogo za fedha na si kusajili vyama vya ushirika. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba utoaji wa leseni usiwe chanzo cha kukwamisha utolewaji wa huduma ya mikopo katika *SACCOS.*

Mheshimiwa Spika, Ibara za 23 na 25, Utaratibu wa Kukata Rufaa; Ibara ya 23(2) ya Muswada inatoa hatua ambazo zitafuatwa endapo mtoa huduma, kikundi ama kampuni imeomba kwa mara ya pili leseni na imekataliwa

kusajiliwa. Aidha, Ibara ya 25(4) pia inatoa utaratibu wa kukata rufaa pale ambapo leseni ya biashara imefutwa. Utaratibu uliobainishwa katika ibara hizo unaonesha kikomo cha kukata rufaa ni kwa Waziri pamoja na ukweli kwamba hata Mahakama isipotajwa bado wananchi wanaweza kukata rufaa Mahakamani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaishauri Serikali kubainisha Mahakama kuwa kikomo cha juu cha rufaa. Lengo hasa ikiwa ni kulinda haki ya Katiba ya kukata rufaa, na pendekezo hili lilipokelewa na Serikali.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 26, madhara yanayotokana kufutwa kwa leseni; ibara hii inaonesha hatua mbalimbali zitakazochukuliwa na Benki Kuu mara baada ya kufuta leseni ya mtoa huduma wa huduma ndogo za fedha. Katika ibara ndogo ya (1)(b) imeonesha mambo ambayo Benki Kuu itashughulikia, nayo ni; mali, madeni, wateja pamoja na wanachama. Ibara hiyo haikujumuisha wafanyakazi ambao nao watakuwa waathirika katika zoezi la kufutwa kwa leseni. Serikali ilikubaliana na pendekezo hili kama linavyoonekana kwenye jedwali la marekebisho lililowasilishwa na Serikali.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 32, Kulea na Kuwawezesha Watoa Huduma wa Sekta Ndogo ya Fedha; moja ya changamoto kubwa iliyobainishwa na Kamati wakati inaanza kuchambua Muswada huu ilionekana kwamba Serikali ilikuwa imejielekeza sana katika kudhibiti na kusimamia huduma ndogo ya fedha kuliko kuiwezesha. Baada ya Kamati kufanya utafiti ilibaini kwamba kwa mujibu wa Sheria ya Uwezeshaji wananchi Kiuchumi ya Mwaka 2004 vifungu vya 5 na 6 vinaanzisha Baraza la Uwezeshaji wa Kiuchumi na kubainisha majukumu yake. Majukumu ya Baraza hilo pamoja na mambo mengine ni kusimamia, kuendeleza na kuwezesha vikundi vya maendeleo ya kijamii.

Mheshimiwa Spika, baada ya majadiliano Serikali imekubali kuifuta na kuiandika upya Ibara ya 32 ya Muswada ili kutoa fursa kwa Benki Kuu kwa kushirikiana na Baraza la

Uwezeshaji wananchi Kiuchumi kutoa elimu, kubainisha haki na wajibu pamoja na kutoa msaada wa kifedha na wa kiushauri kwa vikundi na taasisi za kijamii zinazojihusisha na masuala ya huduma ndogo za fedha.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 39, Ukaguzi wa Vitabu; Ibara ya 39 ina lengo la kuweka utaratibu wa ukaguzi wa vitabu vya mahesabu vya watoa huduma katika huduma ndogo za fedha ikiwa ni pamoja na vikundi vya kijamii ambavyo vinajihusisha na biashara ya utoaji wa mikopo na upokeaji wa amana. Kamati ilishauri Serikali kuhakikisha kwamba inaweka utaratibu ambao unaweza kutumika na vikundi vidogo ambavyo havina uwezo wa kuajiri wala kuwalipa Wahasibu waliothibitishwa *(qualified and registered auditor).* Serikali ilipokea pendekezo hili na ikaridhia kuangalia utaratibu ambao unaweza kusaidia vikundi hivi vidogo kuandaa taarifa bila kuathiri nia na lengo la Serikali la kutaka kupata taarifa ya nini hasa kinaendelea katika vikundi ama taasisi hizo.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 46, Ukaguzi wa Biashara ya Huduma Ndogo za Fedha; Kamati inakubaliana kabisa na maudhui yaliyobainishwa katika ibara hii hasa kwa kuzingatia kwamba biashara hii inaweza kutumika vibaya katika utakatishaji wa fedha haramu. Jambo ambalo Kamati inalitilia mashaka ni utekelezaji wa Ibara hii kwa kuzingatia baadhi ya Mamlaka ambazo zitakasimiwa Mamlaka na Benki kuu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mfano Ibara ya 46(1) inatoa nguvu kwa mamlaka iliyokasimiwa kukagua biashara ya huduma ndogo za fedha wakati wowote. Kamati ina hofu kwamba mamlaka haya yanaweza kutumika vibaya hasa kwa watendaji wa baadhi ya mamlaka zitakazokasimiwa isipoangaliwa vizuri. Serikali iliridhia pendekezo la Kamati na kuahidi kubainisha utaratibu utakaofuatwa katika zoezi la kukagua biashara ya huduma ndogo za fedha. Kamati inashauri Waziri mwenye dhamana na huduma ndogo za fedha kutunga Kanuni mapema iwezekanavyo ili ziwezeshe utekelezaji bora wa matakwa ya sheria hii.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 49, Ulindwaji wa Watumiaji wa Huduma Ndogo za Fedha; ibara hii ni muhimu sana kwa maendeleo ya huduma ndogo za fedha kwa kuwa inawalinda wateja dhidi ya mikataba isiyo wazi ya kinyonyaji na yenye dhuluma na hila dhidi ya wakopaji. Ibara hii itasaidia kuwalinda watumiaji wa huduma ndogo za fedha dhidi ya wakopeshaji ambao nia yao ya msingi si kuwakopesha wananchi wa kipato cha chini bali kuchukua mali zao na kuwarudisha katika wimbi la umasikini. Hata hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba pamoja na kuwalinda watumiaji (wateja) ni lazima pia iweke mazingira ya kuwalinda watoa huduma (wakopeshaji) dhidi ya wakopaji ambao kwa makusudi hawataki kurejesha mikopo waliyochukua.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 50, Utaratibu wa Ukusanyaji na Urejeshwaji wa Mikopo, ibara hii imeweka masharti ya masuala yanayotakiwa kufuatwa wakati wa kufuatilia urejeshwaji na ukusanyaji wa mikopo. Lengo hasa la ibara hii ni kuondoa tatizo ambalo limeibuka kwa kasi ambapo wakopeshaji wamekuwa na utaratibu wa ukusanyaji na urejeshaji wa mikopo ulio kandamizi kwa wateja wao. Hata hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kuwa inaweka mazingira yatakayosaidia mkopeshaji kurejesha fedha zake hasa kwa wakopaji ambao sio warejeshaji wazuri.

Mheshimiwa Spika, maoni ya ujumla ya Kamati, baada ya kuwasilisha maoni ya Kamati kuhusu ibara mbalimbali za Muswada sasa naomba kuwasilisha maoni ya jumla kuhusu Muswada ulio mbele yetu.

Mheshimiwa Spika, kwanza ni kufungamanisha malengo ya sera na malengo ya sheria; huduma ndogo ya fedha inakua kwa kasi kubwa kutokana na kuongezeka kwa watoa huduma ndani na nje ya nchi, wawekezaji wa maendeleo pamoja na mifuko na programu mbalimbali za Serikali na Sekta binafsi. Kamati inaamini kuwa kutungwa kwa sheria hii kutasaidia kuondoa changamoto mbalimbali zilizoanishwa kwenye sera zikiwemo ukosefu wa mfumo wa

sheria na kanuni za kusimamia taasisi ndogo za fedha zisizopokea amana na taasisi za fedha zisizo rasmi, ukosefu wa takwimu au taarifa za huduma ndogo za fedha, mfumo wa kumlinda mlaji, viwango vya juu vya riba pamoja na kutokuwepo kwa uwazi katika masharti ya mkopaji.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti ilisoma na kuchambua malengo ya Sera ya Taifa ya Huduma Ndogo za Fedha ya Mwaka 2017. Kimsingi Kamati inaipongeza Serikali kwa kuwa na sera nzuri ambayo imelenga kuboresha na kukuza utolewaji wa huduma ndogo za fedha kwa wateja. Kamati imeoanisha maudhui ya sera na sheria na kuona kuwa sheria hii iliyoletwa imejielekeza zaidi katika kutoa miongozo ya udhibiti kuliko miongozo ya kuboresha na kuchochea ukuaji wa huduma ndogo za fedha. Hivyo, Serikali ilikubaliana na mapendekezo ya Kamati kwa kuzingatia ushauri wa Kamati na kuongeza maudhui hayo katika Ibara ya 32.

Mheshimiwa Spika, pili ni Wakopeshaji wa Fedha kwa malipo ya Bidhaa *(Commodity Lenders);* Kamati imebaini kwamba Muswada huu haujaweza kutoa tafsiri ya maneno *commodity lender*s kwa kuwa biashara hii imekuwa ikikua kwa kasi ambapo mkopeshaji humpa mkulima fedha wakati wa kilimo na kulipwa kwa mazao wakati wa mavuno. Biashara hii imekuwa na majina mbalimbali katika maeneo tofauti tofauti mfano Mkoa wa Kagera wanaiita ‘butura’, mikoa ya kusini wanaita ‘kangomba’ au ‘magoma’. Pamoja na Serikali kukiri kwamba suala hili hawajalifanyia kazi, bado Kamati inaona ni vyema suala hili likafanyiwa kazi mapema iwezekanavyo ili kuwalinda wananchi wa kipato cha chini ambao wamekuwa wakinyonywa na mfumo huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Elimu ya Sera ya Huduma Ndogo za Fedha; Kamati imebaini bado kuna changamoto kubwa ya utolewaji wa elimu ya kutosha kuhusu Sera ya Huduma Ndogo za Fedha hali inayopelekea wadau wengi kutoelewa malengo ya sera husika. Kwa kuwa Baraza la Taifa la Uwezeshaji lina jukumu la kisheria la kutoa elimu juu ya Sera ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi, Kamati inaishauri Serikali kuliwezesha baraza hilo kifedha ili liweze kutekeleza

majukumu yake ipasavyo. Aidha, Serikali ihakikishe utekelezaji wa sheria hii unaenda sambamba na uelimishaji wa Umma juu ya malengo ya sera na sheria inayotungwa.

Mheshimiwa Spika, nne ni Umuhimu wa Huduma Ndogo za Fedha kwa Nguvukazi ya Taifa. Takwimu zinaonesha kuwa kiwango cha kupata huduma ya fedha kwa nguvukazi ya Taifa kimeongezeka kutoka asilimia 15.9 mwaka 2009 hadi asilimia 65 kwa mwaka 2017. Ongezeko hili limetokana na kuongezeka kwa huduma zisizo za kibenki hasusan uanzishwaji wa huduma ya fedha kwa njia ya kieletroniki.

Mheshimiwa Spika, aidha, upatikanaji wa huduma za fedha zilizo rasmi kwa wajasiliamali wadogo na wa kati ni wa kiwango cha chini na hasa kwa wananchi waishio maeneo ya vijijini kutokana na benki na taasisi nyingi za fedha kutofika vijijini. Kipato kidogo kisicho na uhakika kinachotokana na shughuli zenye tija ndogo kama kilimo, ukosefu wa ajira, ukosefu wa dhamana za mikopo na viwango vikubwa vya riba. Kamati inaishauri Serikali kupitia sheria hii ijielekeze kutatua changamoto hizi ili kuhamasisha maendeleo ya huduma ndogo za fedha iliyo imara na jumuishi ambayo itasaidia kuchangia katika ukuaji wa uchumi, ajira na kupunguza umaskini.

Mheshimiwa Spika, hitimisho; naomba kutumia fursa hii kwanza kukushukuru wewe Mheshimiwa Spika kwa kunipa fursa hii kuwasilisha taarifa hii. Aidha, nimshukuru Mheshimiwa Dkt. Tulia Ackson, Naibu Spika, kwa miongozo yenu wote.

Mheshimiwa Spika, vilevile napenda kuipongeza Serikali kwa kuleta Muswada huu mbele ya Bunge lako Tukufu, Muswada huu umekuja wakati muafaka na utekelezaji wake utaenda sambamba na utekelezaji wa sera iliyoandaliwa na Serikali. Vilevile, napenda nimshukuru Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango, Waziri wa Fedha na Mipango na Mheshimiwa Dkt. Ashatu Kijaji, Naibu Waziri wa Fedha na Mipango kwa ushirikiano wao walioutoa kwa Kamati.

Mheshimiwa Spika, napenda kuwashukuru watendaji wote wa Wizara ya Fedha na Mipango na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushirikiano walioutoa katika kipindi chote cha kuchambua Muswada huu. Kamati inawashukuru wadau wote waliofika mbele ya Kamati na kutoa maoni yao kuhusu Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru Mheshimiwa Mashimba Mashauri Ndaki, Mbunge wa Maswa Magharibi, Makamu Mwenyekiti wa Kamati, pamoja na Wajumbe wote wa Kamati hii kwa umahiri wao katika kuchambua vifungu vya Muswada huu na kuweza kuboresha hadi kufikia hatua hii na ninaomba niwatambue na kwa sababu ya muda basi nisiwataje ila waingie kwenye *Hansard.*

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee kabisa, napenda kuchukua fursa hii kumshukuru Ndg. Stephen Kagaigai, Katibu wa Bunge kwa kuiwezesha Kamati hii kutekeleza majukumu yake katika kipindi chote. Aidha, napenda kuishukuru Sekretarieti ya Kamati na wataalam wote tulioshirikiana nao kutoka katika Ofisi ya Bunge ambao kwa kweli wamefanya kazi kubwa usiku na mchana bila kuchoka.

Mheshimiwa Spika, baada ya maneno haya ninaomba sasa nichukue fursa hii kuunga mkono Muswada huu na ninaomba kuwasilisha. Ahsante sana. *(Makofi)*

TAARIFA YA KAMATI YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU MUSWADA WA SHERIA YA HUDUMA NDOGO ZA FEDHA *(THE MICROFINANCE ACT 2018)* – KAMA ILIVYOWASILISHWA MEZANI

1.0. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya **86(5)** ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari 2016 napenda kutoa maoni na ushauri wa Kamati ya Bajeti kuhusu Muswada wa

Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha *(The Microfinance Act, 2018).*

Mheshimiwa Spika, itakumbukwa kwamba, Mwaka 2000 Serikali ilitunga kwa mara ya kwanza Sera ya Taifa ya Huduma Ndogo za Fedha (*The Microfinance Policy 2000*) na kuanza kutumika mwaka 2001. Hata hivyo, utekelezaji wa Sera hii haukukidhi mabadiliko ya kasi yaliyokuwa yanatokea katika sekta ya fedha kutokana na kuongezeka kwa watoa huduma ya fedha ukijumuisha ushiriki wa taasisi zisizo za fedha kutoa huduma ya fedha, kuongezeka kwa teknolojia ya kutoa huduma ya fedha na kuongezeka kwa mahitaji ya mitaji na mikopo. Changamoto hizi zilipelekea Serikali kufanya mapitio upya ya Sera hiyo na hatimaye kuja na Sera Mpya ya Taifa ya Sekta Ndogo za Fedha ya Mwaka 2017. Serikali imeendelea kuboresha usimamizi na udhibiti wa sekta ndogo ya fedha ikiwemo kutatua changamoto za kukosekana kwa sheria mahsusi ya Huduma Ndogo za Fedha na hatimaye kuleta Bungeni Muswada wa Sheria Ndogo ya Fedha za Mwaka 2017.

Mheshimiwa Spika, Kamati iliitisha mkutano wa wadau mbalimbali kwa lengo la kupata maoni na mapendekezo yao kuhusu Muswada huu. Kwa kauli moja wadau walionekana kufurahishwa na hatua ya Serikali ya kuandaa Sheria ambayo ilitegemewa kwa muda mrefu tangu uwepo wa Sera ya Huduma Ndogo za Fedha ya Mwaka 2000. Wadau waliofika mbele ya Kamati ni pamoja na Taasisi ya Sekta Binafsi Tanzania (TPSF), Taasisi ya Sekta Ndogo ya Fedha Nchini (TAMFI), Benki ya CRDB, Heritage Finance, Mwita Credit, Global Associates, VICOBA Association, VICOBA FETA, Kilolo Microfinance, Muhozat Credit, BRAC, Data VICOBA, SIDO, BAYPORT pamoja na wadau wengine wanaofanya biashara katika sekta Ndogo ya Fedha**.**

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti imezingatia maoni na mapendekezo yaliyotolewa na Wadau pamoja na baadhi ya Waheshimiwa Wabunge waliofika mbele ya Kamati na hatimaye kuweza kuandaa taarifa hii.

1.1. Madhumuni ya Muswada

Mheshimiwa Spika, Madhumuni ya Muswada huu ni kuwezesha usimamizi na udhibiti wa Sekta ndogo ya fedha nchini; kuiweka nchi katika mazingira wezeshi ya kisheria kwa taasisi zinazotoa huduma ndogo za fedha; kuwalinda watumiaji wa huduma ndogo za fedha; kutatua changamoto za sekta ndogo ya fedha pamoja na kuipa Benki Kuu ya Tanzania mamlaka ya kusimamia na kudhibiti shughuli za Taasisi za huduma ndogo za fedha; na kuweka masharti na matakwa ya kisheria yatakayosaidia Taasisi za huduma ndogo za fedha kuendesha shughuli zake kwa malengo yaliyokusudiwa.

2.0. MAONI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI KUHUSU VIFUNGU MBALIMBALI VYA MUSWADA

2.1. Matumizi ya Sheria *(Application of the Law)*

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 2 ya muswada inapendekeza Sheria inayotungwa kutumika kwa Tanzania Bara tu. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba pindi ambapo Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar inaandaa Sera na Sheria ya Huduma ndogo za fedha ishiriki kikamilifu ili kuhakikisha kwamba hakutakuwa na ukinzani katika udhibiti na usimamizi wa Huduma ndogo za Fedha.

2.2. Ibara ya 3 ya Muswada, Tafsiri za maneno.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya tatu ya muswada inakusudia kutoa tafsiri ya maneno mbalimbali ambayo yatatumika katika Sheria hii. Baada ya mashauriano baina ya Kamati na Serikali ilionekana kuwa kuna haja ya kuboresha tafsiri ya baadhi ya maneno mfano*" Community Financial Group"* ambalo tafsiri yake ilikuwa pana na ingeweza kuleta mkanganyiko katika utekelezaji wa Sheria hii badala yake ikaitwa *"Community Microfinance Groups"* ikiwa na maana ya vikundi vile ambavyo vinafanya biashara ya kuweka na kukopa na vile ambavyo havifanyi kazi hiyo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapendekeza katika eneo hili, maneno *"Community Microfinance Groups"* yapewe maana

ifuatayo:- " *a group collectively formed and managed by members and registered under this act to undertake microfinance business including mobilization of savings from its members and provision of loans to its members but shall not include ' '*:-

a) '*Community self help groups formed to receive collection from members or donations for own social economic welfare and other safety net purposes as agreed amongst themselves'*,

b) 'Special interest groups, clubs and associations collecting financial contributions from members or receiving charity donations for enhancement of their own economic welfare',

c) 'Undertaking revolving schemes by self help groups under paragraph (a) and (b) by their members on terms and condition agreed among themselves'.

d) 'Donations and fund raising activities for religious purposes or social events including marriages or other customary family related affairs by individuals or groups'

Mheshimiwa Spika, Aidha, Serikali imeongeza tafsiri ya maneno mengine kama vile *"Credit Company"* na *"Financial Organization"* lengo ikiwa ni kuhakikisha maneno yanayotumika katika Sheria yote yanakuwa na tafsiri sahihi**.** Aidha, Kamati inaendelea kuishauri Serikali kuangalia uwezekano wa kubadili tafsiri ya neno *"Micro leasing"* ambayo hivi sasa kimetajwa kiwango cha shilingi milioni kumi na badala yake utumike uwiano wa thamani ya mali kwa mtaji yaan *'ratio of total asset to core capital'*.

2.3. Ibara ya 4 ya Muswada, Biashara ya huduma ndogo za fedha

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 4 ya Muswada ina lengo la kufafanua tafsiri ya maneno "Microfinance Business" ambayo kimsingi inabainisha masuala ambayo yatakuwa yakitafsiriwa kama Biashara ya Sekta ndogo ya Fedha.Kamati ilibaini kwamba Ibara ya 4, Ibara ndogo ya kwanza inatambua watoa huduma walioanzishwa kwa sheria mbalimbali na watatambuliwa na sheria inayopendekezwa, Kwa mantiki

hiyo wafanyabiashara wa sekta ndogo ya fedha wanaoanzishwa na kusimamiwa na Sheria hii inayotungwa masuala hayo yasinge wahusisha. Serikali ilipokea ushauri huu na mabadiliko yameletwa katika jedwali la mabadiliko ya Serikali.

2.4. Ibara ya 5 ya Muswada, Madaraja (Tier) ya Watoa Huduma Ndogo za Fedha (*Categories of Microfinance Service Provider*)

Mheshimiwa Spika, nikili mbele ya Bunge lako tukufu kwamba kati ya masuala ambayo yalijadiliwa kwa muda mrefu na kwa kina katika Kamati ni Ibara iliyohusu madaraja ya watoa huduma yaani *"Tiers".* Muswada unapendekeza kuwepo na madaraja manne ya watoa huduma katika Sekta Ndogo ya Fedha. **Daraja la Kwanza** yaani ***"Tier 1"*** linahusu watoa huduma wanaopokea amana *"Deposits"*, **Daraja la Pili *"Tier 2"*** linahusu watoa huduma wasiopokea amana *"non-deposit"*, **Daraja la Tatu "Tier 3"** linahusu SACCOS na **Daraja la Nne** *"Tier 4"* linahusu vikundi vya kijamii vinavyotoa Huduma ndogo za fedha.

Mheshimiwa Spika, Madaraja matatu ya mwanzo yaani ***"Tier"* 1, 2** na **3** hayakuwa na utatanishi mkubwa kwa sababu madaraja hayo tayari yalikuwa na mfumo ambao unayasimamia. Mfano, daraja la 1 na 2 tayari yalikuwa chini ya Benki Kuu kupitia Sheria ya Benki na Taasisi za Fedha Sura ya 342, daraja la 3 ambalo linahusu SACCOS ambazo zina mtaji usiozidi milioni 800 zinasimamiwa chini ya Sheria ya Vyama vya Ushirika, Sura 211 chini ya Tume ya Taifa ya Maendeleo ya Ushirika Nchini.

Mheshimiwa Spika, Daraja lililokuwa na mvutano ni daraja la 4 ambalo kimsingi halikuwa na msimamizi kabla ya Serikali kuleta Muswada huu. Pamoja na kwamba Vikundi hivi vilikuwa vikisajiliwa kwa Sheria mbalimbali kama Sheria ya Jamii, Sura ya 337 (*The Societies Act, Cap 337*) na Sheria ya Asasi zisizo za Kiserikali Namba 24 ya mwaka 2002 (*Non-Governmental Organaisation Act, 2002*) havikuwa na usimamizi hasa pale vinapojihusisha na utoaji wa huduma ndogo za fedha.

Mheshimiwa Spika, baada ya majadiliano ya kina, Serikali iliridhia masuala yafuatayo; **Kwanza,** ni kuandaa majedwali mawili ambayo yatabainisha wahusika wa daraja la 4 ili kuondoa mkanganyiko ambao ungeweza kujitokeza katika usimamizi wa sheria hii, hata hivyo jedwali la marekebisho la Serikali lililowasilishwa halikujumuisha majedwali hayo; **Pili,** ni kuongeza Ibara mpya ya **59A** ambayo inaliondolea daraja hili masharti ambayo kwa asili yake ingekuwa vigumu kuyatekeleza. Masharti hayo ni yale yanayopatikana katika Ibara ya 9 (Kiwango cha chini cha Mtaji), Ibara ya 10 (kiwango cha chini cha Mali zinazoweza kugeuzwa kuwa fedha), Ibara ya 34 (Usimamizi na uangalizi), Ibara ya 38 (Uandaaji wa vitabu vya mahesabu), Ibara ya 43 (Utolewaji wa Taarifa za Fedha pamoja na utaratibu wa ukaguzi wa Watoa Huduma Ndogo za Fedha). Kamati inaamini kwamba hatua hii kwa kiasi kikubwa imeondoa ukakasi uliokuwa unajitokeza katika usimamizi wa daraja la 4 ambalo kimsingi ndilo linagusa wananchi walio wengi.

2.5. Ibara ya 6 ya Muswada, Eneo la kufanyia Biashara

Mheshimiwa Spika, pamoja na nia njema ya Serikali ya kutaka kuwatambua wananchi na wafanya biashara nchini walioko katika Huduma ndogo za fedha ili waingie katika mfumo rasmi, bado maudhui yaliyopo katika Ibara 6 hayakidhi hali halisi ya mazingira ya uendeshaji wa vikundi vilivyopo. Kamati inaishauri Serikali kuongeza kifungu kidogo cha 4 ili kuweka mazingira ya kusajili na kuvitambua vikundi vilivyopo katika Huduma ndogo za fedha ambavyo havina sehemu maalumu ya kufanyia biashara. Mfano wana VICOBA hufanya mikutano yao kwa kuhama kutoka sehemu moja kwenda sehemu nyingine hivyo, Ibara hiyo ikibaki kama ilivyo itakuwa ni vigumu kwa vikundi hivyo kujisajili.

2.6. Baadhi ya Ibara za Muswada kutotamka adhabu na badala yake kuacha adhabu zitamkwe katika Kanuni.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kwamba kuna Ibara nyingi ambazo zinabainisha makosa (*offences*) lakini haziweki bayana adhabu itakayotolewa endapo mtoa huduma atabainika kutenda kosa lililotajwa. Kwa kuwa utungaji wa

Kanuni kimsingi ni mamlaka ya Bunge. Hata hivyo, Bunge likiona inafaa linaweza kukasimisha mamlaka hayo ya Kikatiba ya kutunga Kanuni kwa Waziri au Mamlaka nyingine. Kamati inaishauri Serikali ni vyema makosa yote yaliyoainishwa katika muswada huu yakawekewa adhabu kwa rejea rahisi ya watumiaji. Serikali ilikubali kubainisha adhabu katika Ibara za 6(3), 39(1), 42(6), 43(2), 44(2) pamoja na 47(3) za muswada husika.

2.7. Ibara ya 16, Katazo la Kutofanya Biashara kwa Huduma ndogo za Fedha bila Leseni na Ibara ya 18, Uombaji wa Leseni.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 16 (1) na (2) pamoja na Ibara ya 18(1) na (2) ilionekana kwamba ilikuwa na muingiliano na Sheria ya Vyama vya Ushirika Sura 211 kwa sababu kabla ya uwepo wa sheria hii daraja la tatu lilikuwa likisimamiwa na Tume ya Taifa ya Maendelo ya Ushirika na ilikuwa na utaratibu wake wa usimamizi na udhibiti wa vyama vilivyosajiliwa. Hivyo, Kamati ilitaarifiwa kwamba usajili wa SACCOS utaendelea kuwa chini ya Tume kwa mujibu wa Sheria ya Ushirika kwani kinachokusudiwa katika Ibara hizi ni leseni ya biashara katika sekta ndogo za fedha na si kusajili vyama vya ushirika. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba utoaji wa leseni usiwe chanzo cha kukwamisha utolewaji wa huduma ya mikopo katika SACCOS.

2.8. Ibara ya 23 na 25, Utaratibu wa Kukata Rufaa

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 23(2) ya Muswada inatoa hatua ambazo zitafuatwa endapo Mtoa huduma, Kikundi ama Kampuni imeomba kwa mara ya pili leseni na imekataliwa kusajiliwa. Aidha, Ibara ya 25(4) pia inatoa utaratibu wa kukata rufaa pale ambapo leseni ya biashara imefutwa. Utaratibu uliobainishwa katika Ibara hizo unaonesha kikomo cha kukata rufaa ni kwa Waziri. Pamoja na ukweli kwamba hata Mahakama isipotajwa bado wananchi wanaweza kukata rufaa Mahakamani. Kamati inaishauri Serikali kubainisha Mahakama kuwa kikomo cha juu cha rufaa. Lengo hasa ikiwa ni kulinda haki ya Kikatiba ya kukata rufaa, pendekezo hili lilipokelewa na Serikali.

2.9. Ibara ya 26, Madhara yanayotokana kufutwa kwa Leseni (*Effects of Revocation*)

Mheshimiwa Spika, Ibara hii inaonesha hatua mbalimbali zitakazochukuliwa na Benki Kuu mara baada ya kufuta leseni ya Mtoa Huduma wa Huduma ndogo za Fedha. Katika Ibara ndogo ya (1) (b) imeonesha mambo ambayo Benki Kuu itashughulikia, nayo ni; mali, madeni, wateja pamoja na wanachama. Ibara hiyo haikujumuisha wafanyakazi ambao nao watakuwa waathirika katika zoezi la kufutwa kwa leseni. Serikali ilikubaliana na pendekezo hili kama linavyoonekana kwenye jedwali la Marekebisho lililowasilishwa na Serikali.

2.10. Ibara ya 32, Kulea na Kuwawezesha Watoa Huduma ya Sekta Ndogo ya Fedha.

Mheshimiwa Spika, moja ya changamoto kubwa iliyobainishwa na Kamati wakati inaanza uchambuzi wa Muswada huu ilionekana kwamba Serikali ilikuwa imejielekeza sana katika kudhibiti na kusimamia Huduma ndogo za fedha kuliko kuiwezesha. Baada ya Kamati kufanya utafiti ilibaini kwamba kwa mujibu wa Sheria ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi ya Mwaka 2004 vifungu vya 5 na 6 vinaanzisha Baraza la Uwezeshaji wa Kiuchumi na kubainisha majukumu yake. Majukumu ya Baraza hilo pamoja na mambo mengine ni kusimamia, kuendeleza na kuwezesha vikundi vya maendeleo ya kijamii.

Mheshimiwa Spika, baada ya majadiliano Serikali imekubali kuifuta na kuiandika upya Ibara ya 32 ya Muswada ili kutoa fursa kwa Benki Kuu kwa kushirikiana na Baraza la Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi kutoa elimu, kubainisha haki na wajibu pamoja na kutoa msaada wa kifedha na wa kiushauri kwa vikundi na Taasisi za kijamii zinazojihusisha na masula ya Huduma ndogo za fedha**.**

2.11. Ibara ya 39, Ukaguzi wa Vitabu

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 39 ina lengo la kuweka utaratibu wa ukaguzi wa vitabu vya mahesabu vya watoa huduma katika Huduma Ndogo za Fedha ikiwa ni pamoja na Vikundi

vya Kijamii ambavyo vinajihusisha na biashara ya utoaji wa mikopo na upokeaji wa amana. Kamati ilishauri Serikali kuhakikisha kwamba inaweka utaratibu ambao unaweza kutumika na vikundi vidogo ambavyo havina uwezo wa kuajiri wala kuwalipa Wahasibu waliothibitishwa *"Qualified and registered auditor".* Serikali ilipokea pendekezo hili na ikaridhia kuangalia utaratibu ambao unaweza kusaidia vikundi hivi vidogo kuandaa Taarifa bila kuathiri nia na lengo la Serikali la kutaka kupata Taarifa ya nini hasa kinaendelea katika vikundi ama Taasisi hizo.

2.12. Ibara ya 46, Ukaguzi wa Biashara ya Huduma Ndogo za Fedha

Mheshimiwa Spika, Kamati inakubaliana kabisa na maudhui yaliyobainishwa katika Ibara hii hasa kwa kuzingatia kwamba biashara hii inaweza kutumika vibaya katika utakatishaji wa fedha haramu. Jambo ambalo Kamati inalitilia mashaka ni utekelezaji wa Ibara hii kwa kuzingatia baadhi ya Mamlaka ambazo zitakasimiwa Mamlaka na Benki kuu. Mfano Ibara ya 46(1) inatoa nguvu kwa mamlaka iliyokasimiwa kukagua biashara ya Huduma Ndogo za Fedha wakati wowote. Kamati ina hofu kwamba mamlaka haya yanaweza kutumika vibaya hasa kwa Watendaji wa Baadhi ya Mamlaka zitakazokasimiwa isipoangaliwa vizuri. Serikali iliridhia pendekezo la Kamati na kuahidi kubainisha utaratibu utakaofuatwa katika zoezi la kukagua Biashara ya Huduma Ndogo za Fedha. Kamati inashauri Waziri mwenye dhamana na Huduma Ndogo za Fedha kutunga Kanuni mapema iwezekanavyo ili ziwezeshe utekelezaji bora wa matakwa ya sheria hii.

2.13. Ibara 49, Ulindwaji wa Watumiaji wa Huduma Ndogo za Fedha

Mheshimiwa Spika, Ibara hii ni muhimu sana kwa maendeleo ya Huduma Ndogo za Fedha kwa kuwa inawalinda wateja dhidi ya mikataba isiyo wazi, ya kinyonyaji na yenye dhuluma na hila dhidi ya wakopaji. Ibara hii itasaidia kuwalinda watumiaji wa Huduma Ndogo za Fedha dhidi ya wakopeshaji ambao nia yao ya msingi si kuwakopesha wananchi wa

kipato cha chini bali kuchukua mali zao na kuwarudisha katika wimbi la umasikini. Hata hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba pamoja na kuwalinda watumiaji (wateja) ni lazima pia iweke mazingira ya kuwalinda watoa huduma (wakopeshaji) dhidi ya wakopaji ambao kwa makusudi hawataki kurejesha mikopo waliyochukua.

2.14. Ibara ya 50, Utaratibu wa Ukusanyaji na Urejeshwaji wa Mikopo

Mheshimiwa Spika, Ibara hii imeweka masharti ya masuala yanayotakiwa kufuatwa wakati wa kufuatilia urejeshwaji na ukusanyaji wa mikopo. Lengo hasa la Ibara hii ni kuondoa tatizo ambalo limeibuka kwa kasi ambapo wakopeshaji wamekuwa na utaratibu wa ukusanyaji na urejeshaji wa mikopo ulio kandamizi kwa wateja wao. Hata hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kuwa inaweka mazingira yanayomsaidia mkopeshaji kurejesha fedha zake hasa kwa wakopaji ambao sio warejeshaji wazuri.

3.0. MAONI YA UJUMLA YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya kuwasilisha maoni ya Kamati kuhusu Ibara mbalimbali za Muswada sasa naomba kuwasilisha maoni ya jumla kuhusu Muswada ulio mbele yetu.

3.1. Kufungamanisha Malengo ya Sera na Malengo ya Sheria

Mheshimiwa Spika, Huduma Ndogo za Fedha inakua kwa kasi kubwa kutokana na kuongezeka kwa watoa huduma ndani na nje ya nchi, wawekezaji wa maendeleo pamoja na mifuko na programu mbalimbali za Serikali na Sekta binafsi. Kamati inaamini kuwa kutungwa kwa Sheria hii kutasaidia kuondoa changamoto mbalimbali zilizoanishwa kwenye Sera zikiwemo ukosefu wa mfumo wa Sheria na Kanuni za kusimamia taasisi ndogo za fedha zisizopokea amana na taasisi za fedha zisizo rasmi, ukosefu wa takwimu au taarifa za Huduma Ndogo za Fedha, mfumo wa kumlinda

mlaji, viwango vya juu vya riba pamoja na kutokuwepo kwa uwazi katika masharti ya mkopaji.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti ilisoma na kuchambua malengo ya Sera ya Taifa ya Huduma Ndogo za Fedha ya Mwaka 2017. Kimsingi Kamati inaipongeza Serikali kwa kuwa na Sera nzuri ambayo imelenga kuboresha na kukuza utolewaji wa huduma ndogo za fedha kwa wateja. Kamati imeoanisha maudhui ya Sera na Sheria na kuona kuwa Sheria hii iliyoletwa imejielekeza zaidi katika kutoa miongozo ya udhibiti kuliko miongozo ya kuboresha na kuchochea ukuaji wa Huduma Ndogo za Fedha. Hivyo, Serikali ilikubaliana na mapendekezo ya Kamati kwa kuzingatia ushauri wa Kamati na kuongeza maudhui hayo katika Ibara ya 32.

3.2. Wakopeshaji wa Fedha kwa malipo ya Bidhaa (Commodity Lenders)

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kwamba muswada huu haujaweza kutoa tafsiri ya maneno *"Commodity lenders"* kwa kuwa biashara hii inakuwa ikikua kwa kasi ambapo mkopeshaji humpa mkulima fedha wakati wa kilimo na kulipwa kwa mazao wakati wa mavuno. Biashara hii imekuwa na majina mbalimbali katika maeneo tofauti tofauti mfano Mkoa wa Kagera wanaiita 'Butura', Mikoa ya kusini wanaita 'Kangomba' na 'Magoma'. Pamoja na Serikali kukiri kwamba suala hili hawajalifanyia kazi, bado Kamati inaona ni vyema suala hili likafanyiwa kazi mapema iwezekanavyo ili kuwalinda wananchi wa Kipato cha chini ambao wamekuwa wakinyonywa na mfumo huu.

3.3. Elimu ya Sera ya Huduma Ndogo za Fedha

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini bado kuna changamoto kubwa ya utolewaji wa elimu ya kutosha kuhusu Sera ya Huduma Ndogo za Fedha hali inayopelekea wadau wengi kutoelewa malengo ya Sera husika. Kwa kuwa Baraza la Taifa la Uwezeshaji lina jukumu la kisheria la kutoa elimu juu ya sera za uwezeshaji wananchi kiuchumi, Kamati inaishauri Serikali kuliwezesha Baraza hilo kifedha ili liweze kutekeleza majukumu yake ipasavyo. Aidha, Serikali ihakikishe

utekelezaji wa Sheria hii unaenda sambamba na uelimishaji wa umma juu ya malengo ya Sera na Sheria inayotungwa.

3.4. Umuhimu wa Huduma Ndogo za Fedha kwa nguvu Kazi ya Taifa.

Mheshimiwa Spika, takwimu zinaonyesha kuwa kiwango cha kupata huduma ya fedha kwa nguvu Kazi ya Taifa kimeongezeka kutoa asilimia 15.9 mwaka 2009 hadi asilimia 65 mwaka 2017. Ongezeko hili limetokana na kuongezeka kwa huduma zisizo za Benki hasusan uanzishwaji wa huduma ya fedha kwa njia ya kieletroniki. Aidha, upatikanaji wa huduma za fedha zilizo rasmi kwa wajasiliamali wadogo na wa kati ni wa kiwango cha chini hasa kwa wananchi waishio maeneo ya vijijini kutokana na benki na taasisi nyingi za fedha kutofika vijijini, kipato kidogo kisicho na uhakika kinachotokana na shughuli zenye tija ndogo kama kilimo, ukosefu wa ajira, ukosefu wa dhamana za mikopo na viwango vikubwa vya riba. Kamati inashauri Serikali kupitia sheria hii ijielekeze kutatua changamoto hizi ili kuhamasisha maendeleo ya Huduma Ndogo za Fedha iliyo imara na jumuishi ambayo itasaidia kuchangia katika ukuaji wa uchumi, ajira na kupunguza umaskini.

4.0. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, naomba kutumia fursa hii kwanza kukushukuru wewe Mheshimiwa Spika kwa kunipa fursa kuwasilisha Taarifa hii ya kamati. Aidha, nimshukuru Mheshimiwa Dkt. Tulia Ackson Naibu Spika kwa miongozo yake. Vilevile napenda kuipongeza Serikali kwa kuleta Muswada huu mbele ya Bunge lako Tukufu, muswada huu umekuja wakati muafaka na utekelezaji wake utaenda sambamba na utekelezaji wa Sera iliyoandaliwa na Serikali. Vilevile, napenda nimshukuru Dkt. Philip Mpango (Mb), Waziri wa Fedha na Mipango, Mhe. Dkt. Ashatu Kijaji (Mb), Naibu Waziri wa Fedha na Mipango kwa ushirikiano wao walioutoa kwa Kamati. Napenda kuwashukuru watendaji wote wa Wizara ya Fedha na Mipango na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushirikiano walioutoa katika kipindi chote cha kuchambua Muswada huu. Kamati pia inawashukuru

wadau wote waliofika mbele ya Kamati na kutoa maoni yao kuhusu Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru Mhe. Mashimba Mashauri Ndaki, Mbunge wa Maswa Magharibi, Makamu Mwenyekiti wa Kamati pamoja na Wajumbe wote wa Kamati hii kwa umahiri wao katika kuchambua vifungu vya Muswada huu na kuweza kuboresha hadi kufikia hatua hii. Naomba niwatambue Wajumbe hao kama ifuatavyo;

1. Mhe. George Boniface Simbachawene, Mb – Mwenyekiti
2. Mhe. Mashimba Mashauri Ndaki, Mb – Makamu Mwenyekiti
3. Mhe. David Ernest Silinde, Mb
4. Mhe. Dkt. Immaculate Sware Semesi, Mb
5. Mhe. Mbaraka Kitwana Dau, Mb
6. Mhe. Mendrad Lutengano Kigola, Mb
7. Mhe. Maria Ndilla Kangoye, Mb
8. Mhe. Oran Manase Njeza, Mb
9. Mhe. Riziki Said Lulida, Mb
10. Mhe. Freeman Aikael Mbowe, Mb
11. Mhe. Hasna Sudi Katunda Mwilima, Mb
12. Mhe. Makame Kassim Makame, Mb
13. Mhe. Balozi Adadi Mohamed Rajab, Mb
14. Mhe. Abdallah Majura Bulembo, Mb
15. Mhe. Prof. Anna Kajumulo Tibaijuka, Mb
16. Mhe. Ibrahim Hassanali Mohammedali Raza, Mb
17. Mhe. Stephen Julius Masele, Mb
18. Mhe. Ali Hassan Omari, Mb
19. Mhe. Martha Jachi Umbulla, Mb
20. Mhe. Dkt. Dalaly Peter Kafumu, Mb
21. Mhe. Albert Obama Ntabaliba, Mb
22. Mhe. Andrew John Chenge, Mb
23. Mhe. Suleiman A. Sadiq, Mb
24. Mhe. Shally J. Raymond, Mb
25. Mhe. Hussein M. Bashe, Mb

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee kabisa, napenda kuchukua fursa hii kumshukuru Ndg. Stephen Kagaigai, Katibu wa Bunge kwa kuiwezesha Kamati hii kutekeleza majukumu yake katika kipindi chote. Aidha, napenda kuishukuru

Sekretarieti ya Kamati ya Bajeti ikiongozwa na Kaimu Mkurugenzi Ndugu Lina Kitosi, Kaimu Mkurugenzi Msaidizi Ndugu Michael Kadebe na Makatibu wa Kamati hii Ndugu Godfrey Godwin, Emmanuel Rhobi, Matamus Fungo, Lilian Masababla na Maombi Kakozi kwa kuratibu shughuli za Kamati pamoja na kutoa ushauri wa kitaalamu na hatimaye kukamilika kwa taarifa hii kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naunga mkono Muswada huu na naomba kuwasilisha.

George B. Simbachawene, Mb
MWENYEKITI
KAMATI YA BUNGE YA BAJETI
15 Novemba, 2018

SPIKA: Nakushukuru sana Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti kwa uchambuzi wa Kamati yako na kwa jinsi ambavyo Kamati hii imefanya kazi pamoja na Mheshimiwa Waziri na Naibu kwa saa nyingi sana, wakati mwingine wakifanya kazi mpaka saa sita, saa saba, saa nane usiku; hongereni sana.

Sasa hapa nina mtanziko kidogo wa nini kifuate. Bahati nzuri yupo Mheshimiwa Selasini ambaye anakaimu upande huo wa *Chief Whip.* Asubuhi hamkuweka Mezani taarifa yenu – Mheshimiwa Nsanzugwanko umesimama, unataka kuongea? *Okay* – kwa sababu ambazo sizifahamu, na kwa sababu hamkuwepo basi tumeendelea na shughuli kama kawaida.

Sasa kiutaratibu kitu ambacho hakikuwekwa Mezani basi ndiyo hivyo, inakuwa imepita. Nakupa nafasi tu ujitetee dakika mbili kama kuna… lakini kimsingi hamkuja makusudi, najua sababu zenu kwa nini hamkuja, lakini mnapaswa kujua katika shughuli za Bunge mngemruhusu hata mmoja wenu aje sasa ninyi mnajiruhusu wote kukaa huko, hamtaki hata mmoja ashuhudie Bunge linavyoanza. Kwa hiyo, hamkuweka Mezani.

MHE. JOSEPH R. SELASINI: Mheshimiwa Spika, kwanza nichukue nafasi hii kwa niaba ya wenzangu kuomba radhi, ni kweli hatukuweka Mezani hotuba yetu na sababu ni kwamba tulikuwa na kikao kifupi ambacho kwa bahati mbaya tukajisahau tukachelewa. Nafahamu Kiti chako mara zote kimekuwa kikitumia busara na maoni yetu ni muhimu katika kusaidia sheria hii ya wananchi iweze kupata mchango wetu kwa faida ya Taifa. Naomba sana Kiti chako kitumie busara ili hotuba yetu ipate kuwasilishwa.

SPIKA: *Chief Whip* upande wa Serikali.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, VIJANA, AJIRA NA WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Spika, Bunge letu linaendeshwa kwa taratibu na Kanuni na taratibu na Kanuni zimekuwa mara zote zikiwa ni msingi wa kuhakikisha kwamba Bunge linaendeshwa kwa mujibu wa taratibu zilizowekwa. Na utaratibu wa mijadala Bungeni unaanzishwa kwa kuwasilisha hati Mezani asubuhi, sasa kumetokea hoja upande wa pili na hoja hiyo nadhani Kiti chako kinaweza kuona kinafanya nini lakini kimsingi Kanuni ndizo zinazoongoza utaratibu wa uendeshaji wa shughuli ndani ya Bunge letu.

SPIKA: Basi Waheshimiwa Wabunge ili Kanuni zetu ziheshimike na zizingatiwe, naamua kwamba tunaendelea na utaratibu kama kawaida. Ni vigumu sana kuruhusu kitu ambacho hakikuwa kimeweka Mezani sasa tuendelee na *presentation* yake. Lakini kwa vile Waheshimiwa Wabunge wote mnazo nakala za hotuba hii ya Upinzani, naomba mpitie kwa wakati wenu wakati wa uchangiaji mzingatie. *(Makofi)*

Basi tunakwenda moja kwa moja kwenye wachangiaji sasa; Mheshimiwa Hussein Bashe, atafuatiwa na Mheshimiwa Mashimba Ndaki tafadhali.

MHE. HUSSEIN M. BASHE: Mheshimiwa Spika, ahsante, kwanza nitumie fursa hii kwa niaba ya wananchi wa Jimbo la Nzega kuishukuru Serikali leo imetangazwa *tender* ya ujenzi wa daraja la Mgohola lenye urefu wa mita 21 ambao ilikuwa ni kilio tangu uhuru. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, awali ya yote nitumie fursa hii kuishukuru Serikali kwa dhati kwa kuleta Muswada huu, Muswada huu imekuwa ni kilio cha muda mrefu na wananchi wetu huko vijijini wamekuwa wakikumbana na changamoto nyingi sana zinazotokana na *unregulated microfinance business* inayofanyika katika miji yetu na vijiji vyetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, na vilevile niishukuru Serikali kwa ku-*giving* na kukubali mapendekezo ya Kamati iliyopelekea mpaka muswada huu kuchelewa kwa siku moja mbili kuingia na kuweza kufikia hapa tulikofika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pamoja na yote hayo nilitaka nichangie mambo machache tu ambayo ni muhimu Serikali wakayaangalia. Hapa mkononi imeshika sera ya Taifa ya fedha sera ya Taifa ya huduma ndogo za fedha ya mwaka 2017. Ambayo sera hii ndiyo msingi mkuu wa kuandaa sheria hii ambayo leo tunaipitisha katika Bunge lako Tukufu.

Mheshimiwa Spika, ukiitazama sheria hii inaonekana kwamba *application* yake itakuwa Tanzania Bara peke yake, lakini ukiitazama sera hii ukurasa wa 49 umetaja Baraza la Wasimamizi wa Huduma za Fedha, na katika Baraza hili wametaja Taasisi zitakazokuwepo naomba ninukuu, sera ya Taifa ya huduma ndogo za fedha ya mwaka 2017 inaekeleza uanzishwaji wa Baraza la Usimamizi wa Huduma Ndogo za Fedha ambalo litakuwa na Wajumbe wafuatao:-

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Fedha na Mipango Tanzania Bara na Zanzibar, Benki ya Kuu ya Tanzania na imeendelea kutaja Taasisi zingine ambazo zitaunda Baraza hilo. Lakini tukiisoma sheria inasema kwamba sheria hii itasimamiwa, itatekelezwa katika upande wa Tanzania Bara pekeyake.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo tahadhari ambayo nataka niielete mbele ya Bunge lako na mbele ya Serikali ni kuangalia mambo makubwa mawili Taasisi ambayo tumeipa mamlaka ya kwenda ku-*regulate microfinance* na ambayo tutafanya *amendment* kwenye *section five* ya sheria ya Benki Kuu, Benki Kuu ni Taasisi ya Muungano, ambayo imepewa jukumu la kisheria kwenda kuisimamia sheria hii. Na suala la fedha ni suala la muungano.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar itakapoenda kuandaa mchakato wa kutunga sheria ni vizuri Serikali ya Jamhuri ya Muungano na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar wakaa pamoja kuangalia *harmonization* ambayo haitotuletea matatizo huko mbele hili ni jambo muhimu sana kwa ajili ya kuendelea ku-*maintain* na kuutunza muungano wetu. Kwa sababu Taasisi hizi inaweza ikawa imesajiriwa Tanzania Bara lakini ikafanya kazi vilevile upande wa pili wa muungano, upande wa pili wa muungano wakiwa na sheria yao na wakati huo huo Tanzania Bara tutakuwa tunasheria yetu kama kutakuwa hakuna *harmonization* kutakuwa na tatizo huko mbele tunakokwenda. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo la pili ambalo nilitaka nishauri ni *definition microfinance* kule Nzega kuna vikundi vinaitwa Masalenge, kuna vikundi vinaitwa Sungusungu, vikundi hivi vinakusanya fedha na vinakopeshana *not for the purpose of making interest for the purpose of making profit,* ni *service* kwa *community* yake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nilitaka nishauri kwenye *definition* ingawa *amendment* ya Serikali ambayo iko mbele yetu na naomba niinukuu wamesema *clause 3 microfinance group means a group collectively formed and managed by members and registered under this Act to undertake microfinance business including mobilization of savings from its members and provision of loans to its member but does not include; self-help societies, social group or group formed for non-microfinance business.*

Mheshimiwa Spika, sasa ushauri, na *amendments* itakuja, nashauri kwamba tufanye *amendment* ku-*expand definition* hii na tu-*include* mambo yafuatayo:-

Mheshimiwa Spika, *clause 3* kwenye *community microfinance group* tuseme *community microfinance group means a group collectively formed* itashuka *community self-help groups formed to receive collections from members or donation for own socia- economic welfear and other safety net purpose as agreed amongst themselves; for the purpose agreed among themselves, social interest group clubs* na zenyewe ziweze kupata *definition* kama *amendments* ambayo tutai-*submit*.

Mheshimiwa Spika, kwa sheria hii ya usimamizi hata kile kikundi cha faraja cha Waheshimiwa Wabunge hapa ambacho tunakusanya fedha na kuweza kusaidiana pale ambapo kunatokea matatizo kwa mujibu wa sheria hii, sheria inataka visajiriwe. Na sheria imesema *penalty* na bahati mbaya au nzuri *BOT* kwa mujibu wa sheria itaruhusiwa kupeleka *power* zake kwenye *delegated authority* hasa kwenye halmashauri. Sasa kama hatutaweka *proper structure* kule vijijini na tuna-*promote finance inclusion* nina hofu kubwa sana kwamba wenzetu katika utekelezaji kule chini na kwa sababu kuna *penalties* isije ikageuka ni chanzo cha mapato kule uraiani.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, na vile vikundi vyetu vya Sungusungu navyo vikakosa fursa ya kujikusanya na kuweka fedha pamoja na kusaidiana. Ni vizuri *definition* ya hizi *microfinance group* tukai-*expand* na kuwawekea *some protection* hawa watu walioko katika vikundi vidogo vidogo hasa *tier 4*, na watu wetu unafahamu ni jamii zetu na muundo wetu sisi wa kitanzania ni tofauti sana na Mataifa mengi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ushauri wangu hawa watu wetu walioko katika vikundi vidogo vidogo vijijini wasi-*follow* katika hizi *penalties* na ili wasi-*follow* ni lazima tu-*expand definition* ya *microfinance group*, *for those people*

who a not interested in making profit na wale ambao hawafanyi biashara iwe ni waweze kuwa *defined* vizuri na sheria hii inayoweza kwenda kuwasimamia.

Mheshimiwa Spika, la mwisho ambalo nilitaka tu niseme hatua hii, tuliyofika Waziri kwa mujibu wa sheria anaenda kunda *regulations* na kwa sheria zetu ni kwamba *regulation* inatengezwa na Waziri inakuwa *gazette* inaanza kuwa *implemented* halafu kama kutakuwa kuna *any abnormalities regulation* hizo tutapata fursa kupitia Kamati ndogo ya sheria wanaweza kuzipitia upya na kutoa maoni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni jambo la kutafakari umewadia wakati wa *regulations* kabla hazijaanza kuwa zinatekelezwa ziweze kupitishwa na Bunge lako Tukufu ili kuweza ku-*protect* wananchi wetu. Na mimi nataka nimuombe Waziri wa Fedha hapa akitunga *regulations* za hii sheria kabla hajazi-*gazette if* busara tu angalau ziweze kufika kwenye Kamati ndogo na kuweza kuangalia, kwa sababu sheria hii inaenda kugusa watu wetu wa chini kabisa na tusipokuwa makini inaweza kwenda kuwaumiza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, niishukuru Serikali kwa dhati kabisa kuleta *microfinance act* na kw ajili yaku-*regulate* hii *business* huko uraiani mtu anakopeshwa 100,000 anaambiwa mwisho wa mwezi ulipe 150,000 usipolipa 150,000 ile *penalty* inaendelea ku-*grow* na kwa kuwa hawako *regulated* watu wananyang'anywa mali zao majumbani wanafilisiwa, kwa hili ni jambo jema sana kwa ajili ya *growth* ya *microfinance.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naishukuru sana Serikali naunga mkono hoja ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge napata tabu kidogo kwa sababu kuna *amendment* ya Serikali ambayo sina na ninyi naamini hamna pia hebu niwaombe watu wangu haraka sana hata kama ziko *copy* chache zianze kuja hizo kwanza. Kwa sababu inawezekana Mbunge akaangaika na jambo ambalo kumbe limeshafanyiwa marekebisho. Fanya

haraka sana kwa sababu sheria hii kama nilivyosema Kamati ya bajeti na Waziri wamekuwa na maelewano mazuri sana na wamerekebisha mambo mengi sana, bado iko *brumous* yaani kubwa hiyo ninayoitaji. Ahsante sana Mheshimiwa Hussein Bashe, sasa Upendo Peneza utafuatiwa na Mheshimiwa Mashimba Ndaki, Mheshimiwa Upendo.

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipatia fursa hii ya kuchangia na ninamshukuru pia Mwenyezi Mungu kwa kuniwezesha na kunifikisha katika siku ya leo Bungeni. Katika uwasilishaji wa Muswada huu Bungeni kama ambavyo Waziri mwenyewe ameeleza amekiri kulileta suala hili katika hati ya dharura na sikatai umuhimu wake kama ambavyo Waziri amekwishaeleza.

Mheshimiwa Spika, ningependa kuzungumzia suala ambalo linajitokeza kwa kiasi kikubwa sana katika ibara karibia tano ndani ya Muswada huu kuanzia Ibara ya (6) kifungu kidogo cha (3), Ibara ya 39 (1) Ibara 42(6) Ibara 43(2) Ibara ya 44 2) Ibara ya 47(2). Maeneo haya yote Muswada huu inataja kwamba katika adhabu ama matatizo ambayo yatakuwa yamejitokeza kutokana na watu kushindwa kutimiza masharti ambayo yamewekwa ni kwamba adhabu hizo zitatajwa na *regulations* ama kama wanavyotaja kwamba adhabu hizo zitafanyika kutokana na *measures as may be appropriate to ensure compliance. (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa hili ni suala ambalo mimi naona hata kama ni udharura ingekuwa ni vizuri ikatutajua ni adhabu gani hasa ambao watu hawa watapatiwa kutokana na kushindwa kutimiza masharti hayo. La sivyo Bunge hili litakuwa linatumika kutunga sheria ambazo utekelezaji wake tunawaachia watu wengine ambao, na pia vilevile tunapisha sheria ambazo tunamwachia Waziri na watu husika kutunga *regulations* ambayo mwisho wa siku zinakuja kuathiri watu wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Bashe amependekeza kwamba Bunge liwe linaletewa *regulations* hizi kabla ya kutumika. Lakini siyo suala ambalo lipo kwa

maana kisheria kwamba suala ambalo litafanyika ni suala ambalo lina ushauri ambao Serikali inaweza ikaamua kuchukua ama kutouchukua. Sasa kama Bunge kuna haja ya kufanya marekebisho katika hayo maeneo ambayo Serikali imeandika na ni katika ibara nyingi kwamba *shall take measure as may be appropriate who determine what is appropriate* na kwenye hayo maeneo ambayo yametaja kwamba *shall be subjected to a penalty as prescribed in the regulations* hizo regulations pia na zenyewe basi sheria itaje, Muswada huu utaje ni kitu gani hasa ambacho kita kinakuwa kunashughulikiwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba pia nizungumzie katika suala zima la katika eneo hili la Muswada ambalo limezungumzia *microfinance business* ukiangalia katika Ibara ya 4 ya Muswada huu kipengele cha 3, Ibara ya 4(3) ambacho kinasema *without prejudice to the generality of sub-section (2) the microfinance business undertaken under this Act shall include-* ukienda katika kipengele cha (b) ambacho kinazungumzia *accepting savings and providing loans of other credit facilities to micro or small enterprises and low income household or individuals.*

Mheshimiwa Spika, langu la muhimu ambalo naiomba pia Serikali ni kufuata eneo hili la *low income household* lisiwemo katika vipengele ambavyo vinakuwa *considered* kama *microfinance business.* Suala ni moja tu hapa watu wengi ambao tunawazungumzia kama watu wenye kipato kidogo ni wanawake ambao wako katika majimbo yetu, ni wanawake ambao wako katika maeneo ambayo tunatoka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, wanawake hawa ndio hata wapiga kura wa watu wengi ambao tunawategemea humu ndani lakini leo itashangaza kama tutapitisha sheria ambayo wanawake hawa tumekuwa tukiwahamasisha katika vikundi mbalimbali ili wao waweze walau hata kujumuika na kujitengenezea hela kidogo, sasa tunawatengenezea sheria ambayo watakamatwa, watanyanyaswa kwa sababu ya

sisi wenyewwe kama Wabunge kutozingatia hali halisi ya wanawake hawa katika maeneo hayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kule Geita na mfano wa vikundi vya wanawake ambao kikundi komoja wanawake wanachangishana kwa wiki shilingi 1000 wengine wanachangishana kwa mwezi shilingi 2000. Sasa wanawake ambao wanakusanyisha kwa wiki shilingi 2000 ama kwa mwezi shilingi 2000 ama kwa wiki shilingi 1000 ama kwa wiki shilingi 500 leo unamlazimisha atoke umbali mrefu aende mpaka kwenye halmashauri kuhakikisha ya kwamba kikundi hiki kinasajiliwa pesa tu ya kusajili ni changamoto kuipata kutoka na michango hiyo midogo midogo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ni vizuri sasa kwamba hata kwenye hiyo *tier 4* ambayo tunaizungumzia katika sheria hii situ kwamba ibaki na itengenezwe maana nyingine hapana. Lakini iondolewe kabisa vikundi au hawa wanawake wadogo wadogo ambao tunawazungumzia tayari kupitia halmashauri wanasajiliwa, tayari kupitia halmashauri zetu wanasajiliwa na wale wanaojisajili ukienda kuangalia ni vikundi vingi ambavyo viko katika maeneo ya mjini watu wamepatiwa taarifa Serikali haina mkakati haina mpango au tuseme haijafanya kazi ya kwenda kuhamasisha kutoa elimu kwa wanawake katika hayo maeneo ya pembezoni. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kwa kiasi kikubwa sana ni kwamba tunatunga sheria watu hawana elimu watu hawatapa hiyo elimu, lakini baadaye itaenda kuwakwanza hawa wanawake kaika maeneo hayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri Dkt. Mpango alivyokuwa akiwasilisha amezungumzia kipengele ambacho wamekiweka katika jedwali la marekebisho la 59(a) kipingele hichi ambacho kitagusa ibara ambazo kitagusa ibara ambazo zilikuwa zinazungumzia *tier 1*, *tier 2, tier 3* na *tier 4* kwa umoja wake. Lakini ibara ambazo inahitaja *tier 4* kama yenyewe ambayo ndo inagusa wanawake wetu hawa mfano Ibara ya 40 , katika Ibara ya 40(2) ambayo inasema

without prejudice to sub-section (1), a microfinance service provider under Tier 4 shall appoint a person responsible for internal control of financial affair of the service provider in a manner provided for in the regulations.

Mheshimiwa Spika, hichi ni kipengele ambacho kinawataja *Tier 4* moja kwa moja na kuna kipengele pia vingine ndani ya Muswada huu ambavyo vinawataja *Tier 4* moja kwa moja. Sasa marekebisho ambayo Mheshimiwa Waziri anatuletea ni marekebisho ambayo yatagusa maeneo ambayo yalikuwa mwingiliano kwa maana kuna *Tier 1, Tier 3*, na *Tier 4* zote kwa pamoja zikiongelewa kwa umoja huo ndiyo anazungumzia kwamba wanaleta marekebisho ili kuondoa *Tier 4* katika maelekezo haya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nina muomba sasa Waziri wa Fedha kukubali kwamba watu ambao ni wa chini kabisa si tu kwamba watafutiwe *definition* nyingine kama Mheshimiwa Bashe anavyosema. Lakini tuwaondoe kabisa na badala yake Serikali iweke mwongozo mzuri kupitia halmashauri zetu ambao tutakuwa tukiwapatia elimu wanawake hawa na hivi vikundi vidogo vidogo katika maeneo yao na kuhakikisha ya kwamba taarifa zinaweza kuwafikia huduma mbalimbali zinaweza kufikia ndipo hapo baadaye tufikie kuwataka waweze kujisajili, kuwataka waweze kuendana na taratibu mbalimbali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, na kama Serikali ina hofu ya utakatishwaji wa fedha hakuna utakatishwaji wa fedha kwa wanawake wanaochangisha 500, kwa wiki hakuna utakatishaji wa fedha kwa wanawake waliochangishana 1000 kwa wiki, hakuna namna hiyo yoyote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo kama ni Serikali iweke mwongozo mzuri kupitia halmashauri ya kuwawezesha hawa wanawake ili kuweza kujua mfumo mzuri wa kuweza kufanya mambo yao. Hata katika ripoti tunawalazimisha kwamba lazima wawe na *recording*, lakini tunaongeza

kuhusu wanawake hawa wa Kisumuma kule kijijini ambao hata kusoma na kuandika hawajui, wanachojua ni kujumulisha tu hela walizonazo kwenye kikundi chao na namna ya kugawana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ukitaka kwamba haya yote lazima wakupate hata wao kwa kiwango kidogo ni vizuri wakawa na utaratibu wao, lakini kwa sasa tuhakikishe ya kwamba tunaweza kuanza kuwajengea uwezo kwa utaraibu uliopo kabla hatujawalazimisha kupitia sheria hii. Nakushukuru sana ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Upendo Peneza. Mheshimiwa Mashimba Ndaki atafuatiwa na Mheshimiwa Heche.

MHE. MASHIMBA M. NDAKI: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kunipa nafasi na mimi nitoe maoni yangu kuhusiana na Muswada huu ambao kwa kweli kama ulivyosema tunaushughulikia kwa mapana yake na marefu kama Kamati na naamini tumekuja na kitu ambacho kitakuwa kimeboreshwa sana kwa sababu tulikuwa na masikilizano mazuri na Serikali na mambo mengi sana tumekubaliana na kuyaweka sawa sawa. Utakumbuka hata mawazo wanayoendelea kutoa Wabunge pengine wakisoma *between the lines* watagundua kwamba kila kitu kilikuwa kimeshughulikiwa vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwanza niipongeze Serikali wka kukubalia kuandika upya Ibara ya 32 kwa sababu sera ilikuwa inazungumza vizuri sana juu ya uwezeshaji wa vikundi na *microfinance business* kwa ujumla wake, kulea na kuzifanya zikue lakini mwanzoni kabisa Sheria ilivyokuwa imeletwa ilikuwa inazungumza kudhibiti, kusimamia, kudhibiti, kusimamia sasa baadaye katika majadiliano tukakubaliana pia kwamba Sheria nayo ije na dhamira ile ile ya kuwezesha vikundi hivi vikue, vilelewe halafu viweze kuwa *transformed* kutoka kwenye daraja moja kwenda daraja lingine vizuri kwa hiyo, Ibara ya 32 Serikali waliyoongeza kwa kweli itasaidia sana kwa upande huo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nina mambo kama mawili ambayo ninataka kuyaongezea. Mengi tumeyesema kwenye Kamati lakini haya mambo mawili pengine niongezee hapa na kuona ni kwa namna gani Serikali wanaweza kushughulikia:-

Mheshimiwa Spika, la kwanza ni suala la Benki kuu na mamlaka zitakazokasimiwa; tunajua, tunaelewa Benki Kuu inashughulika na mambo makubwa hasa ya sera za kibajeti na uchumi wa nchi yetu. Haya mambo ni makubwa na ulkiangalia wafanyakazi au watumishi walioko pale wamepangwa kwa namna ya kushughulikia masuala haya makubwa mawili, sera ya bajeti, sera ya kifedha na uchumi wa nchi yetu. Sasa ukiwaongezea suala hili la *microfinance* itahitajika wawepo pia watumishi wa kutosha sana kushughulikia suala hili kwa sababu *microfinance* kwenye nchi yetu imepanuka sana na bahati mbaya kwamba kipengele hiki cha *microfinance* kinakua kuliko uwezo wa Serikali yenyewe kuweza kuwashughulikia kikamilifu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nilikuwa naomba kwamba, pamoja na jukumu hili kubwa ambalo wamepewa, pengine Benki kuu waangalie ni kwa namna gani wanaweza wakaweka watumishi watakaoshughulika tu na *microfinance business* kwa sababu ni pana sana na imeenda mpaka kwenye kila kona ya nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nilikuwa naomba kwamba ili tusikwame kwa sababu watakuwa wanatoa leseni, ili tusikwame basi *BOT* au Benki kuu waone ni kwa namna gani wanapata watumishi wa kutosha kuweza kushughulikia suala hili. Lakini pia mamlaka zile kasimiwa na zenyewe zinafanya mambo mengine. Kwa mfano, mamlaka kasimiwa ya Tume ya Maendeleo ya Ushirika au TAMISEMI na wenyewe wana majukumu yao. Sasa ukiangalia watumishi wao pia ni hao wanaofanya mambo ya kwao sasa tukiwaongezea na kazi hi basi pia wao inabidi wawe na watumishi wa kutosha kushughulikia suala hili ambalo ni kubwa na lina faida kubwa kwa wananchi wetu. Kwa hiyo, huo ni ushauri wangu wa kwanza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini ushauri wangu wa pili ni kuhusiana na mamlaka hizi kasimiwa hizi *delegate authority* kama Tume ya Mandeleo ya Ushirika na mamlaka za Serikali za Mitaa. Hawa watu wawili au mamlaka nyingine itakayokasimiwa lazima wasome Sheria hii na kuielewa vizuri sana ili katika utekelezaji wake yasitokee mambo ambayo Waheshimiwa Wabunge wanaanza kuwa na wasi wasi nayo.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Peneza ametaja wasiwasi wake lakini hizi mamlaka kasimiwa hizi zitakapokuwa zimeelimishwa kiasi cha kutosha kuhusiana na Sheria hii ambayo tunaipitisha, wataitekeleza vizuri kwa nia ambayo itaendeleza ubunifu wa vikundi na wajasiriamali tulionao lakini wakiichukua tu hivi hivi kwa jumla jumla bila ya elimu ya kutosha juu ya jambo hili. Basi tunaweza kutegemea kutokea mambo ambayo siyo mazuri sana kwa watu wetu kwa sababu tumeshuhudia mamlaka zinapokasimiwa kufanya jambo, wanaenda *mechanical* mno, kwamba wao ili mradi wamesoma Sheria inasema hivi bila kuangalia mazingira na namna ambavyo hivi vikundi vyetu vinafanyakazi basi wao wanajumlisha tu na kuswaga kwa namna ambayo itakuwa ni ya kiunyanyasaji pengine au namna ambayo itakuwa haiendelezi hawa watu wa *microfinance* kwenye maeneo yetu. *(Makofi)*

Kwa hiyo, naomba sana sana watu hawa watakaokasimiwa basi waelimishwe kiasi cha kutosha ili kwamba watakapokuwa wanatekeleza Sheria hii, Sheria hii iendeleze ubinifu, iendeleze kuwezeshwa na ukuaji wa vikundi tutakavyokuwanavyo kwenye maeneo yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, suala la mwisho ni suala hili la *community commodity exchange,* hili suala ambalo Mwenyekiti wa Kamati amelisema. Ni kubwa sana kwenye maeneo ya vijijini, maeneo tunayolima. Watu wanakopeshana mazao na wengine wanakopeshana pesa ilia je achukue mazao. Kuna mazao kwa mazao lakini pia kuna pesa kwa mazao. Sasa tulipozungumza na Serikali wakasema jambo hili linahitaji utafiti wa kutosha ili kwamba

baadaye waje na vitu ambavyo vitakuwa na mashiko ili kuweza kurekebisha Sheria tunayotunga leo.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo wito wangu ni kwamba basi Serikali wafanye haraka iwezekanavyo, fanya utafiti huu ili waweze kuja na mabadiliko yatakayosaidia ku-*regulate* pia jambo hili kwa sababu ni kubwa sana kwenye jamii zetu na kwa sehemu linawanyanyasa sana wananchi wetu kwa sababu halina utaratibu na kwa hiyo anayekopesha ndiye anayekuwa na nguvu. Kwa hiyo, anafanya anachotaka na unakuta wananchi wetu anauziwa nyumba, ananyang'anywa baiskeli, ananyang'anywa bodaboda yake, baiskeli yake au shamba ananyang'anywa kwa sababu tu utaratibu haukukaa vizuri kwenye jambo hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, mawazo yangu yalikuwa ni hayo machache pamoja na mawazo ya Kamati tuliyotoa lakini haya nilipenda kuongezea.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. Naomba kuunga mkono Muswada huu. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Mashimba Ndaki, huyo ni Makamu Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti kwa mchango uliotupatia. Nilishamtaja Mheshimiwa John Heche na atafuatiwa na Mheshimiwa Abdallah Mtolea *(CUF).*

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru kunipa nafasi niweze kuchangia kwenye Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, siku zote nimekua nikisema hapa, Serikali ni lazima kama yenyewe inavyojinasibu huko nje iwe inapoleta Sheria humu au inapoleta hoja yoyote Bungeni iwe inalenga zile kauli zake inazosema ni Serikali ya wanyonge. Sasa mimi huwa napata shida sana, mnasema nyie ni watu mnataka kusaidia wanyonge ambapo pia nasema hii Nchi haipaswi kuwa na hao watu wanyonge kwasababu rasilimali

tulizonazo zinatosha kutuweka tusiwe wanyonge lakini unaleta Sheria ya kuwakandamiza hao wanyonge, huwa napata shida sana.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu watu wanaokopeshana kwenye hivi *VICOBA* kwenye *SACCOS,* watu wanaounda hii mifuko midogo miodgo vijijini ni watu masikini au hata ambao wako mijini ni watu ambao hawana uwezo. Ni watu wenye kipato kidogo ambao ni wengi kweli kweli humo mpaka hata walimu wanaangukia humo, walimu ambao ni watumishi wa Serikali hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa kwanini wanafanya hivyo? Kwa sababu hawawezi ku-*meet regulations* za benki ambazo bbenki zimeweka pale Sheria na taratibu za kuweza kukopeshwa ni lazima uwe na *collateral* ya kuweka. Kuna watu wana majumba lakini hayana hati na vitu vingine kwa hiyo wanaunda hivi vimifuko vidogo vidogo kusaidiana. Sasa nimejaribu kusoma *Tier 4* na kuangalia kitu ambacho kinapandekezwa.

Mheshimiwa Spika, najiuliza, hivi dhamira ya seriakli hii ingekuwa ni kutengeneza mazingira kwamba watu wanaokopeshwa kwa sababu kuna riba na kuna nini, kama Serikali hii ina lengo la kusaidia watu masikini iondoe zile riba au iendelee kuzishusha kuliko kutunga Sheria zenye makatazo na Sheria za kutisha watu kwamba watu wanapounda vikundi. Kwa mfano, walimu wale wanakopeshana kule kwenye mashule wanaunda kakikundi kao ka watu 10 leo wanachanga mshahara wa shilingi 50,000 ambao tayari mmeshaukatia kodi, wanachangishana wanampa Silinde kesho wanampa heche, siku nyingine aanampa mwingine, nyie mmeanza kufanya kama mlivyoanza kufanya kwa Machinga kwamba sasa mnataka tu kuvitambua lakini mwisho wa siku mnacholenga pale Mheshimiwa Dkt. Mpango ni kuja kuanza uwa-*charge* hawa watu kodi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mtawa-*charge* kodi kwenye pesa ambazo tayari mmeshachukua kodi kwenye huo mshahara.

Mlianza hivi hivi kwa machinga kwamba machinga tuwatambue, mwisho wa siku mkasema machinga wapewe leseni sasa Wamachinga hao nimeona hata Mkurugenzi wa Arusha anasema waanze kulipa kodi.

Mheshimiwa Spika, sasa haya mambo yanaweza kuanzia mbali ukiangalia hivi vikundi vilivyowekwa hapa baadaye tutaanza kuchangiana pesa kwenye misiba yaani Serikali hii inayoitwa ya wanyonge, watu wamejikusanyia pesa kwenye msiba waende kuzika mnakata mchukue kodi kwenye msiba. Mnataka mchukue kodi kwenye vikundi.

SPIKA: Mheshimiwa Heche si twende useme ukurasa fulani hawa jamaa wanataka kuchukua kodi kwenye msiba ili tuione maana utawabambikizia watu hapa na wananchi wataamini kwamba hii Serikali inataka kugawana hela za msiba. Ahsante. *(Kicheko)*

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Spika, hizi pesa za vikundi...

SPIKA: Siyo wote tumesoma hii ndiyo maana tunataka kidogo uwe unarudi, unatukumbusha. Endelea tu Mheshimiwa.

MHE. JOHN W. HECHE: Siyo wote tumesoma lakini ni wajibu wa kila Mbunge kusoma pia hilo usisahau.

Mheshimiwa Spika, nimsema, kwenye *Tier* 4 inasema; vikundi ambavyo wamevitaja hapa *(community financial groups)* wamezitaja hapa hata wakopeshaji *(money lenders)* wadogo wadogo, mmoja mmoja mmemuweka hapa kwamba nyie nia yenu ni kuanza kwanza kuwatambua kama Sheria hii inavyoelekeza.

Mheshimiwa Spika, nakuwa *skeptical* kwa sababu mmeonyesha mara nyingi mnasema mnataka kutambua kitu

mwisho wa siku mnakwenda hatua ya mbele zaidi ya kwenda kuanza kuwa-*charge* kodi ndicho ninachosema. Kwamba kama watu wamejikusanyia pesa, kwa mfano, walimu nimetoa mfano wana kikundi cha watu 10 wanakopeshana pesa zinazunguka na ni pesa ambazo ni za mshahara, mshahara ambao tayari umeshalipiwa kodi *(Pay As You Earn)* baadaye unakuja kutaka kuu-charge tena ule mshahara wa kikundi unataka uu-*charge* kodi hicho ndicho ninachozungumza.

Mheshimiwa Spika, na hapa ndipo ninaposema Serikali yenu hii ya CCM siyo Serikali ya wanyonge, ni Serikali iliyoshindwa kazi yake sasa inataka popote kwa sababu inaonekana mlifikiri pesa ni nyingi sana sasa mmeshagundua pesa kwenye Mabenki hazipo mnataka kuanza kutafutana kwenye M-pesa, kwenye vikundi vya misiba, sijui kwenye nini ndiko mnakotaka kwenye kukandamiza watu huko, hilo la kwanza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo la pili ni kuhusu huu Muswada kukiuka Katiba, Muswada huu na nimemuona hapa *Chief whip* wetu ameomba busara zitumike kwamba uruhusu maoni yetu ya Kambi ya Upinzani yasomwe ambayo ni maoni ya wananchi ukazuia kwamba maoni haya yanakiuka Kanuni, Kanuni tu ya Bunge umeweka msimamo pamoja na maoni yetu hayaja...

SPIKA: Mheshimiwa Heche!!! Tangu lini unamjadili Spika? Wewe jadili hoja uliyoomba kuchangia hilo nilishatoa *ruling* tayari na taratibu zetu unazifahamu, usigombane na kiti wewe changia tu dakika zenyewe zimebaki chache.

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Spika, sasa Muswada huu unakwenda kukiuka Katiba ya Jamhuri ya Muungano. Ukisoma kwenye mnyongeza ya kwanza mambo ya Muungano ambayo ni kipengele cha 12 kinasema "mambo yote yanayohusika na sarafu, fedha kwa ajili ya malipo yoyote halali, ya noti..." imeendelea mpaka kule mwisho.

Mheshimiwa Spika, sasa mnapotunga Sheria hii hapa ambayo sehemu ya pili imesema inakwenda kutumika kwa Tanzania Bara peke yake wakati huo Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanznaia inasema masuala yote ya fedha ni masuala ya Muungano huku ni kukiuka Katiba kwa wazi kabisa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ni jambo la aibu na ni jambo la ajabu wkamba Bunge hili limekuwa sehemu ya kuwa linatunga Sheria mbalimbali ambazo zinakiuka Katiba kwa makusudi, zinawapa watu mamlaka ya kukanyaga Katiba ambayo wote tuliapa hapa kulinda.

SPIKA: Mheshimiwa Heche ni vizuri sana unapoongea kuwa muangalifu kidogo na basi kama unasema hivyo hayo maneno toa na mifano maana yake unatuhumu tu. Unapotuhumu kwamba Bunge hili linakanyaga Katiba ni tuhuma nzito. Kwa hiyo, lazima ujipange kidogo tuelewane. Kam hoha yako niu kwamba kwanini Sheria hi haiendi na upande wa pili hiyo ni hoja Mheshimiwa Waziri yupo atafafanua lakini unatoka huko tena unakuja kwenye Bunge hili unalituhumu mwanzo mwisho Mheshimiwa Heche basi tupe na mifano ili turidhike kidogo maana ni tuhuma nzito.

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Spika, sipendi pia kubishana na wewe lakini nakumbuka hapa pia tulilalamika kihusu Sheria ya Makao Makuu ilikuwa na mwenendo kama huu huu wa kukiuka Katiba.

Mheshimiwa Spika, unakumbuka sheria ya Katiba nayo ilikuwa na mambo haya haya. Sasa leo tunapoona tena kwenye Sheria ya *microfinance* inakuja *trend* hii hii ambayo Katiba masuala ya Muungano yako wazi kwenye nyongeza ya kwanza lakini Sheria inaletwa hapa hata kama ingekuwa ni Sheria moja ambayo inaonekana kabisa ina uwezekano wa kukanyaga Katiba yetu ambayo wote tumeapa kulinda.

Nafikiri ingekuwa ni busara kukataa kama Sheria hii katika kipengele fulani na fulani inakiuka Katiba.

Mheshimiwa Spika, nafikiri hii *trend* ya kukanyaga Katiba inaanza kwenye masuala ya Tanzania Bara na huku na Zanzibar lakini inakuja pia hata kwenye haki za binadamu, inakuwa ni *trend* ya Nchi hii sasa kukanyaga Katiba na hofu yangu...

SPIKA: Mifano yako uliyoitoa ni mifano mepesi sana. Sheria ya Makao Makuu Dodoma imekanyaga Katiba kivipi? Serikali iliyoko Zanzibar ni Serikali ya Chama cha Mapinduzi ilani yake miaka yote inasema Dodoma Makao Makuu, ilani zote. Serikali ipi ya Zanzibar ambayo haijui habari ya Dodoma Makao Makuu? Na Katiba ipi hiyo ambayo imepinga kwamba Dodoma isiwe Makao Makuu? Mbona watu yaani unachukua kitu hakina mbele wala nyuma Mheshimiwa Heche!! Tunaendelea na uchangiaji anayefuata, Mheshimiwa Abdallah Mtolea. *(Makofi)*

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi lakini nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunipa afya ya kusimama tena hapa ndani leo.

Mheshimiwa Spika, lakini wakati nimeleta jina langu kwa ajili ya kuchangia Muswada huu ambao kimsingi nilikuwa nimejipanga kuuchangia lakini baadaye nikaleta tena barua kwako ya taarifa rasmi ya kujiuzulu Ubunge. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nimelazimika kuandika barua ya kujiuzulu Ubunge wangu siyo kwa kupenda lakini kwa kusukumwa na hali ya kisiasa iliyopo kwenye Chama changu. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, nitaomba kwa dakika hizi chache nieleze japo kidogo kwa nini mgogoro ndani ya chama changu umenilazimisha kufikia maamuzi hayo. *(Makofi/ Vigelegele)*

Mheshimiwa Spika, sina hakika wanaoshangilia wanashangilia kwa lipi lakini kimsingi sisi tumekumbwa na matatizo kwenye chama chetu, chama chetu kimekuwa na pande mbili amabazo zinasigana kwa muda wa miaka miwili sasa. Sasa unaweza kuuliza kwamba mgogoro unaniathiri vipi lakini kama Wabunge mtatambua ili uweze kufanya vizuri kazi zako za kibunge unahitaji sana kuutumia mtandao wa chama uliopo kwenye Jimbo lako, jambo ambalo mimi nimelikosa kwa miaka miwili yote ambayo tumekuwa kwenye huu mgogoro, lakini muda wote mnakuwa katika mashambulizi makubwa baina yenu wenyewe kwa wenyewe.

Mheshimiwa Spika, mliokuwa nje mnaweza msiipate picha hii vizuri ya yale ambayo yanatusibu sisi lakini kimsingi pande hizi mbili; upande ambao hatukubali kwamba Profesa Ibrahimu Lipumba ni Mwenyekiti na upande ambao unakubali kwamba Profesa Ibrahimu Lipumba ni Mwenyekiti wa chama tunasigana kwa hali ambayo inahatarisha hata maisha yetu si hapa tu Bungeni lakini mpaka mitaani tunakoishi pia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa muda wote mnakuwa katika hofu ya kufukuzwa. Hata mimi hapa tayari kwa taarifa ambazo nimeletewa hivi karibuni ni kwamba wakati wowote *next week* chama kingenifuta uanachama. Sasa badala ya kwenda kuisubiri taarifa mbaya nyumbani, nimeona ni afadhali niitengeneze ili niweze kuizoea hata itakapokuja iwe hivyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nayafanya maamuzi haya nikiwa bado nahitaji kuendelea kuwatumikia wananchi wangu wa Jimbo la Temeke. Ndiyo maana natumia na fursa hii pia kuvialika vyama vingine vyote ambavyo vina uwakilishi wa Wabunge hapa Bungeni, kama kuna chama kinaona

kwamba kinaweza kufanya kazi na mimi, ninakikaribisha, tuzungumze tuone kama tunaweza kufanya kazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ninawakaribisha ndugu zangu wa CHADEMA, ninawakaribisha ndugu zangu wa *NCCR* Mageuzi, ninawakaribisha ndugu zangu wa *ACT* na hata nyie CCM kama mtapenda. *(Makofi)*

MHE. HAWA A. GHASIA: Karibu.

MHE. MUSA B. MBAROUK: Mheshimiwa Spika, Taarifa.

SPIKA: Muache Mheshimiwa aendelee.

MHE. MUSA B. MBAROUK: Mheshimiwa Spika, Taarifa.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Spika, mimi natambua kwanza maamuzi haya si lazima yakamfurahisha kila mmoja lakini kwa mazingira ambayo mimi nayaona sina *option* nyingine.

Mheshimiwa Spika, naomba nitumie fursa hii pia kuwashukuru wafuatao na makundi yafuatayo. Naomba nikushukuru wewe Mheshimiwa Spika, lakini nimshukuru Naibu Spika na Wenyeviti wote wa Bunge kwa muda wote ambao tumekuwa hapa Bungeni. Nimshukuru Mheshimiwa Waziri Mkuu na Mawaziri wote waliokuwepo na ambao wameshaondoka kwa namna ambavyo tumeshirikiana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pia nimshukuru sana Kiongozi wa Kambi ya Upinzani Bungeni kwa namna ambavyo tumekuwa tukiishi pamoja na tukifanya kazi kwa pamoja. Niwashukuru sana Wabunge wenzangu wa Kambi Rasmi ya Upinzani hasa Wabunge wa CHADEMA ambao kwa muda wote waliniheshimu, walinipa *support* ya kila hali na nitaendelea kuwaheshimu *no matter* kwa namna gani tumeweza kukwazana kwa jambo hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mwisho, nimshukuru Katibu Mkuu wa Chama cha Wananchi CUF, Maalim Seif Sharif Hamad na wanachama wote ambao hawamuungi mkono Profesa Ibrahimu Lipumba. Niwaambie kwamba kwa tulipofika tujielekeze kwenye *Plan B* kwa sababu sura ya mgogoro haionyeshi afya kwa chama hata siku moja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Mtolea. Baada ya maneno yako basi tafadhali, ahsante sana.

MBUNGE FULANI: Unalo hilo.

(Hapa Mheshimiwa Abdallah A. Mtolea Alitoka Nje ya Ukumbi wa Bunge huku baadhi ya Waheshimiwa Wabunge wakimpigia makofi)

SPIKA: Tunashukuru sana kwa taarifa hiyo na kwa jinsi hiyo nilitaarifu rasmi Bunge kwamba nimeshapata barua ya Mheshimiwa Mtolea ya kujitoa katika Chama cha CUF. Kwa jinsi hiyo, taratibu zitakazofuata ni za kuiandikia barua Tume ya Uchaguzi kwa haraka sana na mengine yataendelea. *(Makofi)*

(Hapa baadhi ya Wabunge walizungumza bila kufuata utaratibu)

SPIKA: Msiwe na wivu kama Mheshimiwa Haonga ambaye anakataa kutoa mkono, nyie vipi? Mtu anatoa maamuzi binafsi watu mnanuna. *(Kicheko)*

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Mheshimiwa Diodorus Kamala, *no, no,* kabla ya Mheshimiwa Diodorus Kamala aanze Mheshimiwa Catherine Ruge, najua mjukuu anataka kunyonya, kwa hiyo anza wewe kwanza bwana, halafu atafuata Mheshimiwa Kamala. Mheshimiwa Ruge. *(Makofi)*

MHE. CATHERINE N. RUGE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa fursa ili na mimi niweze kuchangia Muswada huu wa *The Microfinance,* 2018.

Mheshimiwa Spika, kabla sijaenda kwenye Muswada, napenda kutoa takwimu kuhusu sekta ndogo ya fedha. Takribani asilimia 60 - 70 ya Watanzania hawa-*access traditional financial services*, kwa maana hiyo wanapata huduma za fedha kutoka kwenye sekta ndogo ya fedha. Wengi wao ni watu wa hali ya chini au makundi maalum kwa maana ya akina mama, walemavu, wazee na watu wengine.

Mheshimiwa Spika, ukiangalia Muswada huu pamoja na marekebisho ambayo Serikali imeleta kuhusu lile *Group* la 4 (*Tier 4)* bado kuna ukakasi kwa kundi lile la chini ambalo ni takribani asilimia 60 - 70 wanatumia huduma hizi kwa maana ya vikundi vya kukopeshana vya akina mama, vikundi ya kufa na kuzikana, *VICOBA* na kadhalika. Naamini nia ya Serikali ya kuleta Muswada huu ni kuongeza *financial inclusion* kwa maana watu wengi waweze kupata huduma katika mfumo rasmi. Hata hivyo, tukiendelea kulazimisha kwamba hata wale watu wa hali ya chini wanaochangishana Sh.500 au Sh.1,000 waendelee kufuata masharti ya Muswada huu, tunaweza tusifikie hilo lengo letu la *financial inclusion* badala yake tukaongeza mawanda makubwa ya wananchi au Watanzania ambao hawapati huduma za fedha kwa mfumo rasmi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa naomba niende kwenye Muswada. Ukurasa wa 6 una-*define a microfinance business* na napenda kusoma, inasema:-

"Microfinance business means the deposit and non-deposit taking business and includes the activities stipulated under section 4". *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, *definition* hii kwanza napenda nii-*challenge,* iko *very narrow* na kuna *activities* au kuna shughuli ndogo ndogo za kifedha ambazo zipo *stipulated* kwenye

section 4 ambazo hazi-*reflect definition* ya *microfinance business* au huduma ndogo ya fedha na hasa kwa hili Daraja la 4 (*Tier 4)*. Ushauri wangu wa jumla kwa Serikali ingeondoa hili *group* la *Tier 4* na iende ikajipange irudi vizuri na mwongozo na *guidelines* za kuweza kusimamia hili kundi la chini kabisa ili kuweza kuongeza hiyo *financial inclusion* kwa watu wa hali ya chini. Muswada upite kwa *Tier 1, Tier 2* na *Tier 3* lakini *Tier 4* nimwombe Mheshimiwa Waziri aiondoe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya hapo nakwenda kwenye *section* 12 ambayo ipo ukurasa wa 10 ambapo inaelezea *administrative provision* ambazo inaelezea *functions of the bank,* kwa maana ya shughuli za Benki Kuu. Ukisoma hizi *functions* zote za *BOT,* hakuna *function* ya uwezeshi au *empowering function* na *nurturing function*. Ili tuweze kukuza uchumi wa nchi yetu ni vizuri sekta ndogo ya fedha ikawezeshwa kwa maana ya Benki Kuu iwe na *function* ya moja kwa moja ya kuzipa mitaji hizi *institution* ndogo za fedha lakini pia kuwapa mafunzo ili waweze kujua jinsi gani wanaweza kuendeleza na kukuza biashara yao ya huduma ndogo ya fedha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tukienda *section* 14 ambayo iko ukurasa wa 11 inaelezea *delegation of powers and function of the bank. Section* 14(1)(b), naomba nisome, inasema:-

"*In the case of functions and powers relating to the microfinance service provider is in Tier 4, to the local government authorities*".

Mheshimiwa Spika, hii inamaanisha kwamba Benki Kuu itaenda kukasimisha madaraka yake kwenye *local authorities*. Tunafahamu Halmashauri zetu jinsi zilivyo na mundo wake ulivyo. Sioni uwezo wa Halmashauri zetu kuweza kuchukua *function* ya hii *Tier 4* ambayo kimsingi ina watu wengi sana. Sioni kama wana wafanyakazi wa kutosha, wana *resources* au wana uwezo wa kusimamia hizi shughuli. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pia tunafahamu kwenye Halmashauri zetu tuna zile asilimia 10 ya mapato ya ndani ambazo zinatakiwa zikopeshwe kwa wanawake, vijana pamoja na walemavu. Halmashauri zetu zina changamoto, wale wafanyakazi hawana uelewa wa kutosha wa kufanya *assessment* ya biashara ya hivyo vikundi, wako wachache, sasa sioni *practicability* ya hii *Tier 4* kwenda kuwa *implemented* kule chini. Kwa hiyo, bado naendelea kusisitiza hili Daraja la 4 liondolewe kwenye Muswada huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, napenda niende *section* ya 38 ambayo iko ukurasa wa 20, inaelezea *preparation of accounts* au uandaaji wa mahesabu. Kwenye *section* 38(2) inasema ifuatavyo, naomba nisome:-

"*The prescribed standards for preparation of accounts for microfinance service providers under Tier* 1,2 and 3 *shall comply with the international financial reporting standards".*

Mheshimiwa Spika, hii ina maana wa-*comply* na *IFRS*. Hili ni suala la kisheria, nafahamu Tanzania tume-*adopt IFRS* na tuko kwenye *implementation*. Hata hivyo, leo kuiambia *SACCOS* ya kawaida kabisa ya pale mtaani iweze ku-*hire Certified Public Accountant* aweze kumtengenezea mahesabu hili suala halipo *practical*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa nini nasema hivyo? Huyo Mhasibu lazima awe na *CPA,* kwanza wako wachache, hawako kwenye *market* unawapataje? Hata ukiwapata hawa watu wa *SACCOS* wanawalipa nini, *is very expensive.*

Mheshimiwa Spika, tofauti na hiyo pia kuna vitu ambavyo ili aweze kuandaa hizi hesabu lazima vifanyike. Kwa mfano, *valuation of assets* lazima zifanyike na lazima amuajiri *external valuer* aweze ku-*value asset* zao ili aweze kuandaa hesabu hizi. Sasa anatakiwa awe na *accountant* na *external valuers is not possible*. Kwa hiyo, mimi nashauri badala ya kutumia *International Financial Reporting Standards* tutumie *General Excepted Accounting Standards* ambazo

hizi ni *local standards* na ambazo tulikuwa tunazitumia kabla hatuja-*adopt IFRS. (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nikienda *section* ya 40 ambayo inaelezea *appointment of Internal Auditor* kwenye *Tier 1, 2 and 3,* bado unaendelea kuibana hii sekta ya huduma ndogo ya fedha kwa sababu pia huyu *Internal Auditor* lazima awe *Certified Public Accountant.* Kwa hiyo, unataka SACCOS iwe na Mhasibu ambaye ni *Certified Public Accountant* ambaye utatakiwa umlipe na yuko ghali na hapatikani kwanza lakini pia uwe na *Auditor* ambaye pia anatakiwa awe *CPA holder.* Kwa kweli nashauri hapa abaki mtu mmoja ambaye atakuwa ni Mhasibu wa kawaida. Pia kuwa na Bodi ambpo huyu Mhasibu wa kawaida ataripoti kwenye Bodi kupitia *Auditing Committee* ili kumuondoa *Auditor* kuwa sehemu ya *organization* ya hii *microfinance*. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, malizia.

MHE. CATHERINE N. RUGE: Mheshimiwa Spika, mwisho kabisa ni *section* ya 54 ambayo inaelezea jinsi gani unaweza uka-*publicize* mtu akiwa leseni yake ikiwa *revoked* au aki-*cease* ku-*operate.* Muswada umependekeza kwamba kila mwaka au *such interval as the Bank may provide*. Mimi nishauri mwaka ni muda mrefu sana na *what are such intervals?* Benki inaweza ikaamua kukaa miaka miwili ndiyo ika-*publicize.* Kwa hiyo, iwe *regularly at least* miezi mitatu ili *users or public* waweze kupata *information* ya kujua ni watu gani bado wanaendelea kutoa huduma na ni watu gani ambao wameshafungiwa kutoa huduma ili wasiendelee kutoa huduma *illegal* na waweze kupata huduma kwa zile *institution* ambazo ziko *legally operating. (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nakushukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Niwatajie tu ambao wameshaleta *amendment* zao hapa Mezani ili kama ya kwako haijafika basi ufanye hivyo. Kama mnavyojua tukishaingia kwenye utaratibu ule, ukianza kusema nina *amendment* wakati kumbe haikuwa kufika hapa ndiyo yale yale.

Waheshimiwa Wabunge, tumepokea *amendment* za Mheshimiwa Catherine Ruge; Kamati ya Bajeti, Kamati ya Bajeti sasa hivi ina *amendment* zake chache tu; Mheshimiwa Anatropia Theonest; na za Mheshimiwa Waziri mwenyewe Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango. Kwa hiyo, kama una *amendment* zako ambazo hazijafika hapa Mezani kwangu basi jitahidi kufanya hivyo mapema bado muda upo.

Waheshimiwa Wabunge, sijui kwenye Majimbo ya baadhi yetu, alikuwa anasema hapa Mheshimiwa Heche kwamba sheria hii inakwenda ku-*regulate* mpaka mtu mmoja mmoja wanatoa pesa huko mitaani na yeye analiona jambo hilo ni baya. Mimi nikwambie Mheshimiwa Waziri kwa Jimbo langu mimi kama kuna tatizo ni hao mmoja mmoja. *(Makofi)*

Watu hawa wanafungua *frame* wanaanza kutoa mikopo kwa walimu na watu binafsi riba asilimia 45, asilimia 60 mpaka asilimia 100 ndani ya mwezi mmoja. Asilimia 100 inaitwa Tele kwa Tele, nakupa Sh.100,000 mwisho wa mwezi mmoja unanirudishia Sh.200,000 inazaa Sh.100,000. Watu nyumba zao na *properties* mbalimbali kama mashamba na kadhalika yamechukuliwa. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri kama hawajabanwa vizuri yaani hao ndiyo kaba kabisa kwa sababu hatuwezi kuwa na watu wa namna hiyo. *(Makofi)*

Halafu kesi zao zinaenda Polisi na wanazipokea na watu wanapelekwa Mahakamani na wanachukuliwa hatua. Unashangaa huyu anafanya biashara ya fedha nani kampa leseni? Watu hawa wanatoa mikopo ambayo ina riba za ajabu hazijawahi kuonekana. Kama Mbunge wanakuja akina mama wanalia nyumba imeondoka na kadhalika. Ni mikopo ambayo mtu akishakopa hawezi akarudisha hata afanyaje, kwa hiyo, wanaishia kuchukua vitu. *(Makofi)*

Wiki mbili zilizopita tumetoka kuzika mwalimu mmoja mstaafu alikopa mwaka mmoja kabla hajastaafu shilingi milioni 10. Baada ya mwaka amestaafu kapata kiinua mgongo cha shilingi milioni 72. Hawa mmoja mmoja anaowatetea rafiki yangu ule mwaka mmoja wamemtoza

shilingi milioni 36, kutoka shilingi milioni 10 hadi shilingi milioni 36 *in one year* na wamechukua. Yule mwalimu hata miaka miwili hajamaliza tumemzika juzi. Haya matatizo ni makubwa, unaweza ukakaa kiushabiki hapa, unasema ninyi mnafanya hivi lakini matatizo haya ni makubwa. *(Makofi)*

Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri wa Fedha tuweke sheria itakayo-*regulate* haya mambo na pale penye *excess* basi tuangalie namna ya kurekebisha kama alivyokuwa anasema Mheshimiwa Catherine Ruge pale, kama kweli hizi sheria za *International Financial Standards* huko ndiyo zitakazo-*apply* mpaka chini kabisa, ni kweli itakuwa shida namna ya ku-*run*. Ndiyo maana Waziri yupo hapa kusikiliza na ndiyo maana Wabunge tuko hapa ili kuliweka jambo hili vizuri, ni lazima sekta hii sasa iwekewe utaratibu tena wa kisheria. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, kwa hiyo, jambo hili ni zuri na jioni tutaendelea na uchangiaji, wote wale ambao mmeomba mtapata nafasi, wote kabisa, akina Mheshimiwa Sakaya, Mheshimiwa Mchungaji Msigwa na wenzake, Mheshimiwa Diodorus Kamala, Mheshimiwa Shally Raymond, Mheshimiwa Richard Ndassa na wengine wote tutapata nafasi jioni ya kuendelea kuchangia vizuri Muswada wetu. Ili uende vizuri sana basi upitie ile *document* yenyewe ya Muswada lakini upitie hizi *amendments* ili uweze kuziona vizuri na baadaye basi uweze kuchangia vizuri. Kama kawaida Spika wenu nawaaminia katika uchangiaji hamna wasiwasi.

Waheshimiwa Wabunge, vinginevyo nimpongeze Mheshimiwa Mtolea kwa uamuzi wake na ndiyo utaratibu ambao upo katika Mabunge na msifikiri ni mwisho, mmh tunaendelea. Ahsante sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, sasa nasitisha shughuli za Bunge mpaka jioni saa 11.00. *(Makofi)*

(Saa 7.00 Mchana Bunge Lilisitishwa Mpaka Saa 11.00 Jioni)

(Saa 11.00 Jioni Bunge Lilirudia)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae. Tunaendelea na majadiliano yetu. Ngoja niangalie, Mheshimiwa Ndassa, hebu Mheshimiwa Ndassa atuanzishie mjadala wakati tukipanga orodha vizuri hapa. Karibu sana.

MHE. RICHARD M. NDASSA: Mheshimiwa Spika, naomba nipe muda kidogo, tafadhali.

SPIKA: Mheshimiwa Shally Raymond upo kwenye orodha, karibu sana.

MHE. SHALLY J. RAYMOND: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Naomba nimshukuru Mungu kwa namna ya pekee kabisa kwa jinsi ambavyo anatupa afya na tunaendelea kujadili mambo yetu ya maendeleo katika nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, leo tuko hapa kujadili Muswada huu ambao ni mahsusi na ulikuwa unangojewa kwa siku nyingi sana. Ni takribani miaka saba ulikuwa unasuasua lakini hatimaye leo unaletwa mbele yetu. Sisi tukiwa kama watunga sheria, wawakilishi wa wananchi wetu inabidi tuone nini kifanyike. Serikali imetenda vyema, imeleta Muswada huu na sasa tunaenda kuutendea haki. Ni matumaini yangu kwamba tutauunga mkono ili hata wale ambao ni wanufaika wajue kweli hatuji huku kwa ajili yetu bali tunakuja kwa ajili ya wananchi wote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Muswada huu uliletwa kwenye Kamati na wewe umeweza kutuweka vizuri kweye Kamati na kutujalia yote yale ambayo ilikuwa tuweze kushirikishwa na tuweze kuuzungumzia. Muswada huu ni wa kuleta mabadiliko katika taasisi ya fedha. Wanufaika wa Muswada huu wengi wao ni wale ambao hawawezi kusogea kwenye mlango wa benki na kwenda kupatiwa mikopo. Muswada huu umekuja sasa ili watu wale waweze kunufaika na vyombo vya fedha.

Mheshimiwa Spika, siyo hivyo tu, mara nyingi sana mtu ambaye hana anuani na hajulikani anakoishi, hawezi kuwezeshwa. Wengi ni watu wa biashara ndogondogo, ni wanawake na wengi wangetamani na wao wakuze mitaji yao, lakini haikuwezekana kwa sababu hawawezi kugonga milango benki wakakopeshwa. Muswada huu utawatambua, utawezesha vyombo vingine vya fedha vikubwa kupitia katika mikusanyiko na miundo yao ya vyama vidogovidogo au kama ni kwenye *SACCOS* au ni *VICOBA* wakatambulika sasa, likajulikana hili kundi likikopa litarejesha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sekta ndogo ya fedha ni nyenzo muhimu sana ya kukwamua wananchi walio wengi wa hali ya chini ili kuwawezesha sasa kufanya mambo makubwa. Nashangaa sana na nimekuwa nikisikiliza mijadala ya walionitangulia wanasema kwamba wananchi wetu wanaonewa na kwamba wakishatambuliwa au wakishawezeshwa watalipa kodi, miaka ya sasa ni ya mtu kutamani kulipa kodi ili mambo makubwa yafanyike. Kwa mfano, ujenzi wa barabara na shule, maji yapatikane na kadhalika. Unapoona kuwa mwakilishi hataki mtu wake alipe kodi ina maana anamtaka yule mtu adumae tu yeye asitoke hata siku moja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, wewe ni shahidi, barua yako moja inatuwezesha sisi Wabunge kwenda kukopa kwenye taasisi. Mimi ni mnufaika, nilipokuja kwenye ofisi yako nilipewa barua wala sikukuona, nikaenda Benki ya *CRDB* na nilikuwa nimechelewa lakini mkopo ukatoka kwa sababu wanajua hela hiyo itarejeshwa. Sasa huyu mtu wa chini kama sisi wawakilishi wake hatutamzungumzia ni nani atakayemzungumzia mtu huyu na akaweza kukopesheka? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwenye ile Ibara ya 42 ya Sheria inayopendekezwa kutungwa, inaelekeza taasisi hizi kubadilishana taarifa za wakopaji *(credit information sharing).* Hili ni jambo jema na naliunga mkono kwa sababu taasisi

yoyote inapotoa hela haimtambui maana hawa siyo rahisi sana kuwa na ile *KYC (Know Your Customer)* kwa sababu wanakuja kama kikundi, lakini wakiwa na hii *credit sharing information* itajulikana kikundi hiki kilishakopa tena mahali pengine kikashindwa au kikundi hiki ni mara ya kwanza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nina ushahidi tosha wa mabilioni ya JK, wako waliokopa kwa kufahamiana na ile hela ilikuwa ni *revolving fund,* mpaka leo hela ile haikurudi, walionufaika ni wachache na haifahamiki ipatikane wapi. Sasa Serikali yetu kwa nia nzuri kabisa ya kuwezesha kila mtu, kama hizo hela za mzunguko zinazoitwa *revolving fund* hazikurejeshwa, sembuse ni hawa watu ambao wana biashara zao peke yao? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nasema Muswada huu ni muhimu lakini napata wasiwasi eneo moja tu pale ambapo Benki Kuu sasa inakwenda kukasimu madaraka yake kwa vyombo vingine. Benki Kuu ina uwezo mkubwa sana, tatizo tu labda tuseme hawana watu wengi wa kufanya kazi. Sasa wale wanaoenda kukasimiwa zikiwemo Halmashauri, taasisi nyingine au za ushirika, wanapata wapi uwezo wa kwenda kusimamia hawa watu wa chini? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, watu hawa wa chini ni wimbi kubwa takribani 60% wanakwenda kupelekwa kwenye hizo Halmashauri zao. Naomba nijibiwe wakati watakuja kuhitimisha hoja hii, Benki Kuu iko tayari sasa kutoa mafunzo kwa wale na labda pia kuiomba Serikali watu wengi zaidi waajiriwe ili jambo hili ambalo tunataka liwe rasmi na katika hali nzuri watu hawa waelimishwe na waweze kuwafuatiliwa. Kwa kweli ile Idara ya Maendeleo ya Jamii kwenye Halmashauri zetu naona kabisa imeshindikana. Niombe tu tueleweshwe hapa, tutajenga vipi uwezo wa hawa watu kuweza kwenda kuwalea hawa na kuwaelimisha? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini watu hawa ambao wanakwenda kuunganishwa kwenye huu Muswada, ni watu ambao wakishapata hizo hela wanapeleka kwenye mabenki mengi tu, leo ataamua atapeleka *Postal Bank, NMB, CRDB* na msururu wa mabenki nchi hii labda mabenki 59. Sasa wanufaika wa hela zile ambazo walikuwa wanazipata Serikalini sasa hivi hakuna, hela za Serikalini zinakwenda kuwekwa kwingine, lakini wale watawatumia wale watu kuwapelekea hizo hela, wao watasaidiaje haya makundi madogo? Moja, watawashushia riba yao wakati wa kukopa ili na wao wanufaike kuendesha ofisi zao? Mbili, watawaongezea asilimia kidogo katika kuwalipa *interest* kwenye *savings* ili na wao wanapokwenda kwenye vitabu vyao kulipa waweze kuwalipa wale ambao wanawekeza kwao? Naomba pia nipate ufafanuzi huo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo, naomba pia kujua, watu hawa sasa ambao wanakwenda kuwekwa rasmi, nitumie tu hiyo *terminology* ya kurasimishwa, ni watu ambao wameusubiri huu Muswada kwa muda mrefu, wanajua kwamba wakisharasimishwa sasa wanaweza kuwa na uwezo wa kufanya mambo makubwa. Sasa hivi tuko kwenye hii awamu ya viwanda, watakuwa na viwanda vyao vidogovidogo, je, watu hawa watapatiwa elimu na Serikali ya kuweza kukopa, kurejesha sambamba na benki zile nyingine? Ningetaka kujua Benki Kuu zaidi ya kuwasimamia ina *role* gani kwa watu hawa? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi nilitamani hii sheria iwe imeanza hata mwaka jana, mwaka juzi, lakini haikuwa rahisi lakini nataka nikuhakikishie wadau walipofika mbele yetu, wengi tu, hatukuweza hata kukutana kwenye kile chumba cha bajeti, ilibidi tukutane Msekwa, waliwasemewa watu wao na wenyewe wakajisemea. Walikuwa na hofu kwenye maeneo machache lakini baada ya Serikali kutusikiliza na kwa kuwa ni Serikali sikivu wamerekebisha na ndiyo maana kuna *amendments* nyingi sana ambazo labda wengine hawajazipitia. Sina muda wa kuweza kupitia zote, lakini najua wenye hoja watakapokuja kwenye hizo *amendments* wataweza kuzisemea wao wenyewe.

Mheshimiwa Spika, kwenye Sehemu ya Nne, kipengele (a), kuhusu Taasisi za Daraja la 4, wengi wamekuja wakisema kwamba hiki kitu ni cha uonevu lakini hivi unavyotambulika ukajulikana wewe ni Shally Raymond na uwezo huo unao, kuna kosa? Kwa sababu tunapoongea *negative* kuhusu jambo hili tunapotosha jamii, tunakuwa *selfish,* tunataka sisi Waheshimiwa tutambulike tu watu wetu wadumae siku zote. Sasa hivi tuko kwenye *era* ya utandawazi, kila mahali wanatakiwa kutambulika na hata hao wanaokuja huku chini wanajua zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini taasisi hizi zinaweza zikashirikiana na mabenki na wakishatambuliwa wanaweza pia wakachukua hizo kazi za uwakala. Uwakala saa hizi wanachukua tu watu wale ambao ni wajanjawajanja, samahani, lakini ambao wameona mbele haraka, lakini watu wetu hawa tunaowasema kwenye *Tier 4 (*Daraja la 4), wakielimishwa vizuri, wao ndiyo watakaokuwa wawakilishi wetu kule vijijini, ndiyo watakaoweza kuelimisha wenzao na wote tutaweza kupata hizo huduma za benki kwa urahisi.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, nisingependa tena nigongewe kengele, naomba kuunga mkono hoja 100%. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Shally Raymond kwa mchango wako mzuri sana ambao umetusaidia kwa kiwango kikubwa kuelewa kilicho mbele yetu.

Tunaendelea na Mheshimiwa Janet Mbene na wengine wote ambao majina yenu mlileta hapa ni vizuri mkawa tayari tu maana nitawaita wakati wowote.

MHE. JANET Z. MBENE: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia katika Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, nianze kwanza kwa kuishukuru sana Serikali kwa kuleta Muswada huu Bungeni sasa hivi.

Tumekuwa tukiutegemea kwa muda mrefu na tunashukuru pamoja na hayo kuwa kulikuwa tayari kuna sera lakini hii sekta sasa itakuwa imekamilika kwa maana ya kuwa ina sera nzuri sana na tayari sasa ina sharia. Kwa hiyo, tunajua shughuli zote zinazotekelezwa katika huduma ndogo ya kifedha zitafanyika kwa ufanisi mzuri zaidi na tutaona matokeo yake katika hali ya uchumi wa wananchi wenyewe wanaohusika lakini hata kwa Taifa kwa ujumla. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nataka niishukuru vilevile Serikali kwa jinsi ambavyo wameitikia mwito wa mapendekezo ya Kamati ya Bajeti. Kwa kiasi kikubwa sana naona *amendments* nyingi zilizoletwa zimezingatia maoni yao. Kwa kweli, hata mimi naridhika kwa mambo mengi ambayo yanajitokeza hapa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi naona sharia hii ni mkombozi mkubwa sana kwa wajasiriamali wadogo wanaofanya shughuli zao kwa sababu, kwanza itawawekea mfumo mzuri na rahisi wao wenyewe pia kuufuata. Mara nyingi watu wanafikiri sheria ni ya kuwabana watu tu lakini wakati mwingine sheria inasaidia kuongoza jinsi gani shughuli ziendeshwe na inawasaidia hata wale wanaoziendesha kujipima wakati wanapofanya shughuli zao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi nataka nijikite kidogo tu kwenye vitu vichache sana ambavyo nafikiri vikifanyiwa kazi vitasaidia sana kuuboresha Muswada huu kwanza kwa upande wa watoa huduma wenyewe. Nafurahi kuwa tutakuwa na usimamizi mzuri unaotokana na Benki Kuu ambayo haswa ndiyo taasisi inayosimamia shughuli zote za kifedha nchini na kwa vyovyote vile itakuwa na mfumo mzuri wa kuwasimamia hawa. Siku za nyuma Benki Kuu ilikuwa ina Idara kabisa ya *Microfinance* na *Rural Finance* kwa hiyo, naamini bado wanaweza kuwa na usimamizi mzuri. Kuna watu walikuwa na wasiwasi kuwa labda hawana vitengo, Benki Kuu nafikiri wamejitosheleza, naamini watakuwa wanasimamia vizuri na utaratibu mzuri utawekwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini nilikuwa nataka hasa niongelee wale wanaotoa huduma hii. Kwanza kuna suala zima la kuhakikisha kuwa wao wenyewe wana uwezo wa kutosha na naamini kupitia sheria hii uwezo huo utajengwa. Naamini Wizara itahakikisha kuwa hilo linafanyika ili wale ambao walikuwa wanafanya biashara za magumashi watajiondoa wenyewe kupitia *process* hii, lakini wale ambao walikuwa wanafanya biashara nzuri na ya uhakika najua wataendelea vizuri katika mwongozo huu unaowekwa katika sheria hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini vilevile kuna suala zima la taarifa za kifedha ambazo zinatakiwa zitolewe na kwa maana hiyo, vitabu vyao vya hesabu. Mimi sioni ugumu wowote wa wao kama kweli wanataka kuendesha shughuli zao kitaaluma wakashindwa kuwa na vitabu vinavyoeleweka. Siku hizi kuna mifumo rahisi sana hata ya ki-*computer* ambayo inaweza ikaainisha wateja wao, mikopo na wakati wowote ule taarifa zile ziko tayari kutolewa. Kwa hiyo, mimi sioni kama hiyo ni hoja kuwa eti watakuwa wanashindwa kutoa taarifa na kwa hiyo, watashindwa kusimamiwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa hivi kwa mazingira ya biashara zilivyo na mwelekeo wa Taifa letu wa kwenda kwenye uchumi wa kati na viwanda hatuwezi tena kuanza kuzungumzia kuwa watu wanyonge, watu wa chini, sisi tunataka kuondokana na hilo na ndiyo maana tunaleta mifumo rasmi ya kuwawezesha wao kufanya kazi vizuri ili wakue. Najua wataendelea kuwa wana-*evolve,* wengine wanakuja nyuma ambao wanaanza lakini wale waliokuwepo tayari wanakua na mwisho wa yote ujasiriamali wao unaonekana na unakwenda kuchangia katika pato la Taifa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, suala la kodi naona ni zuri tu kama alivyolisema Mheshimiwa Shally, nimefurahi sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, suala lingine ambalo naliona ni muhimu ni jinsi ya kupima usadifu au ni jinsi gani hizi taasisi zinajikita katika ubunifu? Lazima taratibu ambazo wanatumia wao ziwe tofauti na za mabenki kutokana na wateja walionao. Kuna wateja wa ngazi mbalimbali na ndiyo maana tumeona kuna *Tier 1 - Tier 4,* hizi zote zinatofautisha aina ya wajasiriamali watakaoguswa au wapewa huduma watakaoguswa. Basi na watoa huduma wawe nao wabunifu katika suala hilo, wasianze kujifanya nao ni mabenki wakaanza tena kuwawekea masharti magumu kama mabenki yanavyofanya, watakuwa wameuwa dhana nzima ya huduma ndogo za fedha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, vilevile nilikuwa nataka kuzungumzia masuala ya kuhakikisha kuwa wanazingatia sana masuala ya jinsia. Wanawake wanaofanya shughuli za *VICOBA* na *SACCOS* na ujasiriamali mdogomdogo ndiyo wengi zaidi kuliko hata wanaume. Kwa hiyo, kwa vyovyote vile taasisi hizi zihakikishe kuwa hili kundi kubwa linawezeshwa kiasi gani na huduma zinazotolewa na bidhaa wanazowekewa ni zile ambazo zinaendana na mazingira yao ya biashara zao bila kuathiri umuhimu wa hii sheria. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hizi taasisi zote kutambuliwa ni muhimu sana. Kwa hiyo, hili suala la kusema lazima watambuliwe ni muhimu. Huwezi kuwa na watu wanajiendeshea shughuli zao kila mahali bila kutambua wako wapi na hapa ndiyo itaingia ile dhana ya kutakatisha fedha. Watu wanabisha kuwa haiwezekani kutakatisha fedha, inawezekana sana. Utajikuta tu ma-*microfinance institutions* na hivi tumeruhusu mpaka na za nje, zitaingia hapa wataanza kuwa wanapitapita kila mahali wanatoatoa pesa kumbe hujui hizo pesa zimetokana na nini, udhibiti ni lazima. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa nirudi labda kwenye sheria yenyewe. Kuna kifungu cha 6 kinachozungumzia eneo rasmi la kufanyia shughuli na watu wanasema labda *Tier 4* itakuwa inakuwa *restrictive,* lakini mimi nataka kusema hivi hata sasa

hivi akina mama, akina baba na vijana walioko kwenye *VICOBA* na *SACCOS* wana sehemu zao wanakutania. Huwezi kuniambia eti hawajulikani wanakuwa wapi, hamna, wanakutania wapi wanapochangiana na kuanza kukopeshana? Lazima wana eneo na hili ni lazima lifahamike na kama haliko rasmi nafikiri huu ndiyo wakati wa kuanza kufikiria jinsi gani ya kulifanya liwe rasmi. Kwa sababu kadiri wanavyoendelea hela inaongezeka, lazima wawe katika sehemu ambayo ni salama hata kwao wao wenyewe. Kwa hiyo, hatuwezi kusema kuwa *Tier 4* waachiwe tu wawe popote pale maana hii ni lazima iwe katika sehemu ambayo inajulikana. Nafikiri hii itakuwa ndiyo njia nzuri na wao kuanza kujipanga vizuri kwa rasmi zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 9 kitamke wazi kiwango cha chini kitakachofaa kwa mtoa huduma. Nafikiri sheria haijatamka kiwango gani na hii ni muhimu kwa kila *Tier* kuzungumzia *what is the minimum.* Uzoefu upo na inaeleweka kuwa hawa wanao-*operate under Tier 4 minimum amounts* ambazo wanaweza kuzikusanya na kuwa nazo ni kiasi gani, basi labda iangaliwe *to a standard rate* ambayo itawekwa ili *at least* kila mmoja ajikite katika hilo. Hii ndiyo njia ya kuhakikisha kuwa hawa wanakua, ukiachia tu iwe vyovyote watakuja hapa ooh mia tano, mia tano, kuna *SACCOS* zina hela nyingi sana Waheshimiwa. Kwa hiyo, hizo zote ni lazima ziratibiwe na ijulikane ni kiasi gani wanachoweza ku-*hold at any one time* ili kama wamevuka, basi wawe *categorized* kule ambako wanapaswa kuwa, haina maana kuwa itawazuia kufanya shughuli zao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 10 kinazungumzia adhabu kwa mtoa huduma yeyote asiyezingatia takwa hili la sheria la kuweka *minimum requirements.* Adhabu haijapendekezwa imezungumziwa tu iwekwe kwenye Kanuni. Mimi nafikiri ni vizuri hata hapa tukaijadili hiyo adhabu ili isije kuwa tena baadaye itaenda kuwekwa kwenye kanuni halafu tukaona labda inaathiri au ni ndogo au kubwa zaidi tukatakiwa kuja hapa kuiangalia tena sheria upya. Kwa hiyo, nafikiri ingekuwa vizuri maeneo yote yenye adhabu

yaanishe hiyo adhabu haswa itakuwa kiasi gani ili isaidie mjadala mzuri na sheria ikitungwa iwe inayoeleweka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 11 kinazungumzia masuala ya kupanda daraja, kwa *transformation* ile ya kutoka *Tier 4* labda kurudi *Tier 3, 2 and 1.* Mimi sijaelewa vizuri, hapa tunayemzungumzia kupanda daraja ni mhudumiwa ambaye labda sasa alikuwa anakopa kidogo, sasa amepanda anakopa kiasi kikubwa zaidi *ultimately* anaweza kwenda kukopa kiasi kikubwa mpaka ana-*qualify* kwenda *bank* au tunaizungumzia taasisi yenyewe? Hapo sijaelewa kwa sababu nachojua ni kuwa kuna taasisi nyingine zimejikita kwenye *micro,* zinataka ziwe *micro* tu kwa sababu *there is a niche market* kwenye *micro,* sasa wanapanda vipi au wanabadilisha muundo wao au inakuwaje? Kwa hiyo, napenda sana kuelewa vizuri zaidi hiki kinachozungumziwa kwenye *transformation* ya *Tiers as opposed to transformation* ya wahudumiwa ambao sasa wenyewe wanaongeza uwezo wao wa kufanya shughuli zao na mwisho wa yote wanakuwa sasa wana-*qualify to a higher Tier.*

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 34(1)(b) kinakaimisha majukumu na hii nimesikia wenzangu wengi wamelizungumzia. Hapa tatizo tunaloliona sisi ni uwezo wa hawa wanaokaimishwa na hasa pale inaposemekana kuwa eti watajulikana ni kama Benki Kuu yenyewe ndiyo iko pale. Mimi naona hapa kutakuwa na shida kwa sababu ya uwezo wa hawa wanaokaimishwa kuweza kusimamia hizi shughuli kama vile wao ni Benki Kuu. Kwa hiyo, napenda hili nalo liangaliwe vizuri hasa *capacity building* itakayofanywa katika *levels* hizi hata *staffing* na hata huko huko Benki Kuu *the type of window* atakayowekwa kwa ajili ya ku-*deal* na *Tier 4 customers/clients.*

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 34(3) kinataka huduma za Benki Kuu zinazohusika na kusimamia hizi shughuli pale ambapo inaonekana hawa watoa huduma wanalegalega kilipwe na mtoa huduma. Mimi naona hapa inaweza kuwa na utata kidogo kwa sababu mtoa huduma anaweza kuwa anashindwa kutoa huduma vizuri kwa

sababu ya masuala ya ukwasi sasa hapo hapo tena unamwambia alipe yeye zile huduma za kuja kukusimamia, inaweza ikaleta shida. Sijui, ni mawazo yangu kuwa inaweza ikawa taabu, kama mtu tayari ana matatizo halafu unamwambia tena abebe mzigo wa huduma ambayo wewe Benki Kuu unaitoa kwake inaweza kuwa shida.

Mheshimiwa Spika, cha mwisho kabisa ni kifungu cha 13. Kifungu hiki kinazungumzia udhibiti wa sheria hii na imetaja upande mmoja Benki Kuu na upande mwingine Wizara kwa maana ya Waziri. Napenda tuiweke tofauti kuwa Benki Kuu isimamie zile shughuli kama ambavyo inasimamia shughuli nyingine za kibenki, lakini masuala ya sheria, kanuni ndiyo yabakie mikononi mwa Waziri.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Tunaendelea na Mheshimiwa Japhary Michael atafuatiwa na Mheshimiwa Ali King na Mheshimiwa Magdalena Sakaya ajiandae.

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Spika, nashukuru kupata nafasi ya kuchangia Muswada huu wa Sheria ya Huduma ndogo ya Fedha.

Mheshimiwa Spika, la kwanza nalotaka kushauri Serikali katika Muswada huu ni suala la wakopeshaji mmoja mmoja ambao wamekuwa wakitumia mlango wa nyuma kuwa watu wanaohusika na taasisi za kifedha. Bahati nzuri kwenye kikao cha asubuhi ulijaribu kuligusia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kumekuwa na watu wengi ambao kwa ukweli wamekuwa matajiri sana kupitia mfumo huu wa kutoa mikopo bila utaratibu ulio rasmi. Nadhani ni vizuri sheria hii ingewatambua na ikawatamka vizuri, kwa sababu wamekuwa ni watu ambao nadhani wanafanya isivyo sawa. Kubwa zaidi kwa sababu wanafanya isivyo sawa, wamekuwa wakiwaumiza sana hao wanaokopa na mara nyingi wanaokopa wamekuwa wanakopa kwa

sababu wana shida sana ya fedha. Wakati mwingine huwa wanadaiwa na mabenki au watu mbalimbali, kwa hiyo, anapokwenda kukopa anakopa kwa sababu *seriously* ana shida ya kukopa, kwa hiyo, atakachotamkiwa chochote kile, yuko tayari kulipa ili aepuke hilo tatizo la muda mfupi lakini *in the long run* wachache sana wamepitia mfumo huo wa kukopa na wakatoka salama, wengi wamekuwa wakifilisiwa mali zao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, bahati mbaya wanaowafilisi wamekuwa wakitumia mamlaka zingine za nchi hii, taasisi ambazo tunazo kulindwa na huo mfumo wao. Sitaki kutamka ni maeneo gani lakini kuna maeneo yanayosimamia dola ya nchi hii yanatumika kuwalinda hao watu, mtu ananyang'anywa mali zake na aliyemkopesha halipi kodi katika nchi hii, anafanya utaratibu ambao sio rasmi katika nchi hii na matokeo yake watu maskini wanafilisika. Kwa hiyo, ni vizuri sheria hii ingetamka vizuri, ingewaangalia hawa watu kama kundi lingine isiwaingize katika makundi vya *VICOBA* au *SACCOS,* liangaliwe kama kundi fulani hivi ambalo linatakiwa liangaliwe katika sura yake ili maana ya sheria hii iwe na faida kwa Taifa hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, eneo la pili ambalo ningetamani sheria hii ingeangalia ni kuangalia *essence* ya hii *Tier 4* kwa upande hasa wa *VICOBA* na *SACCOS* kwa sababu ni lazima tuangalie historia ya *VICOBA* ni nini. Historia ya *VICOBA* ni watu ambao wanachangishana fedha ndogo ndogo sana. Kama wengi walivyosema hapa ni watu wadogo ambao wana vipato vidogo vidogo sana. Tunapowatengenezea sheria hii tuangalie hawa wanaopewa haya mamlaka wasije wakaenda tena *discourage* dhamira yao ya kushirikiana pamoja kupata mitaji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, inawezekana tuna dhamira njema kwa kuleta sheria hii lakini utendaji wake ukiwa siyo mzuri kwa wale watakaopewa mamlaka ya kusimamia jambo hili wanaweza waka-*discourage* kabisa suala la hawa watu kujiunga pamoja na kukusanya hela zao ndogo ndogo walizonazo. Mfano kama mtu ana Sh.10,000 ambayo kwa

peke yake hawawezi kufanya biashara yoyote lakini akijiunga na wenzake ana uwezo wa kukopa Sh.100,000 na akafanya biashara yake akauza vitumbua, maandazi na mchicha. Sasa tusipoangalia utekelezaji wa sharia hii ukawa siyo sahihi basi tutawakatisha tamaa wale watu ambao tayari walishakuwa na *morale* ya kujiunga na vikundi vidogo vidogo ili waweze kutengeneza mfumo sahihi wa kupata fedha za kuweza kuendesha maisha yao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, watu hawa ni wengi sana katika nchi hii kule vijijini na hata mijini. Sasa hawa watu tunawasaidiaje, ni lazima sheria itazame hasa upande wa utendaji. Nadhani hili ni suala la Waziri anapotengeneza Kanuni aangalie namna gani anasaidia hii sehemu ili ikae sawasawa na hawa watu wasaidike ili dhana ile ya *VICOBA* iwepo. Tukiitoa dhana ya *VICOBA* ikawa ni dhana kama ya mabenki makubwa, tutapoteza kabisa ile maana ya *VICOBA* ambayo ndiyo ilikuwa inasaidia watu katika maeneo mbalimbali ya vijiji vyetu na mijini kwa kuhudumia jamii yetu ya wanyonge watashindwa kupata faida ya hii sheria tuliyotunga.

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ni suala la *SACCOS.* Nashauri tuangalie *nature* ya *SACCOS* zenyewe, kuacha zile ambazo zimeshakuwa kubwa ambazo zinaweza zikaingia hata kwenye daraja linguine lakini hizi *SACCOS* tunazozizungumzia za Daraja la 4 ni za namna gani?

Mheshimiwa Spika, *SACCOS* kwa mujibu wa taratibu zake ni kwamba lazima mkopaji aweke akiba. Kwa hiyo, ukiangalia haifanani na benki, ni lazima mkopaji aweke akiba, atanunua *share* na vitu kama hivyo. Utaona kabisa ile *institution* ya fedha ni kitu kinachoundwa na watu fulani, ambao ukiwaangalia hawafanani na mtu ambaye anakwenda *direct* kwenye *microfinance institution* nyingine kwenda kukopa moja kwa moja kwa mtaji wa hiyo *microfinance institution*, ule ni mtaji wa ile *SACCOS*. Sasa tuangalie ni namna gani hawa watu wataangaliwa na sheria hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa sababu inawezakana pia tukaweka hii sheria wale watu wakaogopa kwenda kutengeneza huo mfumo wao ambao tayari ulishakuwa ni mfumo unaorahisisha upatikanaji wa fedha, unarahisisha upatikanaji wa kuweka na kukopa, maana mojawapo ya faida ya *SACCOS* ni kuweka na kukopa, kwa hiyo, ikasababisha watu wakaogopa hata kuweka na kukopa katika hizo *SACCOS*. Kwa hiyo, ni vizuri tuangalie sheria hii isije ika-*discourage SACCOS* ambazo tayari zipo katika nchi hii.

Mheshimiwa Spika, ni vizuri tuziangalie katika mtazamo huo, kwamba *SACCOS* zinazopanda daraja, ni kwa kiwango gani hiyo *SACCOS* itaonekana ni ya kiwango cha zaidi ya Daraja la 4? Hizo *SACCOS* za Daraja la 4 tunazi-*treat* kwa namna gani ili tuweze kuonyesha kwamba tunawasaidia watu wetu. Lengo kubwa la hizi *microfinance institution* hasa hizi za Daraja la 4 ni kusaidia watu wanyonge, watu wa chini wafaidike kwa kuweka na kukopa ili kuendesha biashara zao ndogo ndogo ambapo baadaye ndiyo wanakuwa wafanyabiashara wakubwa na *SACCOS* hizi zinaweza kuwa *SACCOS* kubwa.

Mheshimiwa Spika, ni lazima tukubaliane kuwa mwisho wa siku tunachotafuta hapa ni kodi. Tunaweza tukazunguka kokote lakini mwisho wa siku lazima tuhakikishe kwamba tuna-*formalize* hizi taasisi zilipe kodi, *whether* ni *VICOBA* au ni nini lakini mwisho wa siku lazima zilipe kodi. Katika eneo ambalo bado hatujafanya vizuri sana ni kwenye *tax base* zetu. Hili ni eneo moja ambalo tumeliacha tunadhani kwamba halina fedha lakini lina fedha na linagusa watu wengi. Sasa ni lazima tutengeneze mfumo mzuri ambapo hawa watu mwisho wa siku wataingia kwenye mfumo rasmi wa kulipa kodi katika nchi hii. Sasa tunawasaidiaje kuanzia hizi hatua za chini ili wafike kwenye *level* ambapo na wao watakuwa na *tax payers* wazuri watakaosukuma maendeleo ya nchi hii? Nadhani sheria hii ingekuwa inaangalia maeneo hayo, hili Daraja la 4 liangaliwe kwa makini ili lisaidie watu wanyonge katika Taifa hili.

Mheshimiwa Spika, suala lingine ambalo najaribu kuishauri Serikali ni ambalo hotuba ya Kambi ya Upinzani ilijaribu kulizungumzia lakini haikusomwa, ni suala la kwamba inawezekana labda kuna mahali tuli-*overlook* kidogo Katiba. Kwa sababu Sheria ya Fedha ni sheria ya Muungano, sasa tunapoingiza suala hili kwenye upande mmoja wa Bara, Katiba tumeiangalia kwa namna gani? Kwa hiyo, ni vizuri Serikali ingejaribu kuangalia hili eneo imeliangalia kwa kiwango gani ili siku moja tusijikute kwamba wote tumeshiriki angalau kutoizingatia Katibu yetu kama inavyozungumza na baadaye tafsiri ikawa siyo nzuri sana. Kwa hiyo, nadhani hili pia ni eneo ambalo lingeangaliwa vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, dhana nzima yote hii tunayoifanya ni kuhakikisha kwamba tunarasimisha mifumo hii ya kukopeshana au ya taasisi za fedha ambazo nyingi kwa kweli wakati mwingine zimefanya vizuri lakini wakati mwingine baadhi yao zimefanya vibaya kwa kutumika vibaya katika Taifa letu. Wakati mwingine watu wametumia mifumo ile, wamejidai kwamba ni taasisi za kukopesha, wamechukua fedha za watu, wamefilisi watu, wamekimbia. Watu binafsi kama nilivyosema wametumia nafasi hiyo kuumiza watu wengine. Kwa hiyo, hii sheria ni nzuri sana na imekuja katika wakati muafaka sana lakini ni vizuri tuiangalie kwa jicho pana ili mwisho wa siku iwe kweli imekuja ku-*solve* matatizo ambayo tunafikiri kwamba inaweza ikayatatua. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, yangu ni hayo tu, naomba kuwasilisha, ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Japhary Michael, Mbunge wa Moshi Mjini. Nilishamtaja Mheshimiwa Ali King na Mheshimiwa Magdalena atafuata.

MHE. ALI HASSAN OMAR KING: Mheshimiwa Spika, ahsante. Kwanza nashukuru kwa kupata nafasi hii na namshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutuweka hai na kushuhudia kuweka manufaa katika nchi yetu hii kwa kutunga sheria ambayo itawawezesha wananchi wa

Tanzania kukopa na kufanya shughuli zao za kifedha ili kujikwamua kimaisha na kuboresha maisha yao yakawa mazuri zaidi.

Mheshimiwa Spika, jambo la kwanza, mimi ningetoa kama ushauri na ushauri wenyewe unatokana na Sera ya Taifa ya Huduma Ndogo ya Fedha. Serikali ingekuwa inafuata mifumo ambayo inakwenda sambamba kwa maana ya sera na sheria. Katika sera hii, ukurasa wa 49 inaonyesha kwamba hili jambo litakuwa ni la Kitaifa na Kimuungano na imetajwa moja kwa moja pale mambo ya Zanzibar lakini sheria hii katika *application* yake ni kwamba itakuwa inatumika Tanzania Bara peke yake. Siyo tatizo, kwa mujibu wa majibu ya mwanzo ya Serikali kwamba wamekubaliana, lakini kuwe na utaratibu wa kukubaliana katika mambo kama haya kwa sababu vinginevyo ndiyo kama hivi tunavyosikia kwamba itakuwa jambo limewekwa kwa upande mmoja.

Mheshimiwa Spika, mimi nizungumzie katika vifungu vya mwisho kabisa ambavyo ni *consequential amendments,* mabadiliko ya zile sheria zitakazobadilika kwa kutungwa sheria hii. Napenda kuzngumzia sheria hii ya *Bank of Tanzania* ambapo itakwenda kubadilika katika *section* ya 5 kwa kuongeza maneno, naomba kunukuu, inasema:-

"and to regulate and supervise microfinance".

Mheshimiwa Spika, haya maneno yataenda kuongezwa pale katika sheria hii. Sasa hatujui mabadiliko ya sheria hii hapa kwamba walishauriana pia na wenzetu wa kule Zanzibar kwamba hii iwekwe hivi? Nina maana moja, ina maana hapa sisi tayari tumeshai-*task* Benki Kuu kwamba watafanya *functions* hizi na kwenye sheria hii kwenye Ibara ya 12 na 13 tumeona zimetajwa *functions* na *powers* ambazo wamepewa Benki Kuu kutokana na *amendment* hii ambayo imewekwa hapa. Mimi nilikuwa nataka niulize, je, wale wenzetu wakienda wakatunga sheria yao, fursa hii ya kusema kwamba tusaidieni huko Bunge mfanye

amendment ya sheria fulani ili mambo yaende sawa, itakubalika kwa wakati huo?

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naomba Waziri wa Fedha atakapokuja kuhitimisha azungumzie suala hilo. Upande mmoja tumekubali ku-*amend* sheria hii lakini ikitokea wale wenzetu nao wana mahitaji kama haya labda wameona kifungu fulani kitakwaza, je, itakubalika? Kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri atakapokuja kuhitimisha anieleze kama itawezekana lakini najua lazima ipitishwe na Bunge, kwa sababu Barala za Wawakilishi halitakuwa na uwezo wa kutoa amri kwenye Benki Kuu. Sasa je, tutakuja hapa tubadilishe vile watakavyotaka na wao kama tulivyotaka sisi sasa hivi hapa? Namwomba Mheshimiwa Waziri aje alizungumzie suala hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo lingine linahusiana na *foreign owned microfinance provider*. Katika sehemu hii kuna watu hawa wa *foreign owned Microfinance Service Provider.* Tunaamini kwamba hapa tunaweza tukawa-*capture,* kuwa-*supervise* na kushughulikia leseni zao lakini itakapofika kwa upande wa Zanzibar itawezekana na wao kuweza kuwa-*supervise* hawa kwa sababu wao ni *foreign* na sheria inayowahusu itakuwa ni sheria ya Muungano? Kwa kuwa sheria itakayowahusu itakuwa ni ya Muungano, je, itawezekana na hili kwa wao au tukishalifanya huku kule wao tutakosa kuwapatia kitu hiki? Kwa hiyo, namwomba Mheshimiwa Waziri aje aniambie juu ya *Microfinance Service Provider* ambao wanatoka nje.

Mheshimiwa Spika, lingine, vikundi hivi vingine vinatoka nje, sasa hivi vinafanya kazi pande zote mbili, kama kina *PRIDE* na vingine tunaviona. Tutakapoweka sheria huku tunawawekea sheria nyingine na kule wenzetu hatujui watakwenda kuweka sheria gani. Je, hatutakuja kuwachanganya hawa na wakati kwenye sera tumeshasema kumbe jambo hili ni la pamoja? Kwa hiyo, atakapokuja Mheshimiwa Waziri aje anifahamishe vizuri zaidi au aje afafanue ili tuweze kwenda sambamba. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ni kuhusiana na SACCOS, hasa katika ile *part* ambayo tumesema *management and supervision of microfinance services provider* tumetaja pale vipi tuta-*manage* na tuta-*supervisor,* lakini mimi siendi kwa *Tier 1* na *Tier 2*, nakuja kwa *Tier 3* ambayo ni *SACCOS*, hizi *SACCOS*, mwanzo zilitakiwa lazima zilipe *dividend* lakini tunashukuru kwamba Serikali imesikiliza maoni ya Kamati na wamekubali kwamba, watalipana kwa mujibu wa katiba zao na taratibu zao zinazohusika watakavyokubaliana.

Mheshimiwa Spika, inatakuja kwamba wata-*prepare books of accounts* hizi *SACCOS* zina *size* tofauti ukisema zita-*prepare book of accounts* ina maana tumeshatoa ajira ya mhasibu au mtu wa kutengeneza lakini pia wanatakiwa wawe wana-*prepare financial statement* ambazo zitakuwa in *accordance with IFRS (International Financial Report Standard)*, sasa je wataweza hawa ku-*comply* na masharti haya. Pia ukisema mtu wa kutengeneza hizi sifa yake ni lazima awe ni *CPA holder,* sasa je watafanya hivyo?

Mheshimiwa Spika, vile vile kuna *requirement* nyingine ya *audit,* ikiwa *financial statement* zimetengenezwa kwa mujibu wa *IFRS* ina maana kwamba ni lazima zitakapofanyiwa *audit* zifanyiwe *audit* kwa mujibu wa *ISA - International Standards on Auditing*, sasa je, watu kama hawa tukiwapa mzigo kama huu kwa mitaji yao hii ndani ya mwaka wakitoa na ajira hizo za kufanyiwa hizo shughuli je, wataweza kujiendesha. Kwa hiyo hili namwomba Mheshimiwa Waziri kama kuna kitu cha kufanya hapa ili kupunguza makali ya hizi *requirements* kingefanyika.

Mheshimiwa Spika, sisi tuna Bodi ya Wahasibu, Bodi ya Wahasibu hapa Tanzania inaanza na tokea *certificate* inakuja na *level* tofauti tofauti, kwa nini tusipendekeze tukaweka utaratibu hii Bodi ya Uhasibu ikawa inatoa kitu maalum kwa ajili ya hizi *SACCOS* zetu kwa sababu *size* zake ni tofauti, ziko *SACCOS* zinaweza zikaenda zikafikia kubwa sana, lakini ziko *SACCOS* nyingine kinachoingia na kinachotoka kinakuwa vile vile wala hakiwezi kuwa na mtaji

mkubwa wa kiasi hicho. Kwa hiyo naomba kama itampendeza Mheshimiwa Waziri au Serikali, wakafanya hili, itasaidia kwa sababu hivi vikundi vinginevyo vitakuja kufa.

Mheshimiwa Spika, kingine zaidi ni kuishukuru Serikali kwa kuona umuhimu wa kufanya hili jambo, hili jambo ni muhimu sana kwa sababu litaweka sawa huku chini. Fedha ziko nyingi lakini watu wananavyozitumia hatujui, sasa naishukuru Serikali kwa kuja na msimao huu.

Mheshimiwa Spika, kingine cha mwisho nizungumzie masuala ya *money laundering* au Sheria ile *Anti-Money Laundering* ambayo pia imeanzisha na Taasisi ya Kudhibiti *Money Laundering* ni sheria ya kimuungano na sisi tulikuwa na sheria tofaut, Zanzibar sheria yake na Bara ikiwa na Sheria yake, ina maana hapa kuna uwezekano wa pesa haramu kupita, kwa hiyo itatumika juhudi gani ili kuweza kudhibiti, vinginevyo zitakuja tu taasisi za kifedha zinatokea sehemu ambazo hatujui zinaweza zikaenda zikakaa kule Zanzibar na kwa sheria hii kama hatutaweza kudhibiti vizuri *money laundering* itakuwa sasa sawa na mzani upande mmoja umeweka mawe mwingine hauna kitu, hivyo upande mmoja utakuwa juu mwingine utakuwa chini. Kwa hiyo Mheshimiwa Waziri naomba aje atuambie kuhusiana na *money laundering* katika Tanzania itakuwaje kwa sababu athari ya kiuchumi tutapata sote.

Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa nafasi na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Ali King kwa mchango wako. Nilishamtaja Mheshimiwa Magdalena Sakaya, atafuatiwa na Mheshimiwa Julius Kalanga.

MHE. MAGDALENA H. SAKAYA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi nami niweze kuchangia kidogo sana kwenye Muswada ulioko mbele yetu. Kwanza kiukweli nikiri kwamba Muswada huu umechelewa kwa sababu Watanzania wengi sana wamefilisika, wengi sana wameporwa mali zao, wengi sana wamebaki hawana kitu

kwa sababu tulikuwa hatujaweka udhibiti wa namna gani ya kutumia hizi *microfinance* ili wananchi wanufaike lakini pia na yule anayetoa atumie taratibu na sheria ambazo zipo.

Mheshimiwa Spika, nakubaliana kabisa kwamba taasisi zote iwe ni taasisi, iwe ni vikundi, iwe ni mtu mmoja mmoja, lazima kuwepo na udhibiti wa kutosha. Tukisema tuwatenge sijui kwamba wao *individual* tuwaweke pembeni, hawa *individual* wana mitaji mikubwa wanakwenda benki kuchukua fedha, wanakuja kujifanya wao ndiyo benki wanaanza kukopesha, kwa hiyo ndicho wanachokifanya.

Mheshimiwa Spika, hapa nina mfano mmoja tu na nashukuru swali limeingia Bungeni leo, kuna mtu anayejiita mjomba *Danny Credit Company* huyu mtu yupo Morogoro. Ukiambiwa watu wana kilio, unachukua mkopo, hakuna maelezo yoyote kwenye fomu na mbaya zaidi anachukua kadi yako ya benki anaimiliki yeye, kila kinachoingia ndani ya benki anachukua yeye na bahati mbaya anafanya *lobbying* na benki.

Mheshimiwa Spika, kuna mfano ambao umenisikitisha sana yupo Mwalimu alichukua mkopo kwa huyu mtu. Baada ya kwenda kuchukua mkopo milioni 11 ni karibu miezi nane iliyopita, ameendelea kukatwa kila kinachoingia aweke mtu, mtoto amtumie fedha yote inaondoka, lakini mbaya zaidi akaja akapoteza maisha yule mama. Bahati mbaya watoto wanafatilia ile *card* yake kumbe iko benki, watoto wanakwenda benki tunaomba *card* ya mama wanasema kadi ipo kwa yule mjomba wa *microfinance*. Wanakwenda kule wanamwambia tunaomba *card* ya mama yetu, anasema mkopo wetu halikuwa hajalipa hata kidogo na miezi nane anakatwa wanachukua wao wenyewe, watoto wameenda kule *NMB* wanasema hatuwezi kufunga akaunti ya mama yenu ni mpaka huko.

Mheshimiwa Spika, huu ni mfano moja tu ambao ninao tu hapa, hivi nashughulikia hili suala kuwasaidia hawa watoto. Mama alishapoteza maisha fedha yake iliyoingia kule imechukuliwa na mtu anaitwa Mjomba Danny

Company Credit, *can you image,* ni mtu mmoja na huyu ni Mwalimu tena alikuwa ni Mwalimu ambaye anakwenda kustaafu. Kwa hiyo huu ni mfano mmoja tosha namna gani hizi *microfinance* zinaumiza wananchi tena wa hali ya chini. Kwa hiyo, nakubaliana kabisa na Serikali kwamba lazima tuweke udhibiti wa kutosha, lazima tuweke udhibiti ili angalau wananchi hawa ambao hawana uwezo wa kwenda kwenye benki kubwa wanakwenda kwenye hizi taasisi za benki kwanza watakuwa wamesajiliwa, mimi nina wasiwasi watu kama hawa hawajasajiliwa, wangekuwa wamesajiliwa, wasingeweza kufanya wanavyofanya, nani ana uhuru wa kuweza kumiliki *card* ya benki ya mtu akae nayo karibu mwaka mzima! Hakuna.

Mheshimiwa Spika, nasema kwamba wote wadhibitiwe isipokuwa nawaomba Waheshimiwa Wabunge wenzangu kwenye ile *Tier 4* ambayo wanaingia wengine wadogo wadogo lazima tuweke *regulation* ili ziweze kuangalia kwa jicho la pekee, angalau wale ambao hawana uwezo wa kwenda kukopa kwenye benki kubwa kubwa pia wapate fursa ya kukopa kwenye benki ndogo lakini baada ya masharti kuwepo na udhibiti wa kutosha kuweza kuwepo.

Mheshimiwa Spika, suala lingine ni elimu; kiukweli kwenye suala la elimu ya ukopaji wa fedha bado kabisa, hata sisi Wabunge, ukianza kufuatilia makato yako benki, kwanza ukienda kule unakuwa *confused* yaani unachanganywa kabisa. Kwa hiyo kwanza kuwa na utaratibu wananchi waweze kupata elimu ya kutosha. Nashukuru nimeona kwenye *amendment* wamesema kwamba wata-*provide relevant training* kwa ajili ya hao wakopeshaji, lakini pia iwe *provided relevant training* kwa wanaokopa wawe na uelewa wanapokwenda kukopa, mtu mwingine anakwenda kukopa hajui hata anakatwaje, kama huyu mama ambaye nimemsema. Kwa hiyo Wizara itusaidie, Mheshimwa Dkt. Mpango atusaidie kutoa elimu ya kutosha ya mkopo, hata kwenye redio, *television*, kwenye kila njia yoyote, mtu awe na uelewa wa kukopa na kabla ya kuchukua fedha ajue anakatwaje na awe ameeleweshwa kila kitu. Kwa hiyo, suala la elimu ni muhimu sana.

Mheshimiwa Spika, naomba pia kujua, kwa mfano, kuna wale ambao *DESS*, kuna mambo mengine yaliyotokea hapa ndani ya Bunge *Viguta*, tumeliwa, wamelala mbele, sasa nataka nijue wakati Mheshimiwa Waziri anakuja ku-wind *up,* baada ya *regulations* hizi kuwepo na bahati mbaya hivi vinaanzishwa vikishalamba pesa za watu vinaondoka. Sasa, je, baada ya sheria kupita, Wizara ina mpango gani kuweza kufuatilia makampuni ambayo yamekula fedha za watu na mpaka leo watu wapo, fedha zao zinaweza kupatikana kwa namna gani?

Mheshimiwa Spika, suala lingine ni suala la ukopeshaji wa fedha kwa ajili ya kutoa mazao. Hili nalo Kamati imelizungumzia, nami naomba sana Serikali iliangalie. Kwa kweli watu wanaumizwa sana, watu na hasa wanaoumizwa ni wakulima ambapo wakati wa kilimo hana fedha ya kununulia pembejeo, wanakopeshwa pembejeo, wanakuja kudaiwa mara tatu zaidi kwenye mazao. Mfano mmoja tu, wakulimwa wa tumbaku Mkoa wa Tabora, wakati wa kilimo wanakopeshwa mbolea, mfuko mmoja kwa Sh.68,000/= anakuja kukatwa mara tatu yake. Kwa hiyo huyu mtu anaishia kulimia madeni tu, kama kachukua mifuko kumi, mazao anayovuna hawezi kulipia mbolea, anaishia kulipia madeni, mwakani madeni.

Mheshimiwa Spika, hiki ni kitu ambacho lazima Wizara ya Fedha ikiangalie. Hawa watu ambao wanategeshea wakati wa kilimo, wanakwenda ku-*provide* mbolea kwa bei ya kawaida ya Serikali, wakati wa kuja kuvuna anakuja kukatwa na huyu anakatwa moja kwa moja wala haambiwi, anakatwa kwenye Chama chake cha Ushirika moja kwa moja analetewa ile *balance* ndogo inayobaki ambayo kiukweli haimsaidi kitu chochote. Kwa hiyo tunaomba Serikali iende huko isaidie sana kuhakikisha kwamba tunawasaidia wananchi wetu.

Mheshimiwa Spika, suala lingine ni suala la utekelezaji wa hii sheria, kama itatekelezwa vizuri, nina imani kabisa kabisa tunaweza kuendeleza Tanzania yetu. Narudia kusema imechelewa kuja, imechelewa sana sana, vilio ni vyingi

nikianza kuvitaja hapa ni mwaka mzima. Kwa hiyo ninachoomba hapa ni kwamba sheria ipite, *regulations* ziwe nzuri, ziweze ku-*accomodate* ile *Tier 4* ambapo wataweza kunufaika na mikopo waendelee kuwepo, lakini wale akinamama vijijini ambapo hawana uwezo wa kwenda kwenye benki kubwa kubwa wapate mikopo, lakini mikopo ambayo ina tija kwao na tija kwa kile wanachokifanya, lakini pia uchumi wao uweze kupiga hatua uweze kwenda mbele.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Nakushukuru sana sana Mheshimiwa Magdalena Sakaya kwa mchango wako mzuri sana. Ni kweli kuna watu wanakusanya *ATM* za watu kwa mamia anazo yeye na hasa za wafanyakazi, anaenda anakamua yeye tu pale chochote kinachoingia, hawa hawa wakopeshaji wa ajabu ajabu.

Nilikwishamtaja Mheshimiwa Kalanga, atafuatiwa na Mheshimiwa Mchungaji Msigwa.

MHE. JULIUS K. LAIZER: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuchangia Muswada huu na kwa kweli nami niungane na wenzangu kuipongeza Serikali na Mheshimiwa Waziri kwa kuleta sheria hii ambao wengine tunaona imechelewa.

Mheshimiwa Spika, sisi pamoja na wewe na Wabunge wanaotoka maeneo ya vijijini wanatambua umuhimu wa sheria hii kwa sasa na kwa namna gani watu wetu wameumizwa sana na ukopeshwaji wa fedha ulio holela. Watu wanavyozungumza haya ni kweli, kuna watu wanakopesha fedha na wanakwenda Mahakamani, wanaenda Polisi na vyombo hivyo vinawasaidia kabisa kuwafilisi wananchi, halafu anakuja Mbunge hapa kwa sababu tu ni Mpinzani anapinga hata jambo jema ili ambalo litawasaidia na wananchi wake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kazi kubwa ni kuongoza watu ni, watu wanasema tunavunja Katiba, lakini ukisoma Katiba

ibara ya 64(1) inasema kazi ya mamlaka ya Bunge ni kutunga sheria juu ya mambo mengine yahusuyo Tanzania Bara. Kwa hiyo Bunge hili halitungi sheria tu inayohusu muungano kwa maana ya Zanzibar na Bara, ina mamlaka ya kutunga sheria inayohusu Bara.

Mheshimiwa Spika, watu wanazungumza jambo hili kana kwamba watu wamevunja Katiba na hata kama ingekuwa inavunjwa Katiba kwa maslahi ya kuwasaidia watu wetu kwani kosa liko wapi? Katiba hii tumetunga sisi, tunaweza kurekebisha sisi wenyewe. Kwa hiyo kama jambo lililokuja ni jema tusitafute vichochoro vya kujitungia Miswada ambayo haikuja, watu wanazungumza habari ya msiba humu, watu wanazungumza habari ya harusi, ambao Muswada huu haukutamka, kwa hiyo nafikiri tungeendelea sana na utusaidie tujielekeze katika Muswada huu kuliko kutengeneza Miswada ambayo inasababisha taharuki kwa wananchi bila sababu ya msingi wowote.

Mheshimiwa Spika, naomba niseme maeneo machache, Sheria hii kama tunavyoiona, mimi katika jimbo langu wapo wananchi, wapo Walimu ambao vyombo vya dola kwa watu wachache ambao wana-*collude* nao, wanawapa *percent,* wameenda wamefilisi watu, wamechukua vyombo vya ndani na kadhalika. Kuna mama mmoja ni mjane, mtu alimkopesha fedha milioni moja akakaa nayo miezi sita, akamwambia kila mwezi nataka asilimia 30 ya hizo fedha na baadaye alivyofika miezi karibu kumi alienda na akadai fedha hizo na vyombo vikasaidia kumnyanganya mama yule rasilimali zake na huyo mama ni mjane.

Mheshimiwa Spika, huku watu wanakwenda kwa sababu ya shida, wanataka Serikali ione wananchi waliowapa ridhaa ya kuongoza wakinyanyaswa, wasitengeneze sheria kudhibiti, hii siyo sawa hata kidogo. Jambo hili ni jema sana na ni jema sana kwa sababu tunawafahamu watu wamefilisika kwa sababu wa ukopeshwaji holela wa fedha. Hizi *Tiers* zote watu

wanazosema zimetaja makundi yote; ukiangalia kwenye eneo hilo linasema:-

5.-(1)(a) Tier 1, shall comprise of deposit taking microfinance service provides namely banks and microfinance banks;

(b) Tier 2, shall comprise of non-deposit taking microfinance service providers such as credit companies and financial organizations;

(c) Tier 3, shall comprise of SACCOS; and

(d) Tier 4 shall comprise of community financial groups, individual money lenders and community based organizations.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, sheria ime-*specify* watu gani inaenda kuwalenga, hata kama ni kurekebisha lakini si busara kujitengenezea makundi ambayo sheria haijayataja, watu wamezungumza kwamba Walimu wamekatwa kodi tayari, wapi wametajwa Walimu wanaotengeneza namna ya kusaidiana kukopeshana Sh.5,000/= au Sh.10,000/= kwenye sheria, kwa nini watu wanapenda kutengeneza sheria ambazo sheria hii wala Muswada haujatamka kwa ajili ya kupotosha tu. Hii ni dalili ya watu ambao wameishiwa hoja na wamekosa mwelekeo. Siyo lazima kila mahali ukosoe, ukiona hauna cha kuchangia usichangie, lakini kupotosha tu kwa sababu ya kutafuta namna ya kupotosha si sawa. Kwa hiyo lazima kiti chako kitusaidie kulinda watu wapotoshaji ambao wanajadili mambo ambayo yapo nje ya Muswada bila sababu ya msingi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba nishauri maeneo mawili tu. Jambo la kwanza amezungumza Ruge asubuhi hii, ukisema zile *international standards* za *financial* kule vijijini wale watu hawapatikani, lakini watu wana kitaasisi chao kidogo cha milioni 10 watapata wapi fedha za kusajili na kuajiri ma-*auditor* au kuajiri wa Wahasibu kwa ajili ya kusimamia. Kwa hiyo, ni muhimu kama tuna lengo la kusaidia jamii, tutafute namna bora ambayo sheria hii

itasimamiwa bila kuwaingiza wananchi katika vichochoro hivyo vya kutafuta watu wengine kwa sababu wengi hawana uwezo huo na ndiyo maana hata *Accountants* hao ukiwatafuta vijijini hawapo.

Mheshimiwa Spika, eneo linguine, ni utaratibu wa usajili; lazima tuweke utaratibu ambao mwananchi anaweza akasaidika kule kijijini, kule kwangu ukitoka katika Kata ya Engaruka uje halmashauri ni zaidi kilomita 200, kwenda na kurudi kilometa 400, hivi ukitengeneza mazingira ya kuleteana urasimu kwa watu ni lazima waende mpaka kwenye halmashauri, wananchi wetu watashindwa kufanya. Kwa hiyo, tuweke mazingira rafiki ambayo mtu yoyote anaweza akafanya jambo hili na akafaidika na utaratibu huu wa sheria.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine hawa watu wanaosema kwenye sheria inatamkwa kwamba watakuwa *Delegated Authority* ya benki. Hili lazima tuliangalie kwa sababu watu wengine watatumia nafasi hii vibaya kuumiza wananchi. Kwa hiyo lazima sheria hii au *regulations* zake zitamke kabisa kwamba wao kazi yao ni nini na mipaka yao ni ipi? Usipowawekea hivyo kuna watu watajitengenezea benki zao, watajitengenezea namna ya kupata fedha na wananchi wetu sheria hizi hawazijui, kwa hiyo ukienda kumwambia kwamba, kwa sababu tunaona hapa mpaka watu wengine wa taasisi za Serikali wanaenda mahali, wanamwambia mwananchi unadaiwa labda shilingi milioni 100, kama unataka tusikuandikie hii tuzungumze, wakizungumza yule mwananchi hajui anachajiwa fedha.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ni lazima mipaka ijulikane na iwe wazi kwa wananchi ili kutowapa nafasi hawa ambao siyo waaminifu wakaenda pale ku-*introduce* namna nyingine ya kuwaumiza wananchi badala ya sheria hii kuwa msaada kwa wananchi.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa sababu sheria hii ingekuwa ni mimi ningesema ingeletwa asubuhi tungeipitisha wala tusingekuwa tunaijadili kwa sababu ni sheria njema na nzuri ya kusaidia watu wetu.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Julius Kalanga. Mheshimiwa Peter Msigwa, Mchungaji atafuatiwa na Mheshimiwa Oran Njeza.

MHE. MCH. PETER S. MSIGWA: Mheshimiwa Spika, nikushukuru kwa kunipa nafasi, nitaongea kwa kifupi sana kwa kuwa kuna masuala machache nataka nipate ufahamu kidogo, dhana nzima ya vikundi vidogo vidogo vya chini kama *VICOBA,* kama sijakosea vilianza huko Bangladesh huko na lengo lake kubwa ni kuinua wananchi, walijikusanya hawa watu kwa ajili ya kutoka katika hali ya umaskini kwa sababu walikuwa hawawezi kukopesheka kutokana na kutokuwa na vitu vya kuwekeza kwenye mabenki. Sasa tunaporasimisha na kuwafanya wawe kwenye mfumo rasmi kwa mtazamo wangu tunaona kama tuna-*defeat the whole purpose* ya wale watu kujikwamua kutoka katika hali ya chini.

Mheshimiwa Spika, sasa nataka nipate ufafanuzi kwa sababu kwa mfano jimboni kwangu kule, hawa watu wenye *VICOBA* vya chini ni wale watu unamkuta na mtaji mdogo sana anauza karanga, anauza ndizi, ni hao wamejikusanya, wamejiunga pamoja ambao wakati mwingine maisha yao ni ya dhiki sana, lakini kwa sababu pesa yao inakuwa ndogo wanajikusanya kusanya wanapata kwa pamoja ili waweze kuendesha maisha yao. Sasa nataka nijue hili tunalifanyaje ili limsaidie huyu maskini wa chini kabisa ili aingie kwenye mfumo kwa sababu wana wa maisha magumu sana hivyo inatakiwa wasaidiwe. Natambua sheria hata kwa mujibu wa vitabu vya dini, sheria haipo kumkandamiza mwanadamu sheria ipo kwa ajili ya mwanadamu, sheria kwa ajili ya faida ya mwanadamu.

Mheshimwa Spika, suala la pili, tunatekeleza, kwa mfano Manispaa yangu ni moja kati ya Manispaa ambazo zinatimiza ile 5% ya vijana na ile 5% ya wanawake, tunafanya vizuri sana na tunatoa pesa nyingi mpaka sasa. Kwa uzoefu

nilio nao vile vikundi ambavyo vimesajiliwa tumeshatoa hela zaidi ya milioni mia tano na tunatoa kila wakati, lakini vile vikundi ambavyo tumevipa urejeshaji wake ndani ya manispaa ni mgumu sana kwa sababu *modality* yenyewe Serikali haijaiweka vizuri, tunawapa hela lakini wengine wanaona kama ile hela ni ya kwao wenyewe. Sasa naangalia vile vikundi ambavyo tumevisajili wamejikusanya watu labda kumi kumi au akinamama kadhaa, bado wale watu kuzirejesha hela zile kwa sababu *modality* haipo, inakuwa ni ngumu.

Mheshimiwa Spika, sasa tukiwapa mzigo mkubwa huu wa kusema wawe katika mfumo rasmi, utafanyaje kazi kwa sababu ni watu wa chini kabisa ambao kimsingi kujikwamua ni ngumu. Napenda nijue hayo pamoja na mambo mengine mazuri ili tujue namna gani sheria zinapotungwa ziweze kuwasaidia, kwa sababu mwisho wa siku watakaoumia ni wale wadogo ambao wapo chini kabisa.

Mheshimiwa Spika, jambo linguine ambalo wenzangu wamelizungumza nami si vibaya nikilirudia ni pale ambapo sheria hii inasema itatumika Bara tu nataka nijue ni kwa nini sheria hii itatumika Bara tu na si Tanzania Zanzibar ambako haya ni masuala ya Muungano, lakini sheria hii inaonekana itatumika Bara ningeomba nipate ufafanuzi kwa nini sheria hii itatumika Bara tu.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine umelizungumza wakati tunafunga Bunge hapa kuhusiana na wale wanaokopesha masuala ya riba, hili ni tatizo kwa kweli, lakini sijajua ni *modality* gani ambazo zitatumika kuwakamata watu maana wale wanatumia mbinu kubwa kuwaingiza watu kwenye mikataba yaani kama kuwaingiza kwenye nyavu na wanatoa riba kubwa sana na watu wanaibiwa, lakini ni mikataba ambayo wanafanyiana wenyewe kutokana na shida ambazo watu wanakuwanazo. Sasa ni kitu gani kitasababisha hawa watu waweze kuingia kwenye mifumo ili Serikali iweze kupata hela; kwa sababu mpaka waende Mahakamani na unakuta wale waliochukuliwa hela

wanakuwa *loser,* kimsingi wameibiwa na madeni hayo hawawezi kulipa, lakini ni mtu mwenyewe anaenda kwenye mikataba hiyo kwa shida zake, lakini watu wengi wameumizwa na wamepoteza pesa zao sana. Sasa sijajua ni *modality* gani zinaweza kutumika kuwaondoa hao watu. Nadhani hilo lingeingiliwa kati kwa sababu kwa kweli watu wengi na Tanzania nzima suala hilo limewaumiza, sio tu kwenye Jimbo langu ni karibu Tanzania nzima watu wengi wameumizwa.

Mheshimiwa Spika, jambo la mwisho ambalo nataka kujua na lenyewe ni vizuri wananchi wakafundishwa katika sheria hii wakaelimishwa, kuna mambo mengine hayo ni ya vikundi, lakini kuna lingine ambalo mnakopeshana wawili tu, mmekaa wawili mfano, mimi na Mheshimiwa Jafary hapa Mbunge, lakini najikuta namkopesha labda milioni mbili, lakini katika milioni mbili najikuta nataka riba ya Sh.5,000/=, sisi wenyewe wawili. Sasa haya mambo ni vizuri wananchi kuna mambo mengine watu wakifanya kinyume cha sheria ni mambo yao wenyewe ambayo yanaweza kuwaingiza kwenye matatizo.

Mheshimiwa Spika, nakushuru sana, ni hayo tu nilitaka kuzungumza. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mchungaji, hawa ndio tunawatafuta katika sheria hii wabanwe, kwa sababu atakaposhindwa kukurudishia ile fedha na riba yako utakapokwenda kwenye chombo cha sharia, sasa hapo ndio utajinasisha mwenyewe, ulikuwa na leseni wewe ya kukopesha, mlikopeshanaje na kwa utaratibu gani, tunataka wabanwe hao. Mheshimiwa Oran Njeza

MHE.ORAN M. NJEZA: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa kunipa hii nafasi ya kuchangia kwenye huu Muswada muhimu wa *Microfinance.* Kwa kweli nianze na kumpongeza sana Waziri na timu yake ameleta Muswada ambao ni mzuri sana. Mimi kama Mjumbe wa Bajeti tumeufanyia kazi na kwa kiasi kikubwa karibu yale yote

ambayo tumekubaliana naona yameingizwa au yameletewa kwa njia ya *amendment,* kwa kweli ni jambo zuri sana.

Mheshimiwa Spika, vile vile, nilishukuru hata Bunge lako kwa sababu hii Sheria ya *Microfinance* ni ya muda mrefu sana na Bunge lilishiriki hata uanzishwaji wa Benki za *Microfinance* zingine, labda sasa hivi ni kukumbuka tu kama bado zinatimiza yale malengo yake ya *microfinance bank.*

Mheshimiwa Spika, nikipitia kipengele kwa kipengele, ibara ya tatu (3) ambayo inazungumzia *amendment,* ukiangalia kwenye *amendment* hapa, kwa ajili ya muda kuna kipengele ambacho Mheshimiwa Waziri amekionesha kwenye taarifa yake cha 59(2)(a). Sasa kulingana na michango kwasababu hiki kinaondoa wale individual *money lenders* ili wasiwemo kubandwa na *BOT* labda jaribu kuingalia hiyo Mheshimiwa Waziri ni namna gani hawa watu wasiondolewe kabisa. Kwa sababu ni watu ambao wanaharibu *integrity* ya *microfinance*.

Mheshimiwa Spika, ukija kwenye ibara ya nne (4), ibara hii imeeleza vizuri sana ni shughuli gani ambazo ni *microfinance* ambazo kwa kweli ni huduma ambazo sisi kama nchi zitasaidia sana wananchi wetu.

Mheshimiwa Spika, ukija kwenye ibara ya tano (5) ambayo inaonesha madaraja, kuna daraja la kwanza la benki, hili ni daraja muhimu sana. Kuna benki ambazo zilianzishwa mahususi kwa ajili ya *microfinance,* labda Mheshimiwa Waziri aje atuambie ya kwamba hizo benki mpaka sasa hivi, zitakuwa kwenye *tier* ipi, kwenye *tier 1* na je, hizo huduma zinazifanya kama zilivyolengwa, nyingine zilitaifishwa na Serikali kwa lengo la kutoa huduma za *microfinance.* Kwa hiyo itabidi Waziri atuambie kama hizo benki zinatimiza lile lengo la Serikali.

Mheshimiwa Spika, lingine kwenye ibara ya tano (5) ni suala la *SACCOS,* suala hili ni zuri sana, lakini kwa kiasi kikubwa *practice* za *SACCOS* zilitakiwa watumie amana za wale *members* wao, lakini *practice* kwa sasa unakuta

wanakopa kwenye mabenki kwa ajili ya kuwakopesha wale *members* wao. Sasa hatari ninayoiona hapa kwa sababu sekta kubwa ya kifedha sasa hivi iko huku kwenye *microfinance,* je, zikifanya vibaya hizi zitaathiri vipi sekta za kifedha rasmi ambazo ndio kubwa sana. Kwa hiyo, labda hilo nalo wangejaribu kuliangalia kwamba katika *practice* ya *SACCOS* hasa watakapotengeneza hizo *regulations* itakuwaje.

Mheshimiwa Spika, kwenye kundi la nne la *Tier 4* pale Waziri ameonesha kuwa kutakuwa na amendment kwenye ibara ya 59(2)(a), ningeomba angeangalia kwa kipekee eneo kama la *mobile money transfers,* kwa vile wao nao wanapokea amana na vile vile wanakopesha na pesa sasa hivi zipo kwenye mitandao, kwenye Mpesa, *Airtel money, Tigopesa* na kadhalika. Ukiweka ile *amendment* pale unaweza usiwaguse hawa *individual* moja kwa moja, wakiwepo *individual money lenders. (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, katika ibara ya 32, ibara hii baada ya kuboreshwa na Wizara kwa kweli imeleta umuhimu wa huu Muswada kwa sababu bila kuweka lile Baraza la Uwezeshaji kwa sababu *microfinance* ni uwezeshaji, walivyoesema wenzangu kuwa wanahitaji *training* ni kweli, watu wanahitaji *training* ya kukopa ili wafanye biashara vizuri.

Mheshimiwa Spika, kama elimu ikitolewa vizuri kwa hii *microfinance* nchi hii uchumi wake unaweza kubadilika haraka sana, kwa mtaji wa laki mbili, mtaji wa laki tano, ndani ya miaka miwili watakuwa ni *millionaires* kama sio *billionaires, experience* inaonesha hivyo, lakini hapa kwetu kuna *distortion* kidogo kwa sababu hii sehemu imekuwa ni ya kuwanyonya wakopaji. Kwa hiyo ningewaomba Wizara kupitia *regulations* waangalie ni namna gani zile riba zinazotozwa na hawa watu ni riba ambazo ni danganyifu, wanasema kuwa unakopa 6% kwa mwezi ambayo ni asilimia ukizidisha mara 12 hapo hesabu zangu sio nzuri inakuwa 72% kwa mwaka na haingalii marejesho yake, kwa hiyo wananchi wamekuwa wanaumia sana katika hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lingine kubwa hasa kwa sisi tunaotoka vijijini ni suala la *commodity lenders;* hawa kwa kweli wanawanyonya sana wakulima wetu na vile vile kuna mashirika ambayo wanajiita *non-profit organization au NGOs* zinatoa hii huduma, lakini zinatoa hizi huduma kinyonyaji sana, naomba hizo ziangaliwe na ikiwezekana iangaliwe ni namna gani nazo zitakuwa *captured* kwenye hii.

Mheshimiwa Spika, vile vile naona suala ambalo ni muhimu sana kama nilivyosema ni suala la elimu kwa watu wetu kwenye huduma ya *microfinance,* ni suala ambalo litiliwe mkazo sana, itolewe elimu, kwa wenzetu huko kuna vyuo kabisa ambavyo vinashirikiana na *university* kubwa kama Harvard, kwa ajili ya kufundisha *microfinance service providers,* lakini vile vile na *microfinance consumers.* Naomba sasa Wizara iangalie namna gani na sisi tutoe kwa ajili ya *microfinance services* ni muhimu sana na ningeomba hilo walizingatie ili tuweze kufanya vizuri katika sekta hii.

Mheshimiwa Spika, nashukuru sana, ya kwangu yalikuwa ni haya machache, naunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Oran Njeza kwa mchango wako muhimu. Tunakushukuru sana. Mheshimiwa Maulid Mtulia, atafuatiwa na Profesa Anna Tibaijuka. Mheshimiwa Mtulia tafadhali.

MHE. MAULID S. MTULIA: Mheshimiwa Spika, awali ya yote nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu, mwingi wa rehema kwa kunijalia kuwepo katika Bunge lako Tukufu na kupata fursa ya kujadili Muswada huu wa M*icrofinance, 2018.*

Mheshimiwa Spika, kabla zijaanza nianze kwa kutoa shukrani za dhati kwa Mheshimiwa Rais wangu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Dkt. John Pombe Joseph Magufuli kwa kazi kubwa anayoifanya kazi ambayo imepelekea Wabunge wengi kumuunga mkono.

Mheshimiwa Spika, lakini vile vile niwashukuru wana CCM wenzangu kwa niaba ya Wabunge wanzangu wote

tulioamua kuchagua kuja kipande hiki, kwanza kwa kutupokea vizuri, lakini vilevile kutokuonesha choyo hata mmoja wetu kaka yangu pale, Mbunge wa Ukonga amepata Unaibu Waziri lakini wana CCM wote wana furaha, wanampa ushirikiano, wameridhika, hawana kinyongo. Kwa hili nasema wana CCM wote, ahsanteni sana sana. CCM oyeeee. (*Makofi)*

WABUNGE FULANI: Oyeeee.

MHE. MAULID S. MTULIA: Mheshimiwa Spika, niwapongeze sana sana, Wabunge wetu waliojiunga kwenye Jeshi shupavu, jeshi makini ambao wamepata fursa ya kuapishwa leo, niwapongeze niwambie huku nyumbani kumenoga, kaka yangu Mheshimiwa James Kinyasi, Miliya; Mheshimiwa Joseph Michael Mkundi; dada yangu Mheshimiwa Pauline Philip Gekul, kaka yangu Mheshimiwa Ryoba Chacha Marwa, nimemwona kaka yangu mmoja wamemzunguka wanamlinda watu wa chama fulani, "pilipili usioila inakuwashia nini"? Nyie mna chama chenu naye ana chama chake, imekuaje mnamzunguka na mnamlinda linda. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, kwa kweli jambo hili ni kubwa sana,

SPIKA: Mheshimiwa Mtulia kuna mtu analindwa hapa.

MHE. MAULID S. MTULIA: Eeh kuna mtu amezungukwa, amewekwa kati na chama Fulani, wakati si mtu wa chama chao, watapata tabu sana. *(Kicheko)*

SPIKA: Mchecheto huo endelea Mheshimiwa Mtulia.

MHE. MAULID S. MTULIA Mheshimiwa Spika, jambo hili ni jambo zito na wananchi wetu wanadhurumika sana sana kwa hizi *microfinance* na hivi vikoba na hivi vibenki vidogo na watu wanakopesha. Mifano imeshatolewa ya jinsi gani watu wetu wanavyodhulumiwa, nitakupa mfano mmoja, kipindi kile tunakwenda kwenye uchaguzi, kama unavyojua

wanasiasa ikifika wiki moja au wiki mbili kabla ya uchaguzi mifuko ishakaribia kutoboka, huna uhakika wa ushindi, unatafuta pesa. Niliwahi kwenda kwa mtu mmoja pale mjini yupo anataka upeleke hati ya nyumba, ukishapeleka hati ya nyumba unapewa milioni 100, riba 20% kwa mwezi, maana yake mwezi mmoja unampelekea milioni mia na lshirini, ukifika mwezi wa pili unapeleka milioni 140 ukifika mwezi wa tatu unapeleka milioni 160. Kwa kweli kuna dhuluma kubwa sana katika hili.

Mheshimiwa Spika, kwa kweli huu Muswada ukiungalia lengo lake la msingi ni kuwalinda hawa watu wanaokopeshwa na kuwalinda na hawa wanaokopesha na pia Muswada huu unaenda kumlenga mwananchi wa chini kabisa. Sisi tunaotoka kule mtaani kwangu Kinondoni Kata ya Tandale, Kijitonyama unakuta mama anamkopesha mwenzie kwa riba ya 100% na akishamkopesha mama akishindwa anakwenda kuwarubuni polisi, anawapa senti mbili au tatu wanamtia msukosuko yule mama, hakuna sheria, hakuna vipi wanabeba godoro lake wanauza. Kwa hiyo nikimwona mtu hapa anaupiga vita Muswada huu ndio yale wenzetu sasa hivi wanamehama kuwatetea wananchi wameanza kuwatetea wanaowanyonya wananchi.

Mheshimiwa Spika, hili si jambo geni kwa wenzetu, sasa tabia yao imeshakuwa ya kutokuwatetea wananchi wao na badala yake wanawatetea wanaowanyonya wananchi, wamaanza kwenye makinikia, wamekuja kwenye madalali wa korosho, sasa wamekuja mpaka kwenye Muswada huu wa watu wanaokopesa na kuwadhulumu wananchi wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, huu sio utaratibu mzuri kabisa, lakini nimeangalia humu, kuna watu wameingia wanakopesha nao ni makampuni ya simu. Makampuni ya simu siku hizi wanakopesha, ukienda kwenye *tigo*, ukienda kwenye *voda* wanakopesha na makampuni mengine. Riba yao nao ni 20% kwa wiki tatu, ukikopa Sh.400,000 maana wake unatakiwa ulipe Sh.80,000 baada ya wiki tatu, sasa hizi ni riba za aina gani na hawa wanalindwa wanaongozwa

na sheria gani? Kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri aje kutueleza haya makampuni ya simu ambayo yanakopesha, yanaingia wapi katika sheria hii tunayoitunga.

Mheshimiwa Spika, baada ya kuyasema hayo nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Mtulia kwa mchango wako. Nilikuwa nimemtaja Mheshimiwa Profesa Anna Tibaijuka na atafuatiwa na Mheshimiwa Dkt. Diodorus Kamala. Mheshimiwa Profesa tafadhali.

MHE. PROF. ANNA K. TIBAIJUKA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipatia nafasi hii. Nianze kwa kusema kwamba, mimi ni Mjumbe wa Kamati ya Bajeti, kwa hiyo napenda kusema kwamba mapendekezo yetu Mwenyekiti wetu asubuhi ameshayawakilisha yaliyo mengi.

Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa nafasi hii ili nami kuweza kuongeza kidogo maudhui ya yale Mapendekezo ambayo tumekuja nayo. Kwanza kabisa sina budi kumpongeza Waziri Mheshimiwa Dkt. Mpango na Naibu Waziri Mheshimiwa Dkt. Ashatu na Serikali kwa ujumla kwa kuleta Muswada huu ambao wachangiaji mbalimbali wanaona ni wazi kabisa kwamba ni jambo ambalo limechelewa.

Mheshimiwa Spika, sasa mimi mbali na yale ambayo tumeshayazungumza kwa kirefu kimaandishi, naona kwamba niombe Mheshimiwa Waziri na hasa Mwanasheria Mkuu wa Serikali atakapokuja atusaidie sasa kutimiza ile ndoto ya Wabunge tulio wengi, wachangiaji karibu wote kwa ujumla wetu bila kujali hapa itikadi, kwamba Sheria hii lengo lake ni kumsaidia na kumkomboa mwananchi. Kwa kweli ili uweze kufanya kazi hiyo vizuri, hatuna budi kuenda na *definition* au tafsiri ambayo kweli inamlenga na itakwenda kutekeleza yale ambayo tumeyalenga.

Mheshimiwa Spika, Sheria ni msumeno ikishaandikwa kama haikuwa na uelewa wa pamoja inaweza ikawa tatizo.

Kwa hiyo najikita kabisa kwenye vifungu vya *definitions,* tafsiri ya Sheria hii, hivi vikundi, *Community Microfinance groups* ni kitu gani, ni kitu gani tunakilenga? Naomba nimpongeze Mheshimiwa Waziri naona amekuja na *schedule of amendment* tayari tumeshaiona, imefafanua yale ambayo yalikuwa hayaeleweki. Mfano, kusema kwamba lazima kuna watu ambao hawahusiki na Sheria hii. Sasa usiposema wale ambao hawahusiki na Sheria hii, unaweza ukajikuta Sheria hii, nitumie lugha za kwetu, ikawa kokoro, ikamsomba kila mtu, ikaleta zahama, inaweza ikaleta zahama kwa kumsomba kila mtu bila kujua nani tunamlenga. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba Mheshimiwa Waziri atakapokuja pamoja na *Attorney General* aniambie mtu anayecheza upatu, vikundi, Wabunge, Walimu, Manesi, akinamama wanaocheza upatu, wanapokusanya hela zao mwisho wa mwezi wanampa huyu, wanamkomboa, mwezi unaokuja wanampa mwingine wanamkomboa, Sheria hii, bila kubadilika mapendekezo ambayo Mheshimiwa Waziri ameleta, bado yana ukakasi wa jambo hili au mimi ndio sina uelewa mzuri. Kwa hiyo, naomba aliangalie hili na alifafanue hapa, mbele ya Kadamnasi ya Bunge lako Tukufu, tuelewe upatu utachezwaje, bila kuleta zahama. Hilo ni la kwanza, maana bila hivyo,hata Wanakamati wengine watasaidia na Mwenyekiti pia atasaidia tumelizungumza sana.

Mheshimiwa Spika, sheria imekuja kukomboa wananchi haikuja kufunga mikono ya mtu yeyote, kwa hiyo ujasiriamali watu hujaribu kujikomboa, tunaziita *social safety nets* nimefurahi kwamba, nimeona kwamba Serikali kwa kweli katika *amendment* wamejaribu, lakini bado kuna ukakasi. Kwa mfano kusema kwamba mtu *Community groups* mpaka awe amesajiliwa chini ya Chama cha Sheria ya Ushirika, tatizo letu mpaka sasa hivi, Sheria hii ya Ushirika mnaona kwamba tumekuwa nayo kwa muda mrefu, sheria ya kwanza kuundwa Tanzania ni Sheria ya Ushirika mwaka 1932, lakini tumecheza nayo mpaka leo bado tunahangaika na sheria ya Ushirika.

Mheshimiwa Spika, sasa unaposema kikundi hiki katika mapendekezo ambayo tunayo kwamba aende ajiasajili kule inaweza ikaleta ukakasi. Kwa hiyo kuna mambo fulani hapa ambayo naomba sana yaendelee kufanyiwa kazi kusudi sheria hii isije ikadakwa na wajanja wakaitumia kuwahangaisha wananchi hasa vikundi vya akinamama, vijana na wazee ambao wana tabia ya kukusanya fedha zao, michango yao kusaidiana, sasa wale ukisema kwamba wasisaidiane kifedha, hakuna njia nyingine zaidi ya hii ya *social safety net, social safety net* maana yake ni kuchangishana fedha na hapa Bungeni tuna *social safety net* yetu inaitwa *Faraja Fund* tunasaidiana, sasa sheria hii, isiende ikatuleta katika yale ambayo haikukusudia na nia yake ni nzuri. Hilo naomba kabisa.

Mheshimiwa Spika, kitu kingine naomba pia nifafanue kwamba tunashukuru kwamba sheria imekuja, lakini kilichokuwa kinatokea na nashukuru kwamba Mheshimiwa Waziri amedhamiria kwenda kutoa elimu na imeshapendekezwa, naunga mkono; elimu pia ya wakopaji, wakopaji wengi wanakopa kwa riba kubwa, ukikopa kwa riba kubwa kwa mkataba, hakuna namna ya kukusaidia kwa sababu unafungwa na Sheria ya *Contract*, kuna Sheria ya Mikataba. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, mnapoona *FINCA* wanakwenda wanabeba vitu vya wanawake wanavichukua ni kwa sababu wanafungwa na Sheria ya *Contract* na sheria hii haifuti Sheria ya *Contract.* Kwa hiyo, naomba hilo nalo tulijue kwamba kwa elimu muijue, sasa kwa mfano kukopeshana, watu mkikopeshana, ni Sheria ya Mkataba ndio itakuwa inatawala, sasa kama umesema, mimi nakubali uje uchukue nyumba yangu, hata benki huwa zinakwenda kwa Sheria ya Mkataba ndio maana zinaweza kupiga vitu vyetu mnada. Kwa hiyo naomba hilo nalo lieweke, kwamba lipo ili sheria hii isije ikamuumiza huyu mtu mdogo, mama wa kijijini, vijana, wazee kama mimi na kadhalika, wanaojaribu kujikomboa, hili jambo ni muhimu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mwisho kabisa, naomba labda Mheshimiwa Waziri atusaidie suala la *SACCOS* watu wanalizungumzia, sasa hizi *SACCOS* tumekuwa nazo kwa muda, lakini watu wanapokuwa na shida, kwa mfano unauguliwa na mtoto, unahitaji kumpeleka hospitali, anakuja mtu anasema, sasa unajua wewe, nikupe hizi shilingi zangu kumi kesho utanipa ishirini. Hapo ukikopa sisi kama Wachumi, tunaona hiyo ni rahisi, maana yake gharama ya hela hiyo ni maisha ya mtoto wako.

Mheshimiwa Spika, sasa kitu hiki naomba nacho kieleweke, katika elimu ambayo Mheshimiwa Waziri atupe *comfort,* tujue kwamba, wakati mwingine hawa watu wanaokopesha fedha, wanatoa huduma ambazo kwa wakati ule zina thamani kubwa sana. Kkwa hiyo tusije tukajikuta tunajifunga mkono, tusijifunge mkono, sheria imekaa vizuri, lakini kuna maeneo ambayo yatataka ufafanuzi mzuri toka kwa Mheshimiwa Waziri na *Atorney General* watusaidie kusudi yakae vizuri. Katika Kamati ya Bajeti tumeongelea kwa kirefu na kusema kweli tunashukuru sana kwa sababu mapendekezo yetu mengi, naona kwamba Serikali tayari imeshayafanyia kazi, lakini suala la elimu ni muhimu sana,

Mheshimiwa Spika, kwa hayo, neno *butura* sisi Wahaya, unapokuwa na kahawa zako, mama anakwenda kujifungua, huna la kufanya mbali ya kusema kwamba uje uvune kahawa zangu, lakini mama ajifungue hospitali. Kwa hiyo, naomba mambo haya sheria hii iyafafanue kwa mantiki yake, kwa sababu bila hivyo na *SACCOS* zinakuwa muhimu kwa sababu kama huna fedha za kusaidia watu katika dharura, kama sheria hii haitalea dhana ya *savings,* watu kuweza kufarijiana kama *Faraja Fund* tuliyonayo hapa, watu wanaweza kwenda kuumia, tukakuta kwamba sheria inawafunga. Naomba ukakasi wote uliobaki kama alivyosema Mheshimiwa Mwenyekiti wa Kamati uondolewe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba kupongeza, lakini hayo yaliyobaki tuyasawazishe. Naaunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Nakushukuru sana Mheshimiwa Mama Anna Tibaijuka, ametupa *concept* moja ya kiuchumi. Kwa kweli kuna wakati unaingia kwenye deni lolote, kwa riba yoyote ile kutokana na mazingira. Kama mama anatakiwa ajifungue hata ukiambiwa asilimia 300 kwa wiki, unasema sawa, nipe tu hiyo hela. Ahsante sana Mheshimiwa Profesa, nilishakutaja Mheshimiwa Dkt. Diodorus Kamala.

MHE. DKT. DIODORUS B. KAMALA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa fursa hii muhimu ya kuchangia Muswada huu muhimu ulio mbele yetu. Naomba nianze kwa kusema naunga mkono hoja iliyo mbele yetu kwa asilimia mia moja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Muswada huu au Sheria hii tunayoitunga imechukua muda mrefu kutungwa kwa sababu nakumbuka kwa mara ya kwanza tulikutana pale, *Sheraton* kwa nia ya kuangalia na kutoa ushauri wa kuandaa sera ya Huduma Ndogo za Fedha, kulikuwa na mabishano mengi wakati ule, wako walioamini kwamba Sekta hiyo haiitaji Sera, lakini wapo walioamini kwamba, sera hiyo ni muhimu.

Mheshimiwa Spika, imetuchukua muda mrefu lakini hatimaye tukapata sera hiyo na sasa unapokuwa na sera, kama huna sheria, bado unakuwa hujapiga hatua. Kwa hiyo, nichukue nafasi hii kuipongeza Serikali kwa kuweza kuleta mapendekezo na sisi kama Watunga Sheria basi tunafanya kazi yetu ya kutunga sheria hii, sheria ambayo itasaidia sana katika kusukuma uchumi wetu.

Mheshimiwa Spika, nina jambo moja ambalo ningependa kusisitiza ni kwamba changamoto kubwa tuliyonayo ni kwamba uchumi wetu, tuna uchumi wa fedha taslimu na unapokuwa unaendesha nchi au unaendesha uchumi wa fedha taslimu maana yake ni kwamba, utaendelea kuwa maskini na maendeleo yatakuja taratibu. Sasa, tunapoamua kuipa nguvu Benki Kuu ili iweze ku-*regulate* hata hii sekta ambayo ilikuwa haijawa *regulated* kwa muda mrefu, ni jambo jema, kwa sababu tukiweza ku-*regulate*

mpaka hizi sekta ndogo ndogo za huduma ndogo ya fedha, maana yake ni kwamba Benki Kuu itaweza kuweka misingi imara itakayotusaidia kujenga uchumi wa *credit economy* naweza nikasema.

Mheshimiwa Spika, nasema hivi kwa sababu kama fedha zinakuwepo nyingi na hujui zilipo maana yake huwezi kuweka mfumo wa *credit economy,* sasa tunapotunga sheria hii, ningemwomba Mheshimiwa Waziri akiwa anafafanua, anajibu hoja atuoneshe jinsi gani tulivyojipanga, kimkakati kuhakikisha kwamba, tunapiga hatua ya kuanza kujenga uchumi wa *credit economy* kwa sababu tukiendelea na uchumi wa *cash economy,* maana yake tutaendelea kwenda taratibu wakati Mataifa yote yaliyoendelea duniani sifa kubwa iliyopo huwa ni ujenzi wa *credit economy.* Hata hivyo, huwezi ukajenga *credit economy* kama una watu wengi wana fedha lakini huzisimamii fedha hizo, hujui zilipo, hujui riba zinaenda namna gani na wala huna uwezo wa ku-*influence* hizo riba. Kwa hiyo, ndio maana nasema hili ni jambo jema, lazima tuunge mkono Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, vile vile nina jambo lingine, ambalo ningependa kulisisitiza nalo ni riba. Ukienda maeneo ya vijijini unakuta vikundi mbalimbali vinavyokopesha riba zinakwenda mpaka asilimia mia moja mpaka asilimia mia tatu. Sasa jambo hilo linakuwa ni mzigo mkubwa kwa wananchi wetu. Kwa hiyo tunapowezesha Benki Kuu ku-*regulate* sekta hii maana yake wataweza ku-*influence* hata hizo riba jambo ambalo litatusaidia sana kuweza kuuondoa mzigo mkubwa ambao wananchi wetu wanakabiliana nao.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ambalo lazima nilipe msisitizo ni kutoa sera, maana sera ipo, lakini elimu ya sera hiyo ni ndogo; kama Kamati ilivyoshauri ni vizuri basi Wizara ijipange na Wadau wengine wajipange ili kuweza kutoa elimu ya Sera hii.

Mheshimiwa Spika, jambo la mwisho ambalo ningependa kulichangia tunazo Taasisi kwa mfano *Social Security Fund,* sasa kwenye *Social Security Fund*, kule wanatoa

aina ya mikopo; kuna Mwalimu mmoja alikuja kwangu akasema alikopeshwa milioni moja lakini baadaye akajikuta anarejesha milioni tatu na kwa kweli hakujua, lakini sasa kwa kuwa kulikuwa hakuna chombo cha kuweza ku-*regulate* haya mambo.

Mheshimiwa Spika, Sheria hii nadhani tuipe nguvu zaidi iangalie na ile mifuko ambayo inatoa mikopo mingi ya aina mbalimbali lakini iangalie jinsi ya ku-*regulate* kule kwa sababu ukienda vijijini unakutana na wananchi wanalalamika anasema hakujua alichukua milioni moja, lakini baadaye anaambiwa alipe milioni mbili au milioni tatu, lakini kwa Sheria hii ambayo tunaitunga leo ni jambo jema na itatusaidia sana kukipa chombo chetu Benki Kuu nguvu za kuweza kuweka mikono yake huku na kusaidia ku-*regulate* uchumi ili tuweze kupiga hatua na kuendelea kwa kasi zaidi.

Mheshimiwa Spika, baada ya maneno hayo, nasema naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja. (*Makofi*)

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Dkt. Diodorus Kamala kwa mchango wako mzuri, tunaendelea na wachangiaji, Mheshimiwa Katani, Mbunge wa Tandahimba, atafuatiwa na Mheshimiwa Richard Ndasa. Mheshimiwa Katani tafadhali.

MHE. KATANI A. KATANI: Mheshimiwa Mwenyekiti nikushukuru kwa kunipa fursa hii ya kuchangia Muswada huu wa *Microfinance.* Hii Sheria ya *Microfinance* niombe tu isi-*deal* na watu wa chini kwa sababu vipato vya watu hawa ni vidogo na ni vya kuunga sana na ndio maana wameweza wenyewe kujiasisi wakaona waweze kukusanya vifedha vidogo vidogo kwa sababu wameshindwa kwenda *Bank* kwa kukosa *collateral* na vitu vingine

Mheshimiwa Spika, nisikitike sana, juu ya vyombo vyetu vya habari mfano, *Jamii Forum*, Dar Mpya, Lemutuz, Nipashe ambao sijui wao ndio wamekuwa Katani, wanamsemea Katani au sijui imekuwaje. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kama chombo cha habari ambacho kinamjua Katani, yupo na kikaandika Katani kajiuzuru ni barua ya kujiuzuru Katani mliitoa wapi nyie waandishi mnaojiita waandishi na haya ni mambo ya hovyo mnaivunjia heshima taaluma yenu mliyokuwa nayo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kama mtu ana ridhaa ya kujiuzuru nadhani Mheshimiwa Mtolea wakati anajiuzuru mmemuona, sasa unapokaa ukawa wewe ndio Katani, wewe ndio Jaji, wewe ndio kila kitu, hatuwezi kwenda kokote kule, niombe sana vyombo vya habari,

MBUNGE FULANI: Wakuombe radhi.

MHE. KATANI A. KATANI: Waniombe radhi kwa namna inavyostahili. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, sifikirii kujiuzuru leo wala kesho, labda wanaotumika waje wanifukuze Katani, niwe nimefukuzwa, lakini siwezi kuvunja heshima yangu kwa ajili ya mambo haya. (*Makofi*)

MHE. KATANI A. KATANI: Nikuombe kaka yangu Mtulia…

SPIKA: Mheshimiwa Katani, baada ya kuvumilia dakika mbili, tatu basi malizia ili urudi kwenye Muswada.

WABUNGE FULANI: Aaaaa.

MHE. SUZAN L. KIWANGA: Mbona Mtulia ulimuachia Mheshimiwa Spika.

MHE. KATANI A. KATANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati anazungumza Mtulia pale...

SPIKA: Hebu Mheshimiwa Katani ngoja kwanza, nani huyo anayepaza sauti namna hii. (*Kicheko*)

WABUNGE FULANI: Anatokea upande gani.

SPIKA: Mnataka hali ya hewa ibadilike

WABUNGE FULANI: Aaaaaa. (*Kicheko*)

SPIKA: Makatibu wangu kuna sauti ya kike hapo ni nani huyo? Hamjamwona mtu anazoza sana hapo.

WABUNGE FULANI: Aaaaa. Gekul huyo.

SPIKA: Yaani mmekaa mnaangalia hamjui.

MBUNGE FULANI: Haya tuendelee.

MHE. KATANI A. KATANI: Mheshimiwa Spika, nimalizie?

SPIKA: Subiri. Kama hamjui niweze kuamua niendelee, Makatibu, nataka watu wa mitambo, mwangalie mtu aliyekuwa anazoza sana na kupiga kelele pale ni nani, Mheshimiwa Katani kaa chini mpaka nitakapoliamulia hili jambo. Mheshimiwa Ndassa.

MHE. RICHARD M. NDASSA: Mheshimiwa Spika, nikushukuru sana kwa nafasi hii ili namiw niweze kuchangia. Kwanza naunga mkono Muswada ulioko mbele yetu, lakini pia niunge mkono mapendekezo ya Kamati ya Bajeti kwa kweli niwape pongezi sana kwa kazi nzuri sana wanayofanya, kazi ya Bajeti kwa kushirikiana na Wizara ya Fedha kwa maana ya Mawaziri pamoja na Naibu.

Mheshimiwa Spika, naweza nikawa ni mwathirika wakati Muswada huu haupo, kwa sababu wananchi wa Jimbo langu lakini nafikiri na maeneo mengine, hasa kwa hawa watu binafsi wanaokopesha wananchi, wakopeshaji binafsi, *individual lenders,* wamekuwa wakiwanyanyasa na kuwaibia watu wetu kweli kweli na nina uhakika hata Kongwa wapo wananchi wako, wameingizwa mkenge wa namna hii na nadhani katika kila eneo. Sasa Muswada huu, nauona ndio muarobaini wa hasa hawa wakopeshaji binafsi, lakini tutafikaje huko?

Niombe Serikali kupitia Wizara ya Fedha, tunaweza tukatunga huu muswada mzuri na baadaye ikawa sheria, sasa kama itaishia tu pale *BOT* bila kwenda kule vijijini wananchi wangu wa Sumve na Kongwa hawawezi kujua kama kuna muswada unaozuia au una masharti ya ukopeshaji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa niombe na wenzangu wamesema, elimu lazima ianze baada ya sheria kupita Mheshimiwa Rais akishasaini lazima wenzetu mfanye utaratibu wa kupeleka elimu kuanzia vijijini hasa kwa hawa wakopeshaji wa pekee *(individual lenders),* tukifanya hivyo tutawasaidia wananchi wetu kutokuibiwa. Hii ni kwa sababu ukiangalia tozo au riba wanayotozwa kwa sababu ya shida mtu yupo ladhi aende akope shilingi 100,000 au 200,000 lakini riba kwa sababu ya shida akiambiwa asilimia 24 kwa mwaka au mwezi hajali kwa sababu anashida kwa wakati huo, mwisho wa mwaka unajikuta kama ni asilimia 24 kwa mwaka unakuta labda asilimia 240 kwa mwaka.

Sasa mimi niombe sana Mheshimiwa Waziri wa Fedha baada ya sheria kupita, najua muswada huu sisi kama Bunge tunaowaheshimu wananchi wetu, wapiga kura wetu na kwa manufaa ya watu wetu muswada huu tutaupitisha. Sasa ni vyema tukishamaliza kuupitisha Mheshimiwa Rais akaweka mkono wake, ni vizuri sasa elimu iende ikatolewe kwenye maeneo ya kwetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nikuombe lingine Mheshimiwa Waziri wa Fedha, tunatunga sheria nzuri sana, muswada huu ni mzuri sana. Sasa kuna majukumu ambayo wewe tumekuachia kufuatana na sheria zilivyo, wewe unakwenda kutengeneza kanuni *(regulations),* sasa nikuombe Mheshimiwa Waziri wa Fedha kanuni hizo ziwe rafiki kwa makundi yote kuanzia *tier one* hadi *tier four* tuangalie hasa watu wetu wa chini, masharti mengine magumu ni huku lakini wale watu wa chini mimi ninayemsemea hapa ni huyu mkopeshaji binafsi. Huyu kama ingekuwa ni mdudu basi mdudu huyu ni hatari mno, kila mwananchi kule analia kwa sababu hana *option* kama alivyosema Mama Tibaijuka pale. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ukitoka hapo kwenye mazao, kuna mtu ana hela yake anasema nakukopesha shilingi 200,000 utanipa magunia kumi ya mahindi au mpunga, inafanyika huko. Sasa ni vizuri sheria hii tunayotunga ambayo ni nzuri sana Mheshimiwa Waziri wa Fedha utakapoandika kanuni naomba kanuni ziwe rafiki kwa pande zote mbili.

Mheshimiwa Spika, la mwisho, hebu tukae tuangalie vizuri hizi riba, asilimia tatu mpaka asilimia 20 ni kubwa mno kwa watu wetu lakini hata kama ungekuwa na uwezo, kuna mchangiaji mmoja alisema nafikiri hata sisi Waheshimiwa Wabunge na wewe ni shahidi mzuri tu tunapotoka kule na shida zetu baada ya uchaguzi tunakuta kuna mabenki yanatuzunguka hapa tunaingia kichwa kichwa. Sasa kama yule mwananchi ambaye yupo kule hajui hili au analijua na kwa sababu ya shida ya hela kwa wakati huo na kwa mahitaji ambayo anayataka atachukua pesa hizo lakini riba yake baadae ni kilio.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nikuombe sana Mheshimiwa Waziri wa Fedha pamoja na wataaalam wako ambao naamini mnafanya kazi nzuri sana ya kuisaidia Serikali yetu ya Chama cha Mapinduzi na muswada huu ni mkombozi kwa wanyonge, ni lazima kanuni ziwe rafiki ili kusudi wale wanauwezo wa kukopesha basi wakopeshe kwa riba ambayo ni rahisi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nikushukuru tena na naunga mkono hoja asilimia mia moja, asante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Ndassa, Mheshimiwa Amina Mollel atafuatiwa na Mheshimiwa Mbaraka Dau. Mheshimiwa Amina Mollel tafadhali.

MHE. AMINA S. MOLLEL: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia mawili/matatu.

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa nimpongeze Dkt. Mpango, Waziri wa Fedha kwa mipango yake mizuri yenye

malengo mazuri kabisa ya kwenda kuwasaidia Watanzania wanyonge. Vilevile ni kweli kabisa sheria hii itakwenda kuwa mkombozi kwa Watanzania wanyonge kwa sababu tunahitaji sana mikopo na mikopo hiyo ndio ambayo kwa namna moja au nyingine inawawezesha wajasiriamali wadogo wadogo ili waweze kusonga mbele na kusukuma gurudumu la maisha na vilevile kupata mkate wao wa kila siku.

Mheshimiwa Spika, ninafurahi sana kwamba sasa *VICOBA* vitatambuliwa rasmi na ni katika ibara ya tano ambapo imeeleza wazi. Kwa mfano, *VICOBA* hivi tulipopitia Ofisi ya Waziri Mkuu na napenda sana kuitolea mfano kwa kazi nzuri wanayoifanya ni kwamba kuna baadhi ya *VICOBA* vya vijana wamewezeshwa katika ule mfuko wa kuwawezesha vijana, lakini matokeo yake baadhi ya vijana wamekuwa pia na wao sio waaminifu kwa sababu hawarudishi zile fedha kwa wakati unaotakiwa. Kwa hiyo, sheria hii ambayo sasa imevitambua *VICOBA* itasaidia sana wale wanaokopeshwa basi waweze kurudisha fedha zile kwa wakati na vilevile fedha hizo ziende kuwasaidia na wengine.

Mheshimiwa Spika, ni kweli kabisa Watanzania wengi hasa wanyonge wenye kipato cha chini walitegemea sana kukopa na kwa bahati nzuri wapo watu ambao Mwenyezi Mungu amewajaalia kwa namna moja au nyingine kwamba wanazo fedha za kuweza kuwakopesha wengine, lakini kama ambavyo basi wangeweza kuwasaidia, matokeo yake wamewafanya hao watu kuwarudisha nyuma na kuwafanya maskini kwa kuuza baadhi ya vitu vyao. Kwa hiyo, sheria hii kwa kweli kipekee kabisa naona kwamba ni mkombozi kwao.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, Mheshimiwa Magdalena ameeleza mojawapo hapo Morogoro na mimi ningependa kumtolea mfano mtu anayeitwa Njogile ambaye yupo Kibaha, Mkoani Pwani. Huyu naye amekuwa akitumia vibaya vyombo vya usalama kwa sababu watu wanaoshindwa kurejesha kwa wakati muafaka amekuwa akitumia baadhi ya askari wasio na maadili na hao askari wamekuwa wakienda kuwaumiza wananchi wetu hasa wale ambao wamekopeshwa.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, sheria hii kwanza moja kwa moja tayari hawa wote ambao wanataka wawakopeshe Watanzania wengine ni kwamba sheria sasa itawataka wajisajili, kwa hiyo, wakishajisajili utaratibu ambao kanuni (mwongozo) zitakavyokuja utawaongoza sasa hawa hata wale wanaoshindwa kwamba sheria itakwenda nao vipi kama ambavyo yalivyo mabenki kuna utaratibu mzuri mpaka mtu kuja kufikiwa hatua ya mwisho basi ni kwamba kuna taratibu ambazo zinakuwa zimefuatwa tofauti na hawa watu binafsi ambao wanawaumiza Watanzania wanyonge na hasa wajasiriamali wadogo wadogo.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naipongeza sana Serikali na Waziri Mpango pamoja na Naibu wake kwa mipango mizuri wanayopanga na yote hii ni katika kuwasaidia watanzania wanyonge. Vilevile wamekuwa na riba kubwa sana, kwa mfano ujumbe mmoja ambao nilipata mmoja anakopesha kwa mwenzi mmoja shilingi 1,000,000 anarudisha shilingi 1,500,000 kwa hiyo kama akichukua shilingi 2,000,000 anarudisha shilingi 3,000,000.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, utaona ni kwa jinsi gani ambavyo Watanzania wamekuwa wakiumizwa na kwa sababu ili tuwawezeshe Watanzania kuelekea kwenye uchumi wa viwanda, mikopo ambayo itawawezesha wao kuweza kukuza mitaji yao kwenye biashara sheria hii ambayo tunaitunga leo nakubaliana nayo kabisa kuona kwamba ni kwa jinsi gani sasa wote watakaokuwa wanakwenda kukopa kama ni kwenye *VICOBA* kwa sababu *VICOBA* nia yake ni njema sana

Mheshimiwa Spika, kwa sheria hii ambayo imekwishavitaja na kuvitambua nina imani kabisa kwamba vitakwenda kufanya kazi katika ule utaratibu ambao hautokiuka tena zile sheria na hata wale ambao wanawakopesha hao wajasiliamali au watu binafsi kwa vyovyote vile na sheria na yenyewe pia itakuwa tayari imekwishawatambua na utaratibu mzuri utafuatwa ili basi sheria hii haitowaumiza wote.

Mheshimiwa Spika, nina amini kabisa kwamba kanuni zitakazokwenda kutungwa zitakuwa na maslahi kwa pande zote. Kwa maana hiyo basi lile lengo la Serikali ya Awamu ya Tano katika kumkomboa wananchi hasa wanyonge litakuwa limetimia.

Kwa hiyo, naipongeza sana Serikali kwa utaratibu huu na hasa kipekee kabisa Dkt. Mpango kwa mipango yako mizuri ambayo tunaona kabisa kwamba itakwenda kutupeleka katika uchumi wa kati kufikia mwaka 2025.

Mheshimiwa Spika, yangu yalikuwa ni hayo, nakushukuru sana na naunga muswada huu kwa kweli kwangu mimi nakubaliana nao kwa asilimia mia moja, ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Kazi yangu ile niliyosema nataka kuifanya nimeshapata mrejesho tayari. Yule Mheshimiwa ambaye alikuwa anafanya utovu wa nidhamu kwa kiwango kikubwa wakati Mheshimiwa Katani anaongea ni Mheshimiwa Susan Kiwanga.

Kwa hiyo, Mheshimiwa Susan Kiwanga nakuomba utoke nje na kwa maana hiyo tutaonana Bunge lijalo, mwezi Januari mwishoni *Inshallah* Mwenyezi Mungu akituweka hai. *(Makofi)*

Pia kama upo katika timu za michezo basi ndio jina lako inabidi liondoke na pia hutohudhuria Kamati za Bunge, utahudhuria Bunge lenyewe tunapoanza tarehe itakayotajwa na Mheshimiwa Waziri Mkuu kesho. Ahsante, Mheshimiwa Susan *please.*

Sasa nakurudishia Katani dakika zako tano umalizie na sasa nadhani ni vizuri ukajielekeza kwenye muswada kama ungependa kutumia.

MHE. KATANI A. KATANI: Mheshimiwa Spika, nimeshamaliza.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Katani, tunaendelea na Mheshimiwa Mbaraka Dau, atafuatia Mheshimiwa Ally Keissy.

MHE. MBARAKA K. DAU: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru kwa fursa hii ili na mimi niweze kuchangia muswada huu wa sekta ndogo ya fedha.

Mheshimiwa Spika, awali ya yote kwanza nianze kumshukuru Mwenyezi Mungu aliyetujaalia uhai na afya njema. Lakini pia nimshukuru na kumpongeza sana Mheshimiwa Waziri kwa kuja na muswada huu ambao unaelekea kwenda kuwa sheria ambao kwa kiasi kikubwa sana unajibu maswali na kiu ya muda mrefu sana ya wananchi ya kutaka kuona kwamba hii sekta ndogo ya fedha inaratibiwa vizuri na Serikali.

Mheshimiwa Spika, mimi nitaanza kwa kujadili na kutoa maoni kwa muktadha wa ibara ya tano ya makundi ya watoa huduma. Naona kuna *distortion* nyingi sana inaendelea hizi zinazoitwa *tier*s au madaraja, wengi naona imesumbua kidogo namna ya ku-*interpret.* Hii inayoitwa *tier* ya kwanza ni kwa zile taasisi ambazo zinapokea *deposits* na *tier* namba mbili ndio kwa taasisi ambazo ni *non-deposit takers,* kwa *tier* namba tatu hii imejikita zaidi kwenye zile *SACCOS* na mimi mchango wangu kwa kiasi kikubwa sana utakuwa katika eneo hili pamoja na *tier* namba nne ambayo ni vikundi vile vya *microfinance* za kutoa huduma ndogo kule kwa jamii.

Mheshimiwa Spika, sambamba na hii ibara ya tano mimi ningependa isomeke pia na kifungu cha 14 kwa pamoja na ibara ya 23 na 25 vyote kwa pamoja nitavijadili.

Mheshimiwa Spika, hizi zinazoitwa *SACCOS* kupitia kule kwenye ushirika, kifungu cha 14 kinatoa nafasi ya kukasimisha, kinampa mamlaka *Central Bank (BOT)* wakasimishe mamlaka yao kwa taasisi nyingine ama Halmashauri, Mabaraza ya Uwezeshaji na mamlaka nyingine kule chini ambazo zinaweza zikafanya ile kazi kwa niaba ya Benki Kuu.

Mheshimiwa Spika, sasa mimi hapa nilikuwa na ushauri na ninashukuru tu na ninamuomba sana Mheshimiwa Waziri alichue hili. Lazima kuwe na tarifa na tumelisema hili kwenye Kamati kwamba hao wanaokasimishiwa mamlaka basi nao pia wawe wanatoa taarifa kwenye Gazeti la Serikali ili watu wajue sasa hapa ni Halmashauri, ushirika au hapa ni kikundi gani ambacho kimekasimishwa *I mean delegating authorities* kwa maana ya kwamba Benki Kuu imewapa mamlaka wao wa kusimamia hizo shughuli.

Mheshimiwa Spika, nimesema kwamba nitajadili sambamba na ibara ya 23 na 25 kwa maana ya kukata rufaa. Mimi binafsi nina kesi kule Jimboni kwangua Mafia. Kuna *microfinance* moja pale ambayo inaitwa Haiba inakwenda vizuri sana na hata Waziri aliyekuwa Waziri mstaafu wa Kilimo anafahamu hilo na hiyo kesi anaifahamu. Taasisi inakwenda vizuri, inatoa mikopo, wananchi wamenufaika wanakopeshwa nyavu, mashine za boti na vifaa mbalimbali vya uvuvi na wengine wamekopeshwa magari.

Mheshimiwa Spika, sasa ikaenda ikatokea tatizo, baada ya kutokea tatizo wao wakaamua kujitoa na kuunda taasisi nyingine. Walipounda taasisi nyingine basi ule usajili mpaka hii leo ni zaidi ya miezi sita umekwama kwa Mrajisi wa Ushirika hapa Makao Makuu, Dodoma. Binafsi nimekwenda mpaka kwa Waziri nikamwambia, Waziri akafuatilia pale bado kuna dana dana.

Mheshimiwa Spika, sasa mimi nafikiri kwa kuwa haya mamlaka yatakasimishwa kule kwa huyu Mrajisi wa Vyama vya Ushirika, ningependa kutoa maoni kwamba ikitokea na Waziri umesema vizuri, ikitokea kwamba mtu amekataliwa basi atakata rufaa, taasisi imekataliwa itakata rufaa. Rufaa ile itakwenda mpaka kwa Waziri mwenye dhamana lakini sisi kwenye kamati tumeliona hili tunaomba twende mbele zaidi, tusiishie tu kwa Waziri mwenye dhamana kama inashindikana kabisa basi mamlaka yatolewe na isemwe kabisa kwenye muswada kwamba mtu/taasisi inaweza kwenda mpaka mahakamani ili kwenda kupata haki ya kupata huo usajili.

Mheshimiwa Spika, na kwa kuwa *time frame* imetolewa mle kwa maana ya kutoka kwa Waziri, *BOT* wenyewe pamoja na kufika mpaka Mheshimiwa Waziri utakapotoa hukumu ile kama ikishindikana basi hizi taasisi zitoe nafasi ziweze kwenda mpaka mahakamani ili waweze kusajiliwa. Vinginevyo itakuwa ni kukomoana. Sisi tuna taasisi ile niliyoitolea mfano ya Mafia ina miezi zaidi ya sita sasa bado wamekwama pale kwa Mrajisi wa Mkoa hawajasajiliwa.

Mheshimiwa Spika, nyingine ni nyongeza ya ibara ya 59A na hii naona wachangiaji wengi wameshindwa kuiangalia. Hii ibara inatoa *exemption* kwa hawa wa *tier four*, kundi hili la *tier four* ile habari ya ukaguzi wa mahesabu, kuwa na *auditor* na utoaji wa taarifa za kihesabu kwenye *tier four* hawa ambao watu wengi wamesema hapa *VICOBA* na watu wengine huko chini kabisa kule wameondolewa hili, hawatakiwi kufanya hivyo kwa mujibu wa ibara ya 59A.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, sidhani kwamba ni tatizo kubwa sana hili kwa watu kulifanyia *reference* ili waone kwamba kimsingi hakutakuwa na mzigo maana yake kuna watu wamesema hapa kutakuwa na mzigo kutafuta ma-*auditor,* kutoa taarifa za hesabu sijui ipatikane na *international standard,* hapana. Kwa hii *tier* ya nne hawa hawatahusika.

Mheshimiwa Spika, kimsingi huu muswada, kama nilivyotangulia kusema mwanzo, unakwenda kujibu maswali mazito ambayo wengi kule majimboni yalikuwa yanatusumbua, taasisi hizi zilikuwa hazijawa *regulated* sawasawa. Kwa hiyo, tunakushukuru sana, tunakupongeza sana Mheshimiwa Waziri kwa kutuletea muswada huu, na nimalizie kwa kusema kwamba ninaunga mkono hoja. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Mbaraka Dau kwa mchango wako. Nilikuwa nimemtaja Mheshimiwa Ally Keissy na alikuwa afuate Mheshimiwa Zubeda Sakuru lakini naambiwa hayupo, atafuata Mheshimiwa Salum Rehani.

Mheshimiwa Ally Keissy.

MHE. ALLY K. MOHAMED: Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja moja kwa moja asilimia mia moja.

Mheshimiwa Spika, kwanza nashangaa sheria kuchelewa, mimi najua kama sheria ipo lakini nashangaa. Maana yake wapo watu kabisa wamefungua na majumba kabisa wameandika kwamba hapa tunakopesha, anakopesha kwa asilimia 100 mpaka 200. Walioumia sana ni wafanyakazi, hasa walimu.

Mheshimiwa Spika, mimi mpaka siku moja bado sijawa Mbunge nilimuita Afisa Elimu nikamwambia waambie walimu wako hao waache kabisa hiyo tabia, wanakabidhi kabisa hati za mishahara kwa hawa jamaa ambao wamekaa wenyewe kuwanyonya kwa asilimia 100. Mpaka walimu wengine baada ya kustaafu tu hawachukui muda mrefu wanakufa, mimi nina ushahidi.

Mheshimiwa Spika, watu wengine walioumia ni wakulima, mtu anakopesha pesa zake kabla ya msimu kwa bei ya chini sana mazao, gunia shilingi 2,000/3,000, ikifika hatua ya msimu wa mazao wanachukua mahindi maana yake wameshaandikiana kwa bei waliyokubaliana hata kama ikipanda bei mara sita, mara saba anachukua kwa bei ileile waliyoandikiana. Kwa hiyo, mkulima anabaki anapiga *mark time.*

Mheshimiwa Spika, wavuvi vilevile hawana uwezo, anakopesha zana za uvuvi, anaingia mule kuvua, anavua akishavua hela zote zinakwenda kwa hao jamaa. Kusema kweli lazima hii sheria mimi nashangaa.

Mheshimiwa Spika, nitolee mfano *DECI,* imefanya nini, miaka mingapi? Imewapora tena wajanja wa Dar es Salaam, siyo kule kwetu useme Nkasi wajinga, Dar es Salaam wajanja, *DECI* imeingia imewapora hela. Uliona wapi hela inazaa baada ya mwezi mmoja umetoa milioni tano inazaa milioni tano, kama siyo utapeli wa hali ya juu, huu ni utapeli wa hali ya juu na Serikali ilikuwa inaona, siyo kwamba Serikali haipo, ilikuwa inaangalia.

Mheshimiwa Spika, mpaka unamkuta mtu ana mahela kwenye magunia, Serikali ipo, siyo kwamba Serikali ilikuwa hakuna. Watu wanaingia hawa wanachukulia hela za walimu, za wafanyakazi, Serikali ipo siyo kwamba Serikali hakuna, inawaona tu na wanakwenda polisi wanapewa sheria wananyang'anya mali za watu. Sasa Serikali sijui inakuwa wapi? Serikali ina vyombo vyake kila kona leo inaunda sheria mwaka 2018, mlikuwa wapi siku zote hizi? Ni kitu cha ajabu kabisa.

Mheshimiwa Spika, watu wameumizwa sana, wameumizwa na vyombo vya Serikali vinawasaidia, mpaka Mahakama inawapa sheria. Mtu anakupa milioni moja unalipa milioni kumi, Serikali ipo inaangalia tu. Mimi siku nikamshauri mtu hii hakuna sheria, goma, anagoma akienda mahakamani anashindwa, wameingia mikataba ya ajabu ajabu mtu hajui chochote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, walimu wamesoma mpaka *form six, form four,* anaingizwa geji anatoka hana kitu. Sheria hii lazima ipite haraka, nitashangaa Mbunge yeyote atakayeipinga sheria hii; hatakii mema wananchi wake. Hii sheria imechelewa kabisa watu wameumizwa. Wakulima kule kwangu hali zao mbaya kila mwaka, anatoa bei ya mazao ya miaka 30 iliyopita nyuma lakini anakuja kuchukuliwa mazao yote kwa hela ndogo kabisa, anaingia katika mtego. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo sheria hii kusema kweli imechelewa. Wako wanaocheza maupatu, hayo mambo na Wabunge humu, nitolee mfano Wabunge, wameliwa sana hela Wabunge wako, wana hali mbaya, wamedanganywa vibaya hapa. Mbunge anakwambia mimi Ally Keissy niko kule Namanyere mahindi shilingi 20,000; nikiweka kwenye *godown* baada ya miezi sita tutapata 200,000 gunia litauzwa shilingi 45,000, Mbunge anaingia anatoa hela zake, anakwenda benki anachukua milioni 100, 200 anampa Mbunge mwenzake anakwenda huko Namanyere hamuoni. *(Makofi/ Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, Wabunge wa korosho kule ilikuwa kangomba wameingizwa Wabunge geji humu wameumia vibaya, hapa hapa. Mimi nazungumza kila mara hapa michango ambayo haina vigezo; hapa Bungeni tangu tumeanza Bunge hili ingekuwa michango tunachangia leo tungekuwa na viwanda vitatu, vinne vya kubangulia korosho, leo tunagawana hisa. Unakuta Mbunge kuanzia asubuhi mpaka jioni kadi 10, 15 zile ni hela hazilipiwi wala haziingii kwenye benki. Wabunge hapa wanachukuliwa hela harusi iko Arusha nipo Namanyere, nitakwenda kuhudhuria harusi hiyo? *(Makofi/Kicheko)*

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge...

MHE. ALLY K. MOHAMED: Mheshimiwa Spika, hapa ndiyo pa chuma ulete Bungeni. *(Kicheko)*

SPIKA: Mheshimiwa Keissy.

MHE. ALLY K. MOHAMED: Mheshimiwa Spika, hapa pana hela kama Mgodi wa *Geita Gold Mine.*

SPIKA: Mheshimiwa Keissy.

MHE. ALLY K. MOHAMED: Mheshimiwa Spika, naam.

SPIKA: Nataka nishuhudie tu, Bunge hili Wabunge ambao hawajakopa chochote wako kumi tu, na mmojawapo ni Mheshimiwa Keissy, hajakopa popote pale. *(Makofi)*

MHE. ALLY K. MOHAMED: Mheshimiwa Spika, na hizo walizokopa zimeliwa na Wabunge wanjanja wajanja, majina ninayo. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, Wabunge wana hali mbaya, muwalipe pesa za ikiwezekana haraka iwezekanavyo, muwalipe. Ntawataja; wengine walichukuliwa milioni 200, wengine milioni 60, wengine milioni 100, hapa tunao, wana hali mbaya. Kama Wabunge wanadhulumiwa na Wabunge

wenzao itakuwa kule vijijini? Wana sifa za Ubunge hao? Sifa za Ubunge zinaondoka moja kwa moja, Mbunge ni cheo, unaitwa Mheshimiwa lazima ujiheshimu, ni kioo cha jamii.

Mheshimiwa Spika, Mbunge huwezi kutapeli Mbunge mwenzako, unamdanganya unampeleka kule mimi nina korosho za magendo, ntakununulia kutoa Msumbiji, ntakununulia mahindi kule kwangu Rukwa, wakati hakuna mahindi unawapa watu wanakula moja kwa moja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, maneno yangu ni hayo tu, ahsante sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja mia kwa mia, sheria ilichelewa hii. *(Makofi/Kicheko)*

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, msema kweli mpenzi wa Mungu. Mheshimiwa Salum Rehani, atafuatiwa na Mheshimiwa Felister Bura.

MHE. SALUM MWINYI REHANI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana na mimi kupata nafasi hii ya kuweza kuchangia muswada huu muhimu na ambao kwa kweli utaweza kusaidia wananchi wetu na sisi Wabunge kama alivyokwishakusema Mheshimiwa Keissy pale.

Mheshimiwa Spika, na mimi niungane na wenzangu kuunga mkono muswada huu, lakini vilevile niungane na wengi waliosema kwamba muswada huu umechelewa sana kwa sababu hali iliyopo katika maeneo yetu ni mbaya sana. Wananchi wanapigwa, wanaibiwa katika nyanja mbalimbali na mimi nina mifano miwili/mitatu ambayo nataka nieleze kabla sijaeleza mengine.

Mheshimiwa Spika, kule kwetu Zanzibar kuna taasisi moja inajiita Chapchap, unaleta *pay slip* leo, kesho unapata pesa, lakini ukipewa milioni moja unalipa milioni mbili na pesa hiyo haitakiwi izunguke zaidi ya mwaka mmoja pesa iwe imesharudi. Sasa hawa jamaa kwa kweli wanaendelea kutanua mbawa, lakini wanapata nguvu na mabenki kwa

sababu wao pesa wanachukua benki, wanakopa benki, benki inawapa asilimia ambayo inawakopesha kikawaida pengine 15, 18 au 20 lakini wao wanakopesha unalipa asilimia 100.

Mheshimiwa Spika, sasa hakuna sheria ambayo tunasema kwamba itaweza kudhibiti kudi hili. Limeanza Zanzibar, lipo Dar es Salaam, lipo Morogoro na sasa hivi linaenea katika maeneo mbalimbali, hao wanajiita Chapchap. Ni watu kwa kweli ni hatari, sheria hii isainiwe haraka ili iende ikasaidie kudhibiti kundi hili ambalo kwa kweli linawadhalilisha wananchi na kuwaibia kwa kiasi kikubwa sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mfano mwingine ninaotaka kuusema wizi mkubwa unatumika kwa wakulima na wafugaji. Wakulima msimu wa kilimo wanakuwa hawana kitu, katika mazingira tofauti, pengine ameshindwa kuuza mazao yake, pengine hana fedha za kuweza kununulia pembejeo. Wanakwenda kwenye makundi kama haya ya kukopa ya *SACCOS* na *VICOBA,* lakini huko mitaani kuna na visanduku, mbali ya hivyo *VICOBA* kuna visanduku vingine viko huko, mbali ya upatu. Hawa nao *rates* zao za kukopesha, zile *interest* ni kubwa sana, hazipungui asilimia 70, kakupunguzia basi asilimia 50.

Mheshimiwa Spika, sasa kusainiwa kwa sheria hii itasaidia angalau kupunguza kasi ya haya makundi. Kuna watu huko mitaani wana fedha zao za kutosha, wao kazi yao wanasubiri msimu tu ufike ili waweze kuanza kutafuta pesa kwa njia za kuwadhulumu wakulima kwa *style* kama hii iliyopo.

Mheshimiwa Spika, tumeiona wakulima wengi wameshaingia mkenge katika mazingira hayo, anamaliza msimu kavuna magunia 100 lakini kesho kutwa hana hata gunia moja mwenyewe zote wamechukua na unamkuta mkulima yule anafika mahali anakumbwa na njaa, anakuja kuomba msaada wa chakula, lakini mwaka jana mlimuona kwamba amelima eneo lake kubwa la hekta pengine tano, sita na amevuna zaidi ya magunia 100 lakini hana kitu.

Mheshimiwa Spika, si hao tu, wafugaji hasa wengine wa kuku, watu wanashinda saa nyingine chakula tu cha kuku kikawaida. Watu hawa wanatumia hizo nafasi wanawapa fedha kwa ajili ya ku-*serve* vile vyakula kwa ajili ya wanyama wake, mwisho wa siku akiuza hana kitu ambacho anaweza kukipata na kuweza kujiendeleza. Kwa hiyo, huu mfumo kwa vile umekosa sheria hauwasaidii wakulima na wananchi wetu kwa ujumla, unawadidimiza. Wito wangu; Serikali ichukue hatua za haraka kabisa.

Mheshimiwa Spika, lingine nililoliona muswada huu utaweza kusaidia *community banks* ambazo nyingi zao zimekufa na wengine *SACCOS* zao zimefika mahali zina uwezo wa kuanzisha *community banks* katika maeneo yao, lakini fedha ambazo zinakopeshwa na zile ambazo wanawekeza kutoka kwenye mabenki hazisaidii hizi *community banks* zilizopo katika maeneo yetu. Matokeo yake sasa wale wanashindwa kuendesha zile *community banks* kwa sababu *rates* zao za *interest* zitakuwa kubwa, matokeo yake sasa wanafika mahali watu hawaendi kukopa na wale wanaokopeshwa kwa nguvu wanashindwa kulipa kutokana na *interest* kuwa kubwa.

Mheshimiwa Spika, nafikiri sasa ni jukumu la Benki Kuu, ni jukumu vilevile la mabenki ambayo yanakopesha pesa katika hizi *community banks* muswada huu uweze kuweka sheria vizuri ambapo uwadhibiti hawa watu na Benki Kuu iweze kuwa na *desk* maalum la kutoa taaluma kwa watu wetu huko chini ili kujua nafasi yao ipi na kama Benki Kuu inawasaidia vipi, taaluma hii itaweza kuwajenga sasa na kuweza kujua kwamba tukienda kukopa tukope kiasi gani na *interest* itakuwa kiasi gani na sisi tutafanya biashara kiasi gani.

Mheshimiwa Spika, benki hizi na *SACCOS* hizi ndizo zinazoendesha kilimo, ndizo zinazoendesha shughuli zetu za viwanda vidogo vidogo na wajasiriamali katika maeneo yetu. Lakini kwa kweli kinachorudi kinakuwa ni kikubwa sana kuliko kile kinachotolewa.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri, kwa hiyo nafikiri mbali tu ya kupitisha huu muswada, toa tamko maalum kwa hawa wanaoendesha hizi shughuli za *microfinance* katika maeneo mbalimbali ya vijiji vyetu kuwe na utaratibu ambao hautaweza kuwaumiza wananchi. Kwa kweli wananchi katika eneo hili wanaumia sana.

Mheshimiwa Spika, ninataka kuzungumza masuala mengine ya *VICOBA,* zipo katika maeneo mbalimbali lakini *VICOBA* hizi kuna timu zinakuwa zinajijenga kama ni viongozi kila eneo. Anakaa pale kwa muda wa miezi sita walishakusanya fedha katika ile *VICOBA*, anaanzisha mgogoro pale ukishaanzishwa mgogoro *VICOBA* ile imevunjwa fedha zile zote zilizochangwa hazirudishwi.

Mheshimiwa Spika, lakini *VICOBA* nyingine zimejikuza, ilitoka *VICOBA* moja kutoka Dar es Salaam kikaja mpaka kule Zanzibar na maeneo mengine wakasema kwamba wanatengeneza *umbrella* ya *VICOBA.* Matokeo yake watu wengi wakaweza ku-*deposit* pesa zao katika ile *umbrella* ya *VICOBA* ambapo baadae walisema kwamba itakuwa ni benki, wale jamaa wamepotea kama walivyopotea *DECI* na wengine, hazikupatikana.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo nafikiri kupitia muswada huu, hawa watu anayeanzisha *VICOBA* lazima kuwe na utaratibu unaoeleweka. Kwa sababu *SACCOS* angalau vyama vya ushirika vimeweka utaratibu ambao tunaweza kuuona kidogo unaleta mwelekeo mzuri, lakini *VICOBA* hazina utaratibu, viko huru na watu wanaweza kupiga katika eneo hilo bila kujulikana chochote.

Mheshimiwa Spika, lingine nililotaka kulichangia kwenye eneo hili la kraa ya nne ni suala zima la watu hawa wa mabenki. Benki wana shughuli za kibenki, lakini benki hiyohiyo sasa hivi ina shughuli za Mashirika haya ya Simu ya Tigo Pesa, M-pesa, *Airtel Money,* zinafanywa palepale benki. Sasa mimi najiuliza, hawa watu wa benki wengine wana mawakala katika maeneo yao, sasa hizi shughuli za Tigo Pesa na nini pale benki za nini? Na utaratibu huu je, ni sheria

kufanya kitu kama hicho pale au kuna kitu ambacho imebidi wajiongeze tu wenyewe kwa ajili ya kujiongezea kipato?

Mheshimiwa Spika, mimi wazo langu sikubaliani na utaratibu ule, acha benki ziendeshe shughuli zake za kibeki na hawa wenye mawakala wengine wanaoendesha mambo ya Tigo Pesa na M-Pesa na nini waache waendeshe shughuli zao kwa upande wao mwingine ili tutanue wigo wa hizi ajira mbalimbali watu wetu waweze kujitegemea kuliko mfumo sasa hivi unaokwenda wa kila mmoja anaweza kufanya vilevile kile ambacho anaona kinaweza kumtilia manufaa.

Mheshimiwa Spika, la mwisho nataka kuzungumiza lbara ya tano, hii *category* ya *microfinance service and provider.* Kuna vitu ambavyo vimeelezwa hawa kwenye *tier one,* kuna *tier two* na *tier three.* Lakini ninachosema ni kwamba inawezekana hiki kitu kimekuwa na ufafanuzi mzuri kwenye Kamati huko, lakini sisi ambao tumeletewa huku uelewa wetu umekuwa bado wa chini.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo mimi sipingi wala sikatai kuunga mkono hizi *tiers* na shughuli zake zinavyofanywa lakini tunahitaji taaluma zaidi tuweze kufahamu vizuri na sisi ili tunapoweza kusimamia hivi vitu basi tusiwe ambapo watu tunasema tuna giza baina yetu na kuwe na mwanga ambao tunaweza kutoa maelezo ambayo yataweza kukaa sawa zaidi.

Mheshimiwa Spika, baada ya hapo naunga mkono hoja. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Felister Bura atafuatiwa na Mheshimiwa Dkt. Dalaly Kafumu.

MHE. FELISTER A. BURA: Mheshimiwa Spika, nikushukuru kwa kunipa nafasi ya kuchangia, na nimshukuru Mwenyezi Mungu kwa afya na kutulinda hadi siku ya leo.

Mheshimiwa Spika, natamani wale ambao walifariki kwa ajili ya mikopo ambayo walikuwa wanadaiwa na mabenki na taasisi za kifedha wafufuke leo waone Serikali ya CCM inavyowatetea na ilivyopanga kuwatetea. Kwa sababu mimi nimelipa madeni mengi ya watu ambao walikopeshwa na benki na taasisi hizi za kijamii na taasisi za watu binafsi, wakashindwa kurudisha na wana watoto, wanasomesha, hawana namna ya kurudisha fedha walizokopa na wengine wanakopa kwa miezi sita, lakini analipa asilimia 300, 400, 500.

Mheshimiwa Spika, na mwaka jana nimemzika mama mmoja hapo *Area C* ambaye alikopa shilingi 600,000 na akatakiwa kurudisha shilingi 2,800,000 na hana fedha na akalia na akafa, watoto wakaja kuniambia. Nilikwenda kwa wakili na nikasema nyumba ya watoto hawa haitauzwa kwa sababu ya shilingi 600,000. Nililipa zile shilingi 2,800,000 watoto wakarudishiwa nyumba, lakini wakati huo wamekwishampoteza mama mzazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo ninapoona mambo kama haya yanafanywa na Serikali ya CCM kwa kweli naipongeza Serikali yangu, Mheshimiwa Waziri, Dkt. Philip Mpango, kamsese wetu Mheshimiwa Dkt. Ashatu, kwa kazi nzuri ambayo sasa Watanzania hawatadhulumika tena.

Mheshimiwa Spika, nimeona taasisi hizi za watu binafsi kuna wengine wanaingia kwenye ushirika wao, wanaingia kwenye taasisi zao, wanakuwa wanachama wao, lakini hata siku moja hawajawahi kugawiwa gawio, hata siku moja hawajawahi kupata riba, lakini taasisi hizi zinajiendesha kibiashara, zinajiendesha kibenki, lakini washirika au wadau au wanachama wao hawagaiwi riba kama taasisi za benki na benki zetu zinavyofanya. Kwa hiyo wananchi wa Tanzania wameendelea kunyonywa kwa muda mrefu.

Mheshimiwa Spika, niliona kipindi fulani watu fulani walikuwa wana ushirika wao na walikuwa na majengo yao hapa hapa Dodoma na mashamba makubwa, eka 50 walitaka kuniuzia shilingi milioni 14 hebu niambie wanachama

150 wangepata kitu gani. Ni kwamba ile *SACCOS* walishakula pesa, viongozi wamekula pesa, washirika hawana kitu, wanachama hawana kitu, hakuna gawio na sasa mali wanauza kwa bei rahisi mno na kililichotokea viongozi ndo walinunua lile shamba eka 100 kwa milioni 15; dhuluma ya ajabu.

Mheshimiwa Spika, ninapoona sheria hii inapoletwa mbele yetu ninafurahi kwamba wananchi wangu sasa dhuluma ile sasa haipo tena. Nimesoma kifungu cha 26; madhara yanayotokana na kufutwa kwa leseni, lakini nikaona kwamba Benki Kuu itachukua na itabeba mzigo wa madeni ya wateja na madeni ya wanachama na mambo mengine. Lakini wafanyakazi ambao wako kwenye taasisi ile wanatizwamwa kwa jicho gani, watasaidiwaje, kwa sababu wale wafanyakazi siyo waliofanya taasisi ile kufa. Tunaona *SACCOS* zinakufa vikundi vya kijamii vinakufa, lakini vinakufa kwa sababu ya uongozi ambao haulidhishi, je, wale wafanyakazi baada ya taasisi kufa/baada ya kikundi kufa wanakwenda wapi. Ninaomba sasa utakapokuja kumalizia utuambie hao wanakwenda wapi.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine elimu kwa wadau, elimu kwa umma kuhusu sheria hii, sheria hii inagusa hata wale ambao wanaushirika wao kule vijijini, wana vikundi vyao vya kijamii kule vijijini wanafanyaje hawatakuwa na elimu kama hawataelimishwa. Niombe sasa Serikali ifanye utarabu wa kuwaelimisha wananchi kupitia magazeti, kupitia redio zetu, *local radios/tvs,* ili wasinyanyaswe tena ili wasinyonywe tena.

Mheshimiwa Spika, nimeona tena jambo lingine hapo ibara ya 49 ulindwaji wa watumiaji wa huduma ndogo za kifedha wanalindwa kwa namna gani hii sheria inawalinda ndiyo, lakini je wana taarifa, wanapataje taarifa ya ulindwaji wa wao kutokana na sheria hii ambayo tunaipisha leo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sina mambo mengi kwa sababu mengi yamekwishazungumzwa na Wabunge na kabla

sijakaa pia niwapongeze wale Wabunge wanne waliorudi nyumbani leo baada ya nyumbani kunoga sana, niwaomba na wengine masaa yale ya kurudi bado yapo wanaweza wakatafakari, wakarudi nyumbani kwa sababu nyumbani kumenoga. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Benki Kuu sasa ione namna ya *regulate* riba inayotolewa kwa vikundi hivi au kwa *SACCOS. SACCOS* zingine zinafanya hivi wanapata pesa kutoka benki au wanaanzisha *SACCOS* yao, halafu baada ya kuanzisha *SACCOS* yao ile *SACCOS* inakopesha vikundi vingine na riba inayotolewa kwa vile vikundi vingine inawezekana ikawa asilima 30 ikawa asilimia 25 na vikundi kama hivo viko mitaani na nikuhakikishe kwamba vikundi hivo viko kwenye jamii zetu *SACCOS* inakopesha vikundi vidogo vidogo vikundi vidogo vidogo vinawakopesha wananchi kwa riba kubwa na hivi vikundi vidogo vidogo na vyenyewe vinataka riba yaani riba mara tatu, mwananchi analipa riba mara tatu, kikundi chake kinataka riba, *SACCOS* inataka riba na *SACCOS* ina lipa riba kwa benki ninaomba utaratibu uwepo ambao mwananchi hatalipa riba mara tatu benki iwasaidie wananchi katika hilo…

(Hapa kengele ililia kuashiria kuisha kwa muda wa Mzungumzaji)

SPIKA: Ahsante Mheshimiwa.

MHE. FELISTER A. BURA: Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo naunga mkono asilimia 100.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Felister Bura nakushukuru sana kwa sheria hii ambayo kwa kweli inaenda kusaidia, nafikiri itaenda Mheshimiwa Waziri wa Fedha nadhani itakabakaba na wale watembeza tembeza bakuli, akina Mwigulu Nchemba, Yanga hao wanatembeza bakuli wanakusanya hela mitaani hovyo, hii sheria itaangalia mambo haya yote haya. Mheshimiwa Dalaly Kafumu tafadhali. *(Makofi/Kicheko)*

MHE. DKT. DALALY P. KAFUMU: Mheshimiwa Spika, nilikuwa sijajiandaa kuchangia. Lakini naomba niseme maneno mawili tu, kwamba muswada huu kama walivyosema Wabunge wengine ni muswada ulichelewa kuja kwa sababu tabu waliyoipata watu wengi kwenye vijiji vyetu huko unaingizwa kwenye kukopeshwa unalipa hela nyingi sana na huna mahali pa kulalamika. Kwa hiyo, ni sheria ambayo ni muhimu kweli ije sasa na kuna vikundi vingi sana vi-*microfinance* vikundi hivi vimetumika vibaya na vingine vimejiunda vilivyopata fedha vikapotea kama *DECI* na vitu vingine. Kwa hiyo, ni sheria ambayo kwa kweli tulihitaji muda mrefu. Kwa hiyo tunaishukuru sana Serikali kwa kufanya jambo hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo la pili, ambalo ningependa kusema ni vile vikundi vidogo vya kule kijijini kinamam wanapeana fedha kidogo kwa ajili ya huduma tu za kijamii hawapati faida yoyote, watu/akinamama wako kama 20 hivi kwenye kijiji wanakusanyika nyumbani kwa mke wa Mbunge pale wanachangishana, wana ka-*box* kao pale mwenye shida ya kupeleka mtoto anapata na anarudisha. Lakini hawapati faida yoyote, hawa ukiwaweka kwenye sheria kama hii watapata taabu sana na ndiyo maana kwenye Kamati kule tumeleta *shadow of amendment*, kujaribu kuviondoa vikundi vya nama hii, vikundi vya kuchangia kwenye harusi kwa mfano. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo tuna *amendment* ambayo tutaileta ili Wabunge wenzetu mtuunge mkono watu hawa wa vijijini wenye taabu sana tusiwaweke, tuwa-*regulate* kama wanavyofanyiwa tu kule kwenye Halmashauri, lakini tukiwapa *regulation* ngumu kama hii iliyoko kwenye sheria hii ya kuandika na vitabu na kufanya nini itakuwa taabu sana kwao.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo nawaomba sana Waheshimiwa Wabunge mtuunge mkono Kamati kwamba wale wananchi wetu, vijana wetu wale ambao wanafanya kwa ajili ya kusaidiana tu siyo kwa biashara, akinamama basi hawa tusiwawe kwenye jambo hili.

Mheshimiwa Spika, kuna mashirika ya dini kwa mfano sisi wakatoliki tuna jumuiya ndogo ndogo na tunachangishana changisha kwa ajili ikitokea mwenzetu amepata shida watu wa namna hiyo. Kwa hiyo, naomba sana wenzangu tuunge mkono sheria hii kwa maana ya kuwa-*protect* walaji wengine lakini pia kwa maana ya kuwaondoa hawa ambao kwa kweli wanajisaidia kwa ajili ya masiha yao ili waweze kuendelea.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi naomba kuunga mkono hoja hii asilimia 100 , ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Dkt. Dalaly Kafumu.

Mheshimiwa Waziri natumaini mpaka kesho mtakuwa mmefika mahali kwenye hilo la *definition* ili kesho msituweke njia pamba ya Buneg kuamua kati ya Kamati na Mheshimiwa Waziri. Mheshimiwa Vedastus Manyinyi, Mbunge Mbunge wa Musoma Mjini utakuwa mchangiaji wetu wa mwisho jioni ya leo.

MHE. VEDASTUS M. MANYINYI: Mheshimiwa Spika, kwanza nikushukuru kunipa nafasi ili na mimi nweze kutoa mchango wangu kidogo kwenye huu muswada ulio mbele yetu wa *microfinance*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi naungana na wenzangu kwanza kumshukuru Waziri wa Fedha na Mipango pamoja na Naibu wake, ni ukweli usiopingika kwamba upo umuhimu mkubwa na kulijadili jambo hili kwa haraka zaidi. Kwa sababu ni ukweli usiopinga kwamba Watanzania wengi kabisa ni watu amabo wanajishughulika na biashara ndogo ndogo na hata wale ambao ni watumishi bado ni watu ambao wanahitaji wakati mwingine kukopa katika taasisi ndogo ndogo za kifedha ili waweze kuenda maisha yao na ndiyo maana unakuta hata wale wanaofanya baishara kama ya mama ntilie, wale wakulima wa kule vijjini kwa sababu analima anasubiri ndani ya miezi sita ndipo aje avune auze.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo katika hicho kipindi ni kipindi ambacho hawa watu wote wanahitaji huu msahada wa fedha kwa ajili ya kuendesha maisha yao. Lakini ni kweli kwamba kati ya changamoto kubwa ambayo inawapata watu hawa ni pamoja na suala la riba, yaani huwezi kuamini wakati mwingine mtu anakopa shilingi 100,000 lakini ndani ya mwezi mmoja anapaswa alipe 100,000 nyingine, ukija kimahesabu nadhani hiyo inakuja karibu asilimia 1200 kwa mwaka.

Sasa ni dhahili kwamba wale watu wetu wanashindwa kuendelea si kwa sababu nyingine, lakini ni kwa sababu ya riba ni kubwa. Na mimi nitoe tu mfano mmoja nakumbuka wakati nikiwa Mstahiki Meya kule Manispaa tulijaribu katika kutengeneza, kulinda ile Manispaa yetu tukajenga *fence* ambayo ilikuwa inasaidia ku-*protect*. Lakini siku moja ndani ya muda mfupi tu hivi wakati nazunguka pale nikakuta *fence* karibu yote imetoboka nikauliza kulikoni kunanini nikaambiwa kwa wakati ule watumishi walikuwa wanapokelea fedha dirishani mwisho wa mwezi kumbe alikuwa anaenda kwa wale wakopeshaji, akishaenda kwa wakopeshaji anakopeshwa halafu anabaki na ile kadi yake.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo siku ya kupokea mshahara yule aliyemkopesha anakuja pale getini, anampa akijua kwamba ataenda ndani akitoka hapa atambania pale getini. Kwa hiyo, alichokuwa anafanya mtumishi akishakopa an apasua *fence* anaishia, lakini hii yote ni kwa sababu ya suala la riba kuwa kubwa, lakini sijui sasa kwamba pamoja na muswada huu lakini naamini kwamba yako matatizo mengine ambayo bado tunahitaji tuyaangalie sana namna ya kuya-*address* na namna ya kuyashughulikia. Mfano mtu anakuja anakopa anaenda kwa mkopaji anamkopesha shilingi 100,000 anamwambia ndani ya mwezi mmoja atarudisha 100,000.

Mheshimiwa Spika, sasa badala ya kuonesha kwamba kakopa shilingi 100,000 anamwandikia kwamba amekopa shilingi 200,000 sasa sijui kama tumejipangaje sasa yaani huu muswada unatusaidiaje kuhakikisha kwamba huyu

mtu aliyekopa shilingi 100,000 lakini maadamu wameandikisha 200,000 ni namna gani *mechanism* gani tutakayotumia katika ku-*control* na hii imeenda mbali zaidi hata kwenye *asset* zetu, mtu anakopa akishakopa amwambia mtu ameweka rehani ya gari, anaambiwa una *surrender* kadi ya gari na wanaandikiana, kwamba baada ya miezi mitatu tayari na *transfer* amefanya hiyo gari itakuwa ya kwangu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo muda ukifika inaonekana tu kama ni *transfer* ya kawaida, lakini tayari unamkuta yule mtu ameshaumia. Kwa hiyo, na mimi nakubaliana kabisa kwamba kweli hili ni tatizo kubwa kwa watu wetu. Lakini lazima twende mbali zaidi tuangalie ni namna gani sasa tutakavyo, ni utaratibu upi tutakaoutumia katika kuwasaidia au kuwanusuru hawa watu wetu, lakini na mimi naendelea kukubaliana kwamba hata utaratibu wa kukusanya madeni ukiangalia unakuta mtu kakopeshwa shilingi 300,000 lakini wanaenda wanachukua pikipiki ya milioni mbili, wanachukua friji ya milioni moja kwa ajili ya kitu chenyewe cha shilingi 300,000.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo ukweli kwamba watu wetu wameendela kutaabika na kusema kweli ndiyo maana nasema nadhani pamoja na mikakati ya kudhibiti, lakini Serikali inapaswa iende mbele zaidi ione hivi namna gani itawasaidia sana watu wetu ili waweze kupata fedha kwa njia ambazo ni rahisi, maana ukiangalia hawa watu wote ambao tuna wazungumzia hawa unakuta mtu hana hati ya kwenda benki, kwa hiyo kule benki akopesheki na kwa sababu akopesheki na akija huku sasa hawa ambao ni wapiga riba nao wanaona wamebanwa, kwa hiyo kwa maneno mengine ni kwamba hawa watu wetu wataendelea kupata taabu.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo mimi ambacho ningependa kushauri, kwanza lazima tuangalie namna gani elimu ya ujasiriamali itatoka watu wetu watapewa zaidi ili waweze kufahamu waweze kuwa na *discipline* za ukopaji, kwa hiyo ni imani yangu kwamba hiyo itawasaidia.

Mheshimiwa Spika, la pili ni vizuri basi Serikali ione uwezekano wa kuelekeza fedha nyingi kwenye zile Taasisi zinazofundisha elimu ya ujasiriamali pamoja na biashara ndogo ndogo kama *SIDO*, pale ambapo mtu akiwa kule atapata nafasi ya kujifunza namna ya kufanya biashara ili atakapotoka pale basi impe nafasi yaani wale *SIDO* wale waweze kukopesha halafu huyo mtu akafanye biashara. Kwa sababu wengine kwa sababu ya ugumu wa maisha mtu anaenda anakopa akishakopa wala hajui afanyie nini, sasa akishakopa fedha ndiyo anaenda kutafuta biashara.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo ni *obvious* kwamba mara nyingi ataendelea kushindwa na mara nyingi hawa watu wetu wataendelea kupata taabu.

Kwa hiyo, mimi niendelee tu kusema kwamba nimuombe Waziri wa Fedha na Mipango pamoja na huu utaratibu wa udhibti lakini lazima sasa tuangalie namna bora zaidi ya kuachilia fedha nyingi namna bora zaidi ya kutoa mafunzo kwa ajili ya hawa watu wetu ili wajue namna kukopa lakini wajue namna ya kurudisha zile fedha pasipokuwa na matatizo. Tofauti na hapo ni imani yangu kwamba tena wale watu tunadhani tumewasaidia lakini kukiwa na ugumu wa wao kupata fedha tena wataanza kuona ni vilio, wataanza kuona taabu na wataona watabuni mbinu mpya za kuendelea kunyongwa kule, za kuendelea kunyonywa na huku wataendelea kuumia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, huo ndiyo ulikuwa mchango wangu nakushukuru sana ahsateni sana.*(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Vedastus Manyinyi kwa kutupatia uzoefu wako pia katika eneo hili kwa kweli tutaona karibu Wabunge wote wameona umuhimu mkubwa sana wa sheria hii bila shaka ndiyo maana Serikali imeuleta kwa hati ya dharura kwa sababu ni hali ambayo kwa kweli lazima Serikali ichukue hatua hatuwezi kwenda tulivyokuwa tukienda.

Sasa kesho ni siku ambao tunamaliza shughuli zetu hapa. Kwa hiyo, kwa maana ya uchangiaji hapa ndo mwisho, kwa hiyo kesho tutakapomaliza maswali kuna shughuli ndogo itafuata pale ya Mheshimiwa Waziri wa Habari halafu tutawakaribisha Mheshimiwa Waziri mhitimishe hoja ili tuingie moja kwa moja kwenye vifungu tuitendee haki hii hoja.

Nina matangazo mawili kocha wa *Bunge Sports Club* anasema wanaomba Wabunge wanamichezo ambao walipata chanjo ya kwanza ya ugonjwa wa ini wanaombwa kesho waende kupata chanjo ya pili, tuliambiwa wakati ule baada ya mwezi mmoja umeshafika kweli? Lakini ni tangazo, kwa hiyo nimetangaza kama lilivyo.

Tangazo lingine kutoka kwa Katibu wa Bunge mnatangaziwa Waheshimiwa kwamba Benki ya Biashara *DCB* zamani ikiitwa *Dar es Salaam Community Bank* inayofuraha kubwa kuwatangazia kuwa imeanza kuuza hisa kwa umma na kwa Waheshimiwa Wabunge wote, hisa hizo zitauzwa kwa bei ya punguzo ya shilingi 265, hisa hizi zinapatikana kwenye matawi yote ya *DCB* ikiwemo tawi lake la hapa Dodoma lililo katika Mtaa wa Makole Jengo la *LAPF*. Pia zinapatikana kwa mawakala wote wa Soko la Hisa Dar es Salaam. Waheshimiwa Wabunge mnakaribishwa kununua hisa za benki ya biashara *DCB, DCB* siyo *community bank* tena ni *commercial bank.*

Kwa hiyo kuna hisa hizo Waheshimiwa ambao mtakuwa *interested please* mjiwekee akiba.

Basi baada ya maelezo hayo shughuli zote za leo zimekamilika, naomba nichukue nafasi hii kuahirisha shughuli za Bunge hadi kesho saa tatu kamili asubuhi.

(Saa 1.45 Usiku Bunge liliahirishwa mpaka Siku ya Ijumaa, Tarehe 16 Novemba 2018, Saa Tatu Asubuhi)